

Наукові

Записки

Серія: мовознавство

тернопільський державний
педуніверситет

ім- Володимира Гнатюка

ББК
81
Н34

“Наукові записки” Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. - Мовознавство. - № 1. - 1999. -115с.

Друкується за рішенням вченої ради Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка від 23.02.1999 р. (протокол № 7).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

<i>Бучко Дмитро Григорович</i>	- доктор філологічних наук, професор (головний редактор)
<i>Карабан Вячеслав Іванович</i>	— доктор філологічних наук, професор
<i>Квєсєлевич Дмитро Іванович</i>	— доктор філологічних наук, професор
<i>Левинський Віктор Васильович</i>	- доктор філологічних наук, професор
<i>Полога Лев Михайлович</i>	- доктор філологічних наук, професор
<i>Пустовіт Любов Омелянівна</i>	- доктор філологічних наук, професор
<i>Сабодош Іван Васильович</i>	- доктор філологічних наук, професор
<i>Валігура Ольга Романівна</i>	- кандидат філологічних наук, доцент

Комп'ютерний набір *У.І.Стасюк, Н.І.Вишинська*
Комп'ютерна верстка *Н.І.Вишинська*

ББК81 5 Н34

МОВНІ УНІВЕРСАЛІЇ. ФОНЕТИКА

Алла Калита

МОВНІ УНІВЕРСАЛИ: ТЕОРІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКИ, ОЗНАКИ

Уявлення про універсальність певних явищ у мові викликали і викликають постійний інтерес дослідників різних областей знання (антропологія, етнопсихологія, філософія, культурологія, лінгвістика та ін.). Проблема функціонування універсали зводиться переважно до питань походження мови; рис подібності та відмінностей у різносистемних мовах; теорії значення; виявлення і встановлення універсали, їхнього статусу, природи, класифікації;

потенційного впливу універсалий на процес оволодіння іноземною мовою і його сприймання, а також пошуку причин як лінгвістичного, так і екстралінгвістичного плану, в силу яких подібні явища закріплюються, розвиваються і функціонують у мовах, які не взаємодіють одна з одною.

Цим, передусім, і пояснюється існування такої різноманітності експериментів, які проводяться протягом тривалого часу, і теорій, що розробляються, спрямованих на виявлення тих глибинних причин та умов, "наслідком яких є звичайно функціонуючі універсали!" [1, 38]. Ці глибинні причини, спільні для всіх мов, Г.П.Мельников [1, 39] називає "універсалиями більш високого рангу", а саме, "універсалиями по відношенню до універсалий". Очевидно, що під універсалиями більш високого рангу слід, на наш погляд, розуміти не що інше як екстралінгвістичні причини-універсалиї, які сприяють породженню власне лінгвістичних універсалий, що базуються, на думку автора, на загальній функції мови як кодової системи. Мова як посередник між свідомостями співрозмовників відображає у мовних одиницях зміни у свідомості мовця з метою приведення до аналогічного стану свідомості реципієнта. Тому "найважливішою вимогою до мовної субстанції є її здатність надійно відображати відмінності та зміни у структурі системи, яка передає" (тобто, у свідомості мовця) [1, 39]. Для цього мовець використовує, як правило, найбільш адекватно функціонуючі у плані такого приведення засоби мовної субстанції з числа допустимих у даній ситуації. Навряд чи можливо тому заперечувати думку Г.П.Мельникова [1, 40] про те, що ця глибинна універсальна закономірність і є причиною спільної властивості людських мов, основаних на використанні артикуляційно-акустичних засобів кодування і декодування як їх найважливішої субстантивної універсалиї!

Поглиблюючи концептуальні уявлення в обсязі, що окреслюється проблемою універсалий, О.Есперсен проаналізував і згрупував відомі теорії походження мови і мовлення, а також розробив свою власну теорію [2, 289-290]. Виходячи з аналізу, даного Д.Кристалом, розглянемо суть цих теорій. Згідно з однією з них (так званою 'bow-wow' теорією), мовлення з'явилося в результаті імітації людьми звуків навколишнього середовища, зокрема, звуків, що належать тваринам. Головним доказом цієї теорії служить використання ономапопейчних слів. Проте, оскільки в мові таких слів небагато, і презентація природних звуків у них дуже відрізняється, дана теорія не має необхідного ступеня вірогідності.

Відповідно до другої теорії ('rooh-rooh' теорія), мовлення з'явилося на основі інстинктивних звуків, продукованих людьми, причиною яких були біль, гнів або інші емоції. Основним свідченням тут слугує універсальне використання звуків як вигуків. Проте, зміст таких слів у будь-якій мові обмежений. Більше того, у мовленні вони не мають відношення до голосних і приголосних, що зареєстровані у фонології.

Третя теорія ('ding-dong' теорія) побудована на припущенні про те, що мовлення виникло як результат реакції людини на певні стимули навколишнього світу і спонтанного вимовляння звуків, що якоюсь мірою відображали або були співзвучні з оточенням. Підтвердженням даної теорії могло би бути універсальне використання звуків у словах певного значення. Проте, не враховуючи декількох відомих випадків явного звукосимволізму, ця теорія не достатньо узгоджується з емпіричними фактами. Разом з тим, існує цікавий ряд прикладів, які її підтверджують: припускається, що слово 'ma-ma' відбиває рух губ, коли рот дитини торкається грудей, а 'bye-bye' або 'ta-ta' показують, що і губи, і мова відповідають помахуванню рукою.

Згідно з четвертою ('ye-he-ho') теорією, мовлення з'явилося у процесі спільної трудової діяльності людей, що здійснюють колективні фізичні зусилля, які супроводжуються ритмічним бурмотінням, мутиканням, що поступово розвинулись у монотонні наспіви, а згодом — у мовлення. Проте, розрив між цим видом вираження і тим, що складає мову в цілому, настільки великий, що пояснення останнього не виглядає переконливим.

І, нарешті, висунувши свою 'la-la' теорію, О.Есперсен вважає, що прояв романтичної сторони мови — звуки, які асоціюються з любов'ю, грою, поетичним почуттям, а також співом у цілому — можна розглядати як чинник, що ініціює людську мову. На жаль, ця теорія не пояснює розрив, що існує між емоційним і раціональним аспектами мовного вираження.

Наведені міркування дозволяють стверджувати, що: по-перше, у ранні періоди розвитку будь-яких людських мов універсальність фонетичних засобів відіграла первинну і провідну роль у передачі смислу; по-друге, причини виникнення всіх без винятку мовних універсали слід шукати в еволюції людини під впливом умов існування оточуючої його природи й соціуму, що постійно змінюються. Щодо аргументів, які висуваються авторами розглянутих теорій, то, на наш погляд, усі вони мають право на життя в межах, що підтверджуються лінгвістичною практикою.

Зрозуміло, що всі мови розвиваються в тому самому оточуючому середовищі, виражаючи соціальні та психолінгвістичні потреби їхніх користувачів, і в цьому розумінні всі мови рівні, а отже, мають деякі спільні або універсальні риси, або лінгвістичні універсали, що можна інтерпретувати як свідчення спільного походження [2, 291], зумовленого, на думку Ю.О.Дубовського, єдністю людського пізнання і біологічною однорідністю мовного механізму [3, 9]. Тому Р.Якобсон (цит. за [4, 128-143]), вивчаючи дитяче мовлення, а також явища втрати здатності говорити при афазії, до числа універсальних мовних рис відносить закони, які керують послідовними етапами в історичному розвитку мов і закони імплікації, що діють всередині мовних систем.

Цікава в цьому плані також думка про те, що у мові міститься вихідна, нульова лінія відліку для формування динаміки мовлення. Припускається, що ця вихідна мовна позиція є центром мовного управління і визначає універсальність людської мови. Універсальність формальна; інакше кажучи, достатньо, щоб код був предметним, тобто, відрізняв один інформаційний предмет від іншого. Це є форма, що задається мовою [5, 111].

Важливо розуміти, що умовою існування кожної мови є саме наявність і збереження мінімуму таких стабільних вихідних мовних позицій для успішного здійснення спілкування і збереження спадкоємності у розвитку мови. Тому в літературі відзначається, що у мові поряд з рухомими пластами, які розвиваються, завжди є стабільні ділянки, що зберігають цілісність, матеріалізовану в мовній системі і структурі (див., напр., [6, 93] та ін.). Зміни, що відбуваються при цьому, носять [7, 16] соціальне допустимий характер, що не порушує взаєморозуміння між представниками різних вікових груп.

Неослабний інтерес при пошуках мовних універсали виявляють дослідники до взаємозв'язку мовних універсали і процесу оволодіння іноземною мовою [8, 5-6; 9, 1-12; 10, 397-416 та ін.]. І це природно, бо у кожній мові можна виявити три групи властивостей — універсальні, типові та індивідуальні [3, 5]. При цьому під мовними універсалиями прийнято розуміти закономірності, спільні для всіх мов або для їх абсолютної більшості [8, 10; 11, 366].

Розглядаючи мовні універсали!», Дж.Гринберг та ін. [12, 31] вважають, що за своєю природою вони є узагальненими властивостями і тенденціями, що властиві будь-якій мові й поділяються всіма, хто говорить цією мовою. На думку Ч.Хоккета [13, 45], під мовними

універсаліями слід розуміти "деяку ознаку або властивість, притаманну всім мовам чи мові в цілому." Уточнюючи рівень функціонування лінгвістичних універсали, Н.Хомський [14, 4], відзначає, що основні властивості природної мови існують лише в її глибинних структурах.

У результаті поглиблення наукових уявлень про універсальні явища у мові виникла, як відомо, окрема наука — універсологія. На основі здійснюваних у її рамках систематичних досліджень виявлено деякі універсали¹ у фонології (див., наприклад, [13, 71-76; 14, 4-24; 15, 105-113]), граматиці [8, 182-222; 13, 60-76; 14, 6-7; 16, 158-162] і семантиці [17, 250-299 таін.]. Зрозуміло, що при певному обсязі знання механізм функціонування мови може бути зрозумілим у результаті пізнання закономірностей більш загального порядку, а не окремих явищ мови чи мов, вивчених досі.

Проблема, що цікавить нас, існує також в процесах оволодіння іноземною мовою, де особливу трудність становить вивчення семантики, оскільки не можна визначити точно, а інколи й приблизно, що намагався сказати той, хто навчається мови, або що він зрозумів зі сказаного іншими [18, 407]. Тому проблема універсали має важливе значення для розвитку семантичних досліджень [17, 250]. Не дивно, що універсальна граматика "*Grammaire generate et raisonnée*" (1660) широко визнана як найбільш впливова наукова праця свого часу. Її розділ, що стосується "того, що є спільним для всіх мов, і їх основні відмінності..." дасть лаконічний виклад розробок з універсалій і типології [2, 84]. Таким чином, "виділення семантичного рівня пов'язане з визнанням мовних універсалій, що можуть пролити світло на природу мови".

Зупинимось також на відомому положенні семантичної теорії А.Вежбицької [19], згідно з яким існують універсальні семантичні елементарні концепти людської культури, що виконують роль своєрідного алфавіту ментальних атомів. Такий алфавіт утворює всю множину більш складних смислів будь-якої природної мови і забезпечує у взаємодії з іншими засобами потенційну можливість адекватного взаєморозуміння між носіями різних мов і культур.

В ідеалі дане положення, базуючись на принциповій тотожності способів людського мислення і сприйняття існуючого світу, не може заперечуватись і по відношенню до будь-якої мови, певна універсальність засобів якої безсумнівна. Проте, на наш погляд, не варто піддаватися спокусі прямого пошуку таких семантичних примітивів у мові, вилучаючи їхнє функціонування в мисленні на рівнях свідомого і підсвідомого.

Тут, мабуть, доречно згадати, що інтерес до ідеї універсальних та елементарних семантичних "атомів", що походить безпосередньо від мислителів XVII сторіччя (Паскаль, Декарт, Аріо та Лейбніц) не згасає і в сучасній лінгвістиці. Очевидним, однак, є те, що семантичні примітиви, які в різних природних мовах звучать по-різному, з точки зору семантики повинні бути гранично еквівалентними. При цьому слід враховувати, що у центрі уваги аналізованого семантичного напрямку виявляється швидше проблема тонкої диференціації семантичних близьких одиниць однієї мови, ніж "максималістський пошук універсальних примітивів".

Якщо вважати, що мова відбиває той спосіб, за допомогою якого людина уявляє собі світ, то необхідна теорія мови, що віддзеркалює, як справедливо вважає Дж.Лакофф [20, 350], людський досвід. Саме така вимога висувається до лінгвістики, яка базується на досвіді: широке коло емпіричних фактів — сприйняття, мислення, будова людського тіла, емоції, пам'ять, соціальні структури, сенсорно-моторні та пізнавальні процеси і т.п. — значною мірою, якщо не повністю, зумовлює універсальні структурні характеристики мови [20, 350].

Чим глибше ми проникаємо в суть проблеми універсалій, тим зрозумілішим стає, що розглядати зазначені чинники має сенс на фоні їх ролі у процесах фонетичного оформлення мовлення і появи у ньому універсальних або ж близьких до них ознак. Розуміти це так — означає зробити обов'язковою умовою [21, 22-23] неможливість ігнорування лінгвістикою наведених чинників у процесі адекватної характеристики універсальних рис мови. Крім того, у процесі адекватного кодування і декодування мовлення необхідно залучення й екстралінгвістичного знання, а також врахування взаємодії різних типів знання, оскільки "лінгвістика вже не володіє монополією на побудову загальної моделі мови" [22, 6].

З огляду на саму природу мови, в останні роки стало природним розглядати питання типології в комплексі з питаннями універсалій, зокрема, імплікаційних. Є всі підстави вважати, що статус універсали у такому новому світлі буде мати велике значення [23].

З цілком тепер зрозумілих причин особливий інтерес для нас становить висвітлення питання інтонаційних універсалій як найскладнішого й найменш вивченого, хоча, як відомо [24, 52], інтонація у своїх категоріях ближча, ніж будь-який інший рівень, до універсальності, "що дозволяє нам розуміти один одного навіть тоді, коли ми не розуміємо іноземної мови" [25,8]. Наводячи численні приклади універсальності інтонації різних у генетичному відношенні мов, Д.Болінджер [26, 230] стверджує, що "... важко сумніватися в універсальності інтонації, якщо широко розуміти цю універсальність. Проте, саме ця універсальність і робить її настільки складною для лінгвістики, яка звикла оперувати умовними цінностями". Недостатній рівень вивчення даного питання зумовлений рядом об'єктивних причин, до яких слід віднести: відсутність систематизації даних експериментально-фонетичних досліджень просодичних систем окремих мов [27, 29]; нерозробленість уніфікованої системи засобів дослідження просодії, що дозволяють отримати об'єктивні і порівнювані дані з різних мов [28, 85]; відсутність системи змістовних одиниць, з якими співвідносяться формальні ознаки; недостатність обсягу матеріалу, що використовується під час опису окремих мов [3, 16; 24, 52] і таке інше. Тому варто погодитись з думкою ряду дослідників [24, 58-59; 29, 16; 30, 92-93] про те, що складати перелік універсалій в області інтонації передчасно.

У цей час стислий розгляд універсальності інтонації наявний у ряді дисертаційних і монографічних досліджень, які не претендують, проте, на повне й цілісне висвітлення даної проблеми. Такий інтерес до інтонаційних універсалій пояснюється, ймовірно, первинністю інтонації по відношенню до інших рівнів мови, що зумовлюється як психологічними, так і лінгвістичними процесами [3, 17]. Тому не випадковими є результати дослідження мовної поведінки дітей, які свідчать, що багато характеристик майбутньої мови, зокрема, тональні, які формуються одними з перших, виявляються вже у дитячому лепетанні й криках [31, 38; 32, 155; 33, 198; 34, 77-91; 35, 141-149; 36, 12-13] і, будучи закріпленими під впливом соціокультурного середовища, остаточно формуються у мовній поведінці дорослих [29, 118-127; 37, 14-24; 38, 217; 39, 46; 40; 41; 42, 377-392 та ін.].

Звернемо також увагу на те, що регулярність спеціального інтонування, його однозначне застосування і сприйняття призводять, як відзначають Г.Г.Поліщук і Є.М.Пиж [43, 199], до створення типових інтонаційних моделей, які автори відносять до тих елементів мовної системи, що забезпечують єдність реакцій на певний стимул. При цьому синтез лексико-граматичних та інтонаційних засобів породжує комунікативні одиниці, які належать до смислових одиниць мови. Таким чином, у праці передусім підкреслюється необхідність спеціального вивчення особливостей інтонації як вирішального чинника, що впливає на зміст висловлювань, які однозначно сприймаються носіями мови не лише в ситуації, що їх породжує, але й поза нею.

Ніхто, звичайно, не стане заперечувати твердження А.М.Антіпової [44, 125] про те, що інтонаційне вираження емоцій носить універсальний характер. Не помиляється, мабуть, М.С.Трубецький [45, 30-32], який пов'язує такі універсали!" зі зміною психічних процесів, що супроводжують мовну діяльність людини у будь-якій мові.

Цілком логічним є й те, що передача емоцій у всіх людей пов'язана з подібними фізіологічними процесами (способом дихання, кровообігу і т.д.), через що їхня міміка й жести при передачі емоцій багато в чому подібні. І, нарешті, очевидним є те, що розробка проблеми інтонаційних універсалій вимагатиме зусиль не тільки лінгвістів, але й фахівців у галузі фізіології та психології, а також фахівців інших галузей знання [44, 125].

Таким чином, інтонаційні універсали!" як мовні засоби характеризуються відносністю їх використання мовцем по мірі становлення й розвитку його особистості. Інакше кажучи, сам процес опанування та використання фонетичних універсалій у напрямку від елементарних до структурно більш складних також може розглядатися в ролі універсалій більш високого рангу.

Ми вже побачили, що лінгвістичною наукою напрацьована значна кількість теоретичного та експериментального матеріалу, достатнього як для диференціації загальних

характеристик мовних універсали, так і для класифікації їхніх конкретних ознак. Тому для ясності викладу уявляється найбільш природним оформити зазначені класифікації графічно.

Для розуміння доцільності такого поділу класифікацій характеристик і властивостей запровадимо у виклад ряд спрощуючих уточнень. По-перше, під характеристикою у даному випадку ми будемо розуміти опис найбільш загальних усталених у науці характерних якостей або сторін поняття "універсалія" у прийнятих наукою термінах, що відображають його будь-які причинно-наслідкові зв'язки з більш загальним явищем, поняттям, феноменом. Такі характеристики, як відомо, визначаються у своїй основі методом конкретних зв'язків і називаються відповідно: частотними, статистичними, логічними, системними і т.п. На відміну від характеристик, під ознаками ми будемо розуміти результат прояву конкретних властивостей "універсалій", що описуються в безпосередньому віднесенні його до суто мовних понять, а, отже, лише термінами самої лінгвістики.

Таким чином, за допомогою характеристик ми маємо можливість описати приналежність "універсалій" до класу або групи найбільш відомих явищ загальнонаукового рівня, що стоять за ступенем узагальненості над лінгвістикою як конкретною дисципліною і досить повно визначаються відповідними поняттями або категоріями загальнонаукового знання. У свою чергу, ознаки дозволяють описувати зміну властивостей "універсалій" у рамках теорії лінгвістики аж до реального рівня функціонування мови.

Розглянемо тепер диференціацію загальних характеристик мовних універсалій, наведену на рис. 1, і прокоментуємо суть понять, що в неї входять. Так, універсалі!" по аналогії з відомими типами механізмів логічного мислення передусім прийнято [8, 17-30] диференціювати на дедуктивні та індуктивні. При цьому мається на увазі, що уявлення про дедуктивні універсалі!" носять явно виражений теоретичний характер, а їх передбачення побудоване на апіорних передумовах. Інформація про індуктивні універсалі!" черпається з практики, і факти, що її складають, не завбачуються, а встановлюються експериментальне. Тому не дивно, що індуктивні універсалі!" більш інформативно місткі.

За частотністю універсалі!" поділяють на абсолютні, відносні та статистичні [18, 386-387; 12, 35-44; 15, 107-108; 17, 253-254; 46, 21-33; 11, 366-367; 47, 19]. Тут відзначимо

передусім значний ступінь ідеалізації, на якій базується поняття абсолютних універсалів необхідне як "потенційний матеріал для побудови дедуктивної лінгвістичної теорії" [8, 21]. Відносні або релятивні, а також статистичні або неповні універсали!', що реально використовуються практикою [8, 21; II], виступаючи у формі певних тенденцій, поповнюють здебільшого рівень методологічних уявлень лінгвістики.

За кількістю охоплених мов універсали!' можуть бути простими (що відносяться до двох мов) або складними (що наявні більш, ніж у двох мовах).

За просторово-часовим рівнем всі універсали', як відомо [8; 46 та ін.], можна поділити на синхронічні, що розглядаються у реальному часі функціонування причинно-наслідкових явищ мови, і діахронічні, що розглядаються в історичному часі, з точки зору причинно-наслідкової ретроспекції.

Стосовно класифікації ознак, наведеної на рис. 2, залишається відзначити лише наступне. По-перше, явище маркованості чи немаркованості мовних універсалів підпорядковуються відомій [8, 27] логіці імплікації, згідно з якою, якщо у мові наявний один рівень абстракції, то інший рівень неминуче існує у ній як протилежність. При цьому важливо розуміти, що немарковані елементи мають більш високий ступінь частотності функціонування, ніж марковані [8, 27-28].

По-друге, по відношенню до засобів комунікації, екстралінгвістичні універсали!', як зазначалося вище, можуть бути визначені лише в екстралінгвістичних термінах і лише відповідно до мовних ознак з немовними ознаками аналогічних за суттю систем передачі і

зберігання інформації. Не зайве тут підкреслити, у свою чергу, що лінгвістичні універсали можуть визначатися лише у термінах лінгвістики на основі результатів зіставлення двох або більше мов. Тому природно, що мовні універсали! залежно від термінології, виробленої рядом наук, що входять у лінгвістику, прийнято відповідно до їх теоретичних положень описувати термінами фонології, граматики, семантики і т. п.

Викладене показує, що необхідність вивчення та опису явищ і феноменів функціонування мовних універсали якщо не виходить за коло інтересів лінгвістики, то, без сумніву, виходить за межі її теорій. Це, власне, і дозволяє докладніше зупинитися на основних моментах, які характеризують розвиток знання про фонологічні універсали!.

З аналізу теоретичних положень лінгвістики з даної проблеми випливає, що фонологічні універсали! можуть бути описані як досить складна система взаємодії мовних і немовних засобів, що має багаторівневу ієрархічну структуру існуючих між ними зв'язків. Звідси, мабуть, і випливає необхідність системного багатоаспектного дослідження універсали. Таке дослідження передбачає передусім здійснення теоретичного узагальнення, що класифікує й описує фонологічні універсали! та їх зв'язки на всіх рівнях мови. Крім того, необхідно також класифікувати фонологічні універсали! за причинами, природою походження, механізмами функціонування тощо. При цьому важливо враховувати, що: абсолютні, як, власне, і статистичні універсали!, є на кожному рівні їх функціонування; абсолютні універсали! досить повно можуть бути описані на верхніх рівнях відповідних теорій і ще більш повно — підтверджені експериментально; відносні та статистичні універсали! вимагають скрупульозного вивчення з не менш ретельною статистичною обробкою феномена їх частотності у мовленні. Як бачимо, важливими проблемами, що вимагають свого вирішення у межах фонології, є розробка методології та методик таких комплексних міждисциплінарних багатоаспектних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельников Г.П. Язык как система й языковые универсали // Языковые универсали й лингвистическая типология. — М.: Наука, 1969. — С.34-45.
2. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. — Cambridge: Cambridge University Press, 1993. — 472 p.
3. Дубовский Ю.А., Петрова Л.А., Таболич Е.В. Конкретно-языковое й типологическое в английской интонации. - Минск: Минск. гос. пед. ин-т иностр. языков, 1979. — 103с.
4. Немзер У. Проблемы й перспективы контрастивной лингвистики // Новое в зарубежной лингвистике. - Вып. XXV: Контрастивная лингвистика. — М.: Прогресс, 1989. — С. 128-143.
5. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. — М.: Наука, 1982. — 160 с.
6. Пауль Г. Принципы истории языка. - М.: Иностранная литература, 1960.
7. Положин М.М. Диахронно-семантический аспект префиксального словообразования в английском языке. — М.: Ин-т языкознания РАН, 1992. — 265 с.
8. Успенский Б.А. Проблема универсали в языкознании // Новое в лингвистике. — Вып. V: Языковые универсали. — М.: Прогресс, 1970. — С. 5-30.
9. Schachter J., Rutherford W. Discourse function language transfer // Working Papers in bilingualism, 19, 1979.—P.1-12.
10. Schnudt M. Coordinate structures and language universals in interlanguage // Language learning, 1980,30,2.—P. 397-416.
11. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. 3d edition. — Oxford: Blackwell Publishers, 1992. -389 p.
12. Гринберг Дж., Осгуд Ч., Дженкинс Дж. Меморандум о языковых универсалиях // Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1970. — Вып. V: Языковые универсали. — С. 31-44.
13. Хоккет Ч.Ф. Проблема языковых универсали / Новое в лингвистике. — М.: Прогресс, 1970.— Вып. V: Языковые универсали.—С. 45-76.
14. Chomsky N., Halle M. The Sound Pattern of English. 2nd printing. — Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press, 1991. - XIII- 470 p.
15. Фергусон Ч. Допущения относительно носовых: к вопросу о фонологических универсалиях // Новое в лингвистике. Вып. V: Языковые универсали. — М.: Прогресс, 1970. — С. 105-113.
16. Гринберг Дж. Некоторые грамматические универсали, преимущественно касающиеся порядка значимых элементов // Новое в лингвистике. — Вып. V: Языковые универсали /Ред. й предисл. Б.А.Успенского. — М.: Прогресс, 1970. — С. 114-162.

17. Ульманн С. Семантические универсалии // Новое в лингвистике. — Вып. V: Языковые универсалии. — М.: Прогресс, 1970. — С. 250-299.
18. Гзсс С., Ард Дж. Овладение вторым языком и онтология языковых универсалии // Новое в зарубежной лингвистике. - Вып. XXV: Контрастивная лингвистика. — М.: Прогресс, 1989. — С. 386-409.
19. Wierzbicka A. The semantics of grammar. — Amsterdam, 1988.
20. Лакофф Дж. Лингвистические гештальты // Новое в зарубежной лингвистике. — Вып. X. — М.: Прогресс, 1981. — С. 350-368.
21. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. — М.: Институт языкознания РАН, 1997. — 327 с.
22. Герасимов В.И., Петров В.В. На пути к когнитивной модели мира // Новое в зарубежной лингвистике. — Вып. XXIII. — М.: Прогресс, 1988. — С. 5-11.
23. Greenberg J. Language Typology: A Historical and Analytic Overview. — The Hague-Paris: Mouton and Co. N.Y Publishers, 1974. — 82 p.
24. Николаева Т.М. Фразовая интонация славянских языков. — М.: Наука, 1977. — 280 с.
25. Всеволодский-Гернгросс В.Н. Теория русской речевой интонации. Петербург: Гос. изд-во, 1922. 128 с.
26. Болинджер Д. Интонация как универсалия // Принципы типологического анализа языков различного строя: Сб. ст. / Сост. и предисл. О.Г. Ревзиной, отв. ред. Б.А. Успенский. — М.: Наука, 1972. С. 214-230.
27. Аракин В.Д. Сопоставительная типология скандинавских языков: Учеб. пособие. — М.: Просвещение, 1984. — 136 с.
28. Кантер Л.А. Системный анализ речевой интонации. — М.: Высшая школа, 1988. — 128 с.
29. Дубовский Ю.А. Анализ интонации устного текста и его составляющих. — Минск: Высшая школа, 1978. — 140 с.
30. Торсуева И.Г. Интонация и смысл высказывания. — М.: Наука, 1979. — 111 с.
31. Fay W.H. On the Basis of Acoustic echolalia. — Journal of Communication. — №2. — 1969. — P.38.
32. Jeug H. The acquisition of Chinese Phonology in relation to Jakobson's Laws of Irreversible Solidarity // Proceedings of the 9th International Congress of Phonetic Sciences. — Copenhagen, 1979. - V.II. -P.155.
33. Касевич В.Б. Фонологические проблемы; общего и восточного языкознания. — М.: Наука, 1983. — 296 с.
34. Cruttenden A. Falls and Rises: Meanings and Universals // Journal of Linguistics. — 1981. -Vol. 17, JfeL—P.77-91.
35. Hawkins S. The Control of Timing in Children's Speech // Proceedings of the 9th International Congress of Phonetic Sciences. — Copenhagen. — V.II. - 1979. — P. 142-149.
36. Mora C.F. The power of music in language teaching // IATEFL Issues. October-November 1998, No 145. ~P. 12-13.
37. Duffy R.J. Fundamental Frequency Characteristics of Adolescent Females // Language and Speech. — Vol. 13. — 1970. — P. 14-24.
38. Ferguson Ch. Introduction to Symposium №3. Acquisition of the Phonological System of the Mother Tongue // Proceedings of the 9th International Congress of Phonetic Sciences. — Copenhagen. — VIII. — 1979. — P.217.
39. Mysak E.D. Pitch and Duration Characteristics of Older Males. — Journal of Speech and Hearing Disorders, 1959, 2.—P. 46.
40. Bolinger D. Intonation Across Languages // Universals of Human Language. — Vol.2: Phonology /Ed. by J.H.Greenberg-Stanford (Calif.): Stanford University Press, 1978. — P. 471-524.
41. Maddieson I. Universals of Tones // Universals of Human Language. — Vol.2: Phonology /Ed. by J.H.Greenberg-Stanford (Calif.): Stanford University Press, 1978. — P. 335-365.
42. Kowal S., Wiese R., O'Connell D.C. The Use of Time in Story-Telling // Language and Speech. — 1983. — Vol. 26. — Pt. 4. — P. 377- 392.
43. Полищук Г.Г., Пыж Е.М. Интонация и смысл высказываний в спонтанной речи // Теория языка. Методы его исследований и преподавания. — Л.: Наука, 1981. - С. 195-200.
44. Антипова А.М. Направления исследований по интонации в современной лингвистике // Вопр. языкознания. — 1986. — № 1. — С. 122-132.
45. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Пер. с нем. М.: Наука, 1960. — 372 с.
46. Вардудль И.Ф. Понятие универсалии в лингвистической типологии // Языковые универсалии и лингвистическая типология, — М.: Наука, 1969. — С. 19-33.

Ярослава Федорів

ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИХ ТА ЗМІСТОВНИХ ФОРМ ВИСЛОВЛЮВАНЬ-НЕВДОВОЛЕНЬ

Висловлювання-невдоволення, будучи вельми частотним лінгвістичним феноменом, актуалізуються людиною при необхідності дати вихід негативним емоціям. Найчастіше вони зароджуються у свідомості та мисленні мовця, становлять результат будь-якої негативної емоційної реакції на суперечності, що постають у його соціокультурному бутті [1].

Згідно з визначенням У.Шиблза [2, 28-29], емоція є частиною лінгвістичного контексту, яка знаходить своє відображення як у рисах поведінки, манерах, ставленні до оточуючих, виразі обличчя, так і в мовному вираженні, зокрема в інтонації. При цьому автор акцентує увагу [2, 107] на тому, що мова, у тому числі й інтонаційні засоби (дикція), частково служать для обмеження емоцій, які переживаються та описуються.

Виходячи з когнітивної теорії емоцій, К.Е.Ізард поділяє думку С.Шахтера [3, 17], згідно з якою емоція є спільною функцією фізіологічне збуджуючої ситуації, її оцінки та ставлення суб'єкта до цієї ситуації.

Як бачимо, навіть за такими стислими означеннями стоїть той факт, що природа актуалізації висловлювань-невдоволень має певний комплекс чинників, які її обумовлюють:

емоційний стан мовця, ставлення його до певної ситуації, соціокультурний рівень його буття, гострота суперечності, яку він переживає, ступінь його фізіологічного збудження тощо. У зв'язку з цим, природно мусить сприйматися також наявність широкого кола лінгвістичних та паралінгвістичних засобів, що має у своєму розпорядженні мовець, який здатен віддзеркалювати за допомогою висловлювань-невдоволень вплив будь-якого з наведених чинників.

Цілком зрозуміло, що розгляд системи взаємодії зазначених чинників та засобів на практиці дослідження мови є завданням вельми складним. Тому, абстрагуючись певною мірою від комплексу чинників, які обумовлюють ту чи іншу конкретну форму актуалізації висловлювань-невдоволень (тобто, використовуючи інформацію про чинники як допоміжну при описі явища, що вивчається), ми вважаємо за доцільне більш детально розглянути особливості вживання комплексу лінгвістичних засобів актуалізації різних функціонально-семантичних і змістовних форм висловлювань-невдоволень.

Інтонація відіграє, як відомо, найважливішу роль у системі згаданих засобів. Досить широкі результати досліджень емоційного мовлення у теоретичній та прикладній лінгвістиці [4-Ю], а також у суміжних з нею дисциплінах [2; 3; 11-13] підтверджують, що просодичним засобом реалізації висловлювань належить провідна роль у передачі індивідами емоційно-модальних значень.

Проте, інтонаційна організація висловлювань-невдоволень, будучи комплексним інструментарієм процесів їхньої усної реалізації, варіативне зумовлена сукупністю психофізіологічних чинників, механізм взаємодії яких трактується рядом дослідників по-різному.

Так, у XVIII сторіччі британські філософи Д.Юм в "Есе про мораль і політику" та А.Сміт в "Теорії Моральних Почуттів" [14], формулюючи подібні суб'єктивні етичні системи, ідентифікували добро з тим, що викликало почуття задоволення, а зло — з тим, що викликало болісні почуття. У своїй праці "Спостереження за людиною, її будовою, обов'язками та очікуваннями" Д.Хартлі [15] на основі теорії асоціації доводив, що розвинені, або зрілі емоції— продукти об'єднання елементарних почуттів, які вступають у нові зв'язки і породжують складні емоції. Іншими словами, тут простежуються два моменти: по-перше, емоції або почуття класифікуються авторами на позитивні (добро) та негативні (зло); по-друге, емоції розглядаються ними як результат взаємодії елементарних почуттів.

На відміну від них, К.Е.Ізард [3, 19-20] стверджує, що такі емоції, як гнів, страх чи сором, не можуть бути беззастережно (однозначно) віднесені до категорії негативних, або пога-

них. Гнів іноді прямо співвідноситься з пристосувальною поведінкою і ще частіше - із захистом та ствердженням особистісної цілісності. Страх також пов'язаний з виживанням і, поряд із соромом, сприяє регуляції руйнівної агресивності та ствердженню соціального порядку.

Розглядаючи емоційний зміст мовлення, Е.А.Бризгунова [16, 12] зазначає, що він може бути нейтральним, активним, пасивним, неспокійним, радісним, гнівним і т. ін. У свою чергу, Л.С.Школьник [17, 12] вважає, що емоційна реакція мовця на попереднє висловлювання, дію, об'єкт тощо, може виражатись аналогічним почуттям в активній чи пасивній формі, а вираження або розпізнавання емоцій може розглядатися як специфічний рівень комунікації.

Вищезгаданих та інших наявних у лінгвістичній літературі розбіжностей у трактуванні механізмів взаємодії емоцій, почуттів та емоційного змісту мовлення, а також відмінностей між фрагментами їх вербальної класифікації цілком достатньо для того, щоб ми відчули необхідність використання більш однозначних відношень між термінами, що використовуються.

Тому в обсязі цієї праці ми будемо виходити з наступних загальновідомих положень. По-перше, під емоцією ми будемо розуміти суб'єктивні реакції людини на вплив внутрішніх і зовнішніх подразників, що проявляються у вигляді задоволення або незадоволення, тобто, матимемо на увазі їх укрупнену диференціацію на позитивні та негативні. По-друге, під почуттями ми будемо розуміти вищий продукт розвитку емоцій індивіда, що виникає в онтогенезі як результат узагальнення конкретних ситуативних емоцій. При цьому почуттями будемо називати особливий вигляд емоційних переживань, що носять чітко виражений предметний і культурно-історичний, тобто соціальне значущий характер. По-третє, ми будемо визнавати, що почуття як стійке емоційне ставлення до об'єкту може не збігатися в конкретній ситуації з емоційною реакцією на нього. При цьому під об'єктом у його широкому розумінні ми будемо розуміти будь-які предмети, явища чи процеси, у тому числі й розумові, реального світу.

Такий підхід дасть нам змогу вважати, що мовець середнього соціокультурного рівня [18] здатен за допомогою конкретних соціально апробованих почуттів висловлювати у мовленні всі різновиди та відтінки емоцій, які він переживає. Зазначимо тут, що викладена під таким кутом зору логіка взаємозв'язку почуттів та емоцій необхідна для однозначного структурування нашого подальшого викладу.

Зважаючи на викладене, систематизуємо функціонально-семантичні форми висловлювань-невдоволень, що виражають різні почуття. Для цього розглянемо передусім зв'язок прагматичного аспекту з переживаннями та інтенціями мовця у процесі актуалізації висловлювань-невдоволень як одного з різновидів емоційних висловлювань. Як відомо, у людині все залежить від емоцій, які складають мотиваційну основу її діяльності [3, 208], і, отже, вони не можуть не відображатися у мові. Індивід, вступаючи у різні стосунки з людьми, предметами і явищами навколишньої дійсності, може відчувати різні емоції. Специфіка емоцій полягає у тому, що вони, згідно з твердженням В.І.Шаховського [19, 7], є об'єктом відображення у мові й інструментом відображення самих себе та інших об'єктів дійсності, і невіддільні від суб'єкта, який відображає. Тому емоційно-оцінювальний компонент висловлювання необхідно розглядати, на думку Г.У.Колшанського [20, 141], як складову частину відповідного висловлювання, незалежно від того, що є предметом комунікації — об'єкти чи їх безпосередня оцінка.

Розуміючи таким чином прагматичний аспект мовленнєвої комунікації, неважко простежити дві сторони аналізованих у цій праці висловлювань-невдоволень, що складають органічну єдність семантичного та емоційного змісту, який актуалізується мовцем з певною інтенцією. Прагнення знаходити оптимальний режим мовленнєвого спілкування під двостороннім впливом внутрішніх — психофізіологічних і цілепокладаючих — чинників з одного боку, і зовнішніх по відношенню до мислення індивіда чинників як належних (продиктованих суспільством) соціокультурних норм вибору функціонально-семантичних форм висловлювання незадоволення, яке переживається, і складають, по суті, основну суперечність комунікації. Тому від ступеня успішності розв'язання означеної суперечності й залежить досягнута або ж — навпаки — не досягнута мовцем адекватність емоцій, які він переживає.

Є ще третя, не менш важлива сторона, що визначає механізми вибору мовцем конкретних мовленнєвих норм функціонально-комунікативного змісту висловлювань-

невдоволені. Це — здатність індивіда контролювати свої емоції у вельми широкому діапазоні: від стану афекту до рівня соціокультурної норми, що притаманна йому як особі.

Емоція звичайно виступає не як власна активність індивіда, а як дещо, що з ним трапилося. Афекти провокуються найчастіше там, де найслабша адаптація; при цьому розкривають і причину її слабкості, а саме, певний ступінь недосконалості та наявність більш низького рівня розвитку особистості. На цьому зниженому рівні, з його неконтрольованими або ледве контрольованими емоціями, індивід поводить себе якоюсь мірою як дикун, що не лише є пасивною жертвою своїх афектів, але й визначним чином не здатен до моральних суджень [21, 168]. " ; Тому, спираючись на викладене, відповідно до обґрунтованих у праці [22] соціокультурних рівнів (низький, нормальний і високий), ми вважаємо за раціональне класифікувати ступені контрольованості почуттів, що висловлюються у процесі комунікації, на практично неконтрольовані, слабо контрольовані та цілком контрольовані.

Окреслений (у межах "емоції — почуття — інтенції — ступінь контрольованості і почуттів — функціонально-комунікативний зміст — функціонально-семантичні форми") таким чином фрагмент поля вибору варіантів можливої актуалізації висловлювань-невдоволені зведений нами у табл. 1.

З таблиці видно, що з підвищенням ступеня контрольованості висловлюваних у процесі комунікації почуттів їх соціальне значущі види, що закріплюються у свідомості мовця як засоби вираження будь-яких конкретних емоцій, набувають меншої гостроти. При цьому, як зазначалося вище, у межах кожного конкретного рівня контрольованості почуттів, незалежно від функціонально-комунікативного змісту висловлювань-невдоволені, будь-яка їх функціонально-семантична форма може бути використана мовцем для реалізації будь-якої інтенції (спонукання суб'єкта до дії; стримування дій суб'єкта; оцінка явищ навколишньої дійсності; оцінка результатів спілкування).

Проте, функціонально-семантичні форми висловлювань-невдоволені, різні почуття, що використовуються для реалізації конкретно взятої інтенції, з підвищенням ступеня контрольованості виражених емоцій набувають вигляду, що максимально наближається до соціокультурної норми спілкування.

Для аналізу можливих ступенів контрольованості почуттів мовця залежно від його інтенції при актуалізації висловлювань-невдоволені розглянемо табл. 2. У її вертикальному заголовку вказані соціальне апробовані комунікативно-прагматичні змісти висловлювань-невдоволені, розташовані зверху вниз відповідно до зниження ступеня їх ілюктивної сили. Означені в таблиці характеристики ступенів контрольованості почуттів, що переживаються, дозволяють за допомогою виділення штрихуванням позначити відповідні найбільш частотні реалізації комунікативно-прагматичного змісту висловлювань-невдоволені.

Виділення полів штрихуванням дозволяє нам зробити такі висновки. По-перше, висловлювання-невдоволення з комунікативно-прагматичним змістом у діапазоні "заборона — звинувачення — аргументація — заперечення — критика — приниження — дорікання" використовуються в комунікації, умови якої можуть відповідати будь-якому ступеню контрольованості почуттів. По-друге, комунікативно-прагматичний ряд "прокльони — погроза — лайка — протест — благання — нападки — образа" практично не використовується мовцем, який переживає почуття, віднесені нами до цілком контрольованих.

По-третє, у ситуації практично неконтрольованих емоцій мовцем, як правило, не актуалізуються такі комунікативно-прагматичні змісти висловлювань-невдоволені, реалізації яких передують здійснення достатньо складних логічно-розумових актів (наприклад, "підки — прохання — претензія — догана — заклинання — упереджена оцінка — скарга — несхвалення — засуджування — осуд — картання — нарікання — умовляння —• побоювання — повчання — переконування — застереження — натяк").

Розглянуті нами особливості актуалізації функціонально-семантичних та змістовних форм висловлювань-невдоволені можуть бути використані як методологічна основа для подальшого більш широкого дослідження їх інтонаційної організації, так і в ролі вихідних передумов для структурування навчальних і методичних матеріалів з програми оволодіння навичками норми вимови висловлювань-невдоволені в англійському мовленні.

Можливі ступені контрольованості почуттів мовця залежно від його інтенції при актуалізації висловлювань-невдоволень

Комунікативно-прагматичний Зміст висловлювань-невдоволень	Ступінь контрольованості почуттів		
	1.Практично неконтрольовані	2. Слабо контрольовані	3.Цілком неконтрольовані
Прокльони			
Погроза			
Лайка			
Протест			
Благання			
Нападки			
Образа			
Заборона			
Звинувачення			
Аргументація			
Заперечення			
Критика			
Прийиження			
Дорікання			
Плітки			
Прохання			
Притензія			
Догана			
Заклинання			
Упереджена оцінка			
Скарга			
Несхвалення			
Засуджування			
Осуд			
Картання			
Нарікання			
Умовляння			
Побоювання			
Повчання			
Переконування			
Застереження			
Натяж			

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Fedoriv Ya. Mechanisms of Discontent Utterances Actualization and Perception // IATEFL-Ukraine Newsletter №11. — Kyiv: IATEFL-Ukraine, 1997. — Pp. 23-24.
- 2.Shibles W. Emotion. The Method of Philosophical Therapy. — White water, Wisconsin: Language, 1974.— 492p.
- 3.Изард Е.К. Эмоции человека. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. — 439 с.
- 4.Борисова Л.В. Из опыта анализа просодических средств выражения субъективной модальности // Лингвистическая интерпретация результатов экспериментально-фонетических исследований речевого текста. Тезисы докладов республиканского симпозиума (23-24 декабря 1977). / Минск. гос. пед. ин-т иностр. яз. — Минск, 1977. — С. 29-32.
- 5.Борисова А.А. Восприятие эмоционального состояния человека по интонационному рисунку речи// Вопросы психологии. — 1989. — № 1. — С. 25-34.
- 6.Дубовский Ю.А. Вопросы просодии устного текста. — Минск: МГПИИЯ, 1975 — 294 с.
- 7.Дубовский Ю.А. Анализ интонации устного текста и его составляющих. — Минск: Высшая школа, 1978—137с.
- 8.Кантер Л.А. Экспериментально — фонетическое исследование интонационной структуры английских речевых единиц, выражающих положительные эмоции (группа радости) Автореф... канд. филол. наук. — М, 1973. — 21с.
- 9-Кантер Л.А. Системный анализ речевой интонации. — М.: Высшая школа, 1988. — 128с.

10. Нушикян З.А. Типология интонации эмоциональной речи — Киев — Одесса: Высшая школа, 1986.—160с.
- П. Додонов.Б.И. Эмоция как ценность.—М.:Изд.—во по лит.—ры, 1978.—272с.
12. Кулиш Л.Ю. Психолингвистические аспекты восприятия устной иноязычной речи (Зависимость восприятия от речевых характеристик говорящего). - К.: Изд-во при Киевск. гос. ун-те изд-кого объединения "Высша школа", 1982.— 208с.
13. Arnold J. Work Psychology: Understanding Human Behaviour in the Workplace. — London: Longman, 1991. — 329p.
14. "Ethics," *Microsoft® EncartaSi 97 Encyclopedia*. © 1993-1996 Microsoft Corporation. All rights reserved.
15. "Hartley, David," *Microsoft® Encarta® 97 Encyclopedia*. © 1993-1996 Microsoft Corporation. All rights reserved.
16. Брызгунова Е.А. Эмоционально — стилистические различия русской звучащей речи. — М.: s Изд— во Московского университета, 1984 — 117с.
17. Школьник Л.С. Воздействие на эмоции и воздействие эмоциями в процессе коммуникации // Эмоциональное воздействие массовой коммуникации. Пед. проблемы. — М.: Пед. общество. Центральный совет, 1978. С. 12-18.
18. Федорів Я. Комплексний підхід до дослідження соціокультурних та лінгвістичних аспектів актуалізації висловлювань-невдоволенень // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: мовознавство. — Тернопіль, 1998. — С. 96—102.
19. Шаховский. В.И. Категоризация эмоций в лексико-синтаксической системе языка. — Воронеж.: Изд-во ВГУ, 1987. — 192 с.
20. Колшанский Г.В. О соотношении субъективных и объективных факторов в языке. — М.: Наука, 1975.—231с.
21. Юнг К.Г. Избранное /Пер. с нем. Е.Б.Глушак, Г.А.Бутузов и др.; Отв. ред С.Х.Удовик. — Мн: ООО "Попурри", 1998. — 448 с.
22. Fedoriv Ya. The Treatment of Sociocultural Aspects of Discontent Statements Prosody // IATEFL-Ukraine Newsletter №12. — Kyiv: IATEFL-Ukraine, 1998. — P. 30-32. .

O/ha Valihura

THE ROLE OF INTONATIONAL PHRASING IN THE SENSE DECODING OF THE MESSAGE IN A BILINGUAL'S SPEECH

The research in the sphere of cognitive linguistics prove the fact that any language as means of communication can be properly analysed only with references to the general principles of human speech behaviour [1; 2].

As the aim of this paper is to examine sense segmentation devices as language orientation means and their role in the process of speech decoding we must emphasize the direct relationship between the phenomenon of intonational phrasing (i.e. division of the utterance stretch into phonosyntagms, phrases and more lengthy speech units) and human speaking activity, treating the former as inseparable from speech production and comprehension process.

It should be noted in this connection that this view is based on the works of Academician L.V. Scherba who defined minimal intonational phrasing unit - phonosyntagm as a phonetic unit conveying a semantic whole in the speaking-thinking process. Recent linguistic studies provide further evidence for the general idea of intonational phrasing relationship with speech activity [3; 4].

Problems concerned with sense segmentation devices can't be solved without investigating the general principles of processing and verbalization of conceptual information as they carried out by the speaker.

One of the most widely-known theories concerning the general rules governing speech behaviour belongs to the American linguist H.P. Grice [5]. He put forward the idea that speech communication is based on the Cooperative Principle, which implies that participants of the communicative process interested in its successful realization, perform cooperative efforts to achieve understanding at minimal conceptual and linguistic expense. In accordance with the Cooperative Principle the act of verbalization must be oriented towards the recipient in advance. In the process of

language coding the speaker must provide the listener with the effective cues for the adequate text interpretation.

Recent studies in linguistics advanced an assumption that any language has special means which function as orientation devices in the process of verbal coding. It is supposed that the function of orientation has at least two peculiarities. The first one derives from the fact that the linguistic form of a speech utterance depends on the general communicative intention of the speaker and the speech situation. It was emphasized by many scholars that monologue as a form of speech communication presupposes more or less prolonged speech impact on the listener and, therefore, conveys complicated conceptual information and, as a result, is bound to set greater demands to the act of verbalization than dialogue.

The second peculiarity lies in the fact the use of language orientation means depends on the speaker's cooperative effort and on his evaluation of the intelligibility of the utterance.

Consequently, orientation means are not subject to grammaticalization to the same extent as the means expressing the propositional content of the speech message.

Thus, orientation means are related to such characteristics of speech act as the complexity of information transmitted, time of speech impact, the listener's cognitive and cultural background and the current state of his mind, the degree of the speaker's cooperative effort and so on. All these features clearly indicate a pragmatic character of language orientation means.

Intonational phrasing as one of language orientation means presents a special interest for the process of speech decoding. It is common knowledge that the role of phrasing is more significant in monologue than in informal conversation, and it is most actively used in texts of considerable structural and conceptual complexity. Correlating with the syntactic structure of the text, it can be regarded as one of linguistic devices serving to increase the reliability of sense decoding in oral communication. It is evident that intonation phrasing occupies a dominant position (at least in English) in separating speech continuum and at the same time taking part in forming it as rhythmically organized time process.

Intonational phrasing correlation with speech rhythm is recognized by the majority of phoneticians and we'd like only to discuss some peculiarities of sense segmentation in its relation to rhythm from the point of view of speech generating process.

It is usually noted that rhythm as one of sense-segmentation forming factors is functioning under constant sense control. Contemporary cognitive psycholinguistics puts forward an idea that solution of different intellectual tasks, speech recognition among them, is performed by a listener on the continuously acting rhythmical background which regulates his attention, memory and other cognitive devices [6]. It's possible that adequate detection of segmentation units is provided both by listener's knowledge of the general rhythmical principle of speech patterning and due to his own rhythmical activity, which gets him into the state of pre-expectation to find sense fragments in the text he hears. It should be emphasized that the effort which the listener expends on sense decoding depends on the extent to which the speaker coordinates information structure of the message with its intonational phrasing. Distinction of the phonetical realization of intonation units and correlation of the speaker-listener rhythmical activity are to be taken into consideration as well.

Thus, it follows that the adequate detection of intonation units can be regarded as the first step on sense decoding of the text. At the same time sense segmentation is set by the speaker and by generating it the speaker governs the procedure of listener's speech perception. The prosodic means with the help of which sense segmentation is realized can be treated as orientation devices in sense space of the text development in time. In this case intonational phrasing can be considered a direct result of the Cooperative Principle in speech communication.

The psycholinguistic approach to the analysis of cognitive processing in speech through its reflection in the intonational phrasing proves to be valuable to understand the nature of the prosodic interference. In spite of the fact that prosody is to a great extent universal in its categories, languages differ one from another in the number and character of their prosodic units (prosodemes), in the frequency and sphere of their functioning as well as in the number, distribution and acoustic-perceptual peculiarities of their variants. All that provides the basis for prosodic interference, which is

defined as changes in the realization of the prosodic systems of the non-native language that emerge under the influence of the native language and manifest themselves in a bilingual's speech as deviations from the norm of the non-native language [7; 8].

Topicality of problems of prosodic interference for language theory and applied linguistics has widened the range of experimental phonetic investigations despite the difficulties of contrastive prosodic analysis aimed at revealing areas of potential interference in a bilingual's speech. The features of prosodic interference (deviations, errors) are analysed as to their frequency, stability, communicative relevance as well as to their occurrence in different types of utterances and prosodic subsystems.

It's a well-known fact that interaction of prosodic systems in a bilingual's speech reveals itself in minimal prosodic units (tonemes, accentemes, chronemes, rhythmemes) and in their structural complexes or phonosyntagms (tonal contours, accentual, temporal and rhythmic structures), which function as integrative units, as patterns of syntagmatic organization of prosodemes. In the functioning of prosody as one whole the structural correlation of the toneme, accenteme and chroneme as systemic elements provides their close interconnection and interaction in complex polycomponental prosodic units.

On the level of phonosyntagms, as it was experimentally proved by A. Metlyuk's research [9], the interference of the native language system in the syntagmatic organization of the minimal prosodic units within the structures is more expressed than in the features pertaining to the structure as a whole.

Regarding intonational phrasing to be one of the language orientation means in the process of the sense decoding of the message in a bilingual's speech, we consider prosodic interference to be based on the character of actual relations between the elements of the two languages as they are set by a bilingual speaker according to the laws of interlanguage identification. Contrastive experimental study of prosodic norms of the languages in contact that precedes error analysis makes it possible to establish the relevance of intonational phrasing to the cognitive processing, to define the inventory of units of the tonal, accentual, temporal and rhythmic subsystems of the English and Ukrainian languages and to determine their prosodic peculiarities.

As a result it would be possible to approach the description of prosodic interference as a psycholinguistic phenomenon in terms of systemic units of prosody, which is important for the theory of languages in contact and for the practical application in teaching foreign languages.

BIBLIOGRAPHY

1. Купиш Л.Ю. Психолінгвістическі аспекти восприяття усної іноязичної речі (Зависимость восприятия от речевых характеристик говорящего). - К.: Изд-во при Киевск. гос. ун-те изд-кого объединения "Вища школа", 1982. — 208 с.
2. Arnold J. Work Psychology: Understanding Human Behaviour in the Workplace, — London: Longman, 1991.— 329p.
3. Adams C. English Speech Rhythm and the Foreign Learner. - Haque: Mouton, 1979. - 231 p.
4. Krivnova O.F. Intonational Phrasing and its Role in Speech Communication // Proceedings of the 11th International Congress of Phonetic Sciences. - Tallinn, 1987. - V. II - P. 481-485.
5. Grice H.P. Logic and Conversation // Syntax and Semantics. - N.Y.: Ac. Press, 1975. - V. 3. - P. 41-88.
6. Schachter J., Rutherford W. Discourse function language transfer // Working Papers in Bilingualism, 19, 1979.—P.1-12.
7. Nash R. Phonemic and Prosodic Interference and Intelligibility // Proceedings of the 1st International Congress of Phonetic Sciences. - The Hague, 1972. - V. II - P. 570-573.
8. Tahta S., Wood M. Foreign accents: factors relating to transfer of accent from the first language to a • second language // Language and Speech. - 1981. - N 24. - P. 265-272.
9. Metlyuk A. Prosodic Interference: Typological Approach // Proceedings of the 11th International •Congress of Phonetic Sciences. - Tallinn., - V. 5. - P. 130-133.

ОСОБЛИВОСТІ ІНТОНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ІНТЕНСИФІКОВАНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ РІЗНОЇ ПРАГМАТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Різноманітність прагматичних завдань, які виникають в умовах реальної комунікації, демонструє наскільки тісно мовлення вплетене у людські відносини та дії, завдяки чому його сприйняття залежить не тільки від знання мови як системи кодифікованих знаків, але також від її розуміння як різновиду практичної діяльності [1, 142].

Це дає підстави вважати, що у процесі навчання іноземної мови доцільно засвоювати стійкі навички культури коректного інтонаційного оформлення мовлення у реально існуючих ситуаціях спілкування. Особлива значущість просодичних засобів у реалізації прагматичного аспекту визнається практично всіма лінгвістами. При цьому їм відводиться роль "підсилювачів прагматичного значення й ефекту" [2]. Як бачимо, здатність до коректного інтонування інтенсифікованих висловлювань із врахуванням їх прагматичної мети набуває особливої ваги у процесі адекватної передачі інформації та підсилення її комунікативного впливу на співрозмовника. Проте засвоєння таких навичок потребує, як відомо, наявності результатів дослідження просодичних особливостей інтенсифікації експресивних висловлювань різної прагматичної спрямованості.

Виходячи з цього, нами було проведено відповідне експериментально-фонетичне дослідження англійських офіційних та неофіційних інтенсифікованих висловлювань, спрямованих на досягнення певної комунікативно-прагматичної настанови [3]. У ході експериментально-фонетичного дослідження вказаних інтенсифікованих висловлювань встановлено особливості взаємодії усіх відомих [4] просодичних підсистем.

Дослідженням виявлено, що у неофіційному стилі найчастотнішою при оформленні інтенсифікованих висловлювань різної прагматичної спрямованості є рівна низька передшкала при меншій кількості висхідної низької. В офіційному стилі відзначені рівна та висхідна низька передшкали.

При підсиленні висловлювань різної прагматичної спрямованості мелодійна шкала' може виступати інтенсифікатором як самостійно, так і разом з іншими засобами. Зокрема, у неофіційному стилі інтенсифіковані висловлювання схвалення, переконування, несхвалення та незадоволення передаються рівною високою та низхідною ступінчастою шкалами. В офіційному стилі висловлювання вказаних прагматичних спрямованостей характеризуються рівною низькою, низхідною ступінчастою та ковзною шкалами. Інтенсифіковані висловлювання неофіційного та офіційного стилів, комунікативно-прагматичною настановою яких є "подяка", "заохочення", "інформування", "критика", "незадоволення", маніфестуються рівною високою та середньою, низхідною ступінчастою та ковзною шкалами. Рівними типами шкали передаються інтенсифіковані заперечення, вітання, запит інформації, вибачення. Менш частотна висхідна ступінчаста шкала має місце при інтенсифікації схвалення, захоплення та примушення.

Усім без винятку розглянутим інтенсифікованим висловлюванням різної прагматичної спрямованості притаманний рівний рух тону на першому наголошеному складі. Проте засобом інтенсифікації виступає відзначений низхідний рух тону, який, будучи складовим низхідного кінетичного тону чи низхідної ковзної шкали, слугує підсиленню висловлювань схвалення, компліменту, подяки, зацікавлення, вітання, пояснення, переконування, несхвалення, заперечення, критики, незадоволення, погрози у неофіційному стилі та захоплення, -схвалення, заохочення, інформування, переконування, незадоволення в офіційному. Низхідний рух тону, на думку аудиторів, надає впевнено-емоційного характеру висловлюванням при їх підсиленні.

Спостереження за термінальним тоном свідчать про те, що всі досліджувані висловлювання інтенсифікуються низхідним тоном. Висловлювання схвалення, компліменту та захоплення підсилюються високо-низхідним термінальним тоном широкого та розширеного діапазону. При цьому для інтенсифікованих захоплення та заохочення в офіційному стилі найбільш рекурентним є середньо-низхідний тон. Термінальні тони, які оформлюють інтенсифіковані зацікавлення, кваліфікувалися аудитором як високі низхідні розширеного та

середнього діапазонів. Інтенсифіковані висловлювання пояснення, вибачення, запиту інформації, інформування, вітання, переконування неофіційного стилю найчастіше оформлюються середньо-низхідним термінальним тоном. Високо-низхідний термінальний тон при підсиленні даних висловлювань сприяє досягненню вищого рівня інтенсифікації. В офіційному стилі інтенсифіковані висловлювання з комунікативно-прагматичною спрямованістю "запит інформації", "інформування" завершуються високо- та середньо-низхідним термінальним тоном. Низхідний рух тону у переконуваннях є свідченням інтенсифікації їх смислу з метою здійснення якнайбільшого впливу на слухача. Інтенсифіковані висловлювання несхвалення та незадоволення неофіційного стилю, завершені низхідним тоном високого та середнього тонального рівня, характеризуються високим ступенем емоційності висловлюваного, який зростає, зокрема, із розширенням діапазону термінального тону. Для офіційних висловлювань цієї комунікативно-прагматичної спрямованості характерний середньо-низхідний тон. Він же властивий і для інтенсифікованих висловлювань заперечення та критики.

Вживання низхідних термінальних тонів у конкретній ситуації разом із засобами інших просодичних підсистем, зокрема, рівним рухом тону на наголошених складах, сповільненим темпом, підвищеною гучністю підсилює висловлювання. Проте ефективним самостійним засобом або елементом комплексу засобів інтенсифікації висловлювань виступає високо-низхідний термінальний тон широкого/розширеного діапазону. Він може підсилювати основне семантичне значення, сприяти максимальному досягненню комунікативно-прагматичної настанови. Підсилення вагомості високого низхідного ядерного тону відбувалося під час інтенсифікації за рахунок передуючого йому середнього позитивного тонального інтервалу між шкалою та термінальним тоном. Меншою частотністю відзначений середньо-низхідний тон розширеного/середнього, певною мірою, звуженого діапазону. Діапазон термінального тону також суттєво впливає на інтенсифікацію висловлювань. Широкий діапазон підсилює вплив сказаного на мовця.

Встановлено також, що домінуючими конфігураціями тону у ядерній ритмогрупі є: конфігурація тону з низхідним рухом на наголошеному складі та рівним на ненаголошених низхідний рух тону на наголошеному складі з наступним падінням на ненаголошених складах висхідний або висхідно-низхідний рух тону на наголошеному складі і низхідний або рівний на ненаголошених складах. Вказані специфічні модифікації високого низхідного тону, інтенсифікуючи, зокрема, висловлювання-схвалення, надають їм вищого ступеня позитивного настрою; а у випадку підсилення зацікавлення, підвищують його ступінь.

У процесі інтонаційного оформлення інтенсифікованих висловлювань тональний діапазон виступає одним із засобів їх підсилення. При цьому усі неофіційні та офіційні інтенсифіковані висловлювання реалізуються у розширеному, широкому та середньому діапазонах. Найбільш частотним у висловлюваннях різної прагматичної спрямованості є розширений діапазон.

Природно, що гучність, як один із найбільш виражених параметрів мовлення, в інтенсифікації також відіграє істотну роль. Так, інтенсифіковані висловлювання, за даними аудиторів, характеризуються головним чином, підвищеною та помірною гучністю. Проте із збільшенням ступеня емоційності гучність підвищувалася, сприяючи підсиленню висловлювань, що виражають позитивні та негативні емоції. Контраст за гучністю, який мав місце при інтенсифікації висловлювань, створювався за рахунок чергування помірної зі зниженою та підвищеною гучністю.

У висловлюваннях офіційного і неофіційного стилю підвищена гучність сприяла підсиленню ступеня схвалення, подяки та заохочення. У неофіційному стилі знижена й підвищена гучність набували самостійної ролі при підсиленні захоплення. В офіційних висловлюваннях даної комунікативно-прагматичної спрямованості мала місце помірна гучність. Вираження зацікавлення також супроводжувалося помірною гучністю. Проте аудиторами зауважено, що саме знижена гучність підсилює ступінь зацікавлення і надає при цьому відтінку інтриги/таємниці. Висловлювання, що виражають вибачення, інформування,

вітання, характеризуються підвищеним рівнем гучності. Інтенсифіковане вітання, що супроводжувало радісний емоційний стан мовця, маркувалося підвищеною гучністю, а знижена гучність була характерна для інтенсифікованих вітань з відтінком смутку та певної" неприродності голосу. У більшості реалізацій неофіційного та офіційного стилів висловлювання запиту інформації та несхвалення інтенсифікуються вимовлянням з помірною гучністю. При актуалізації інтенсифікованих заперечень та незадоволень гучність, як правило, підвищена, а критики - помірна. У міру посилення критики висловлювання з її вираженням набувають підвищеної гучності.

Аналіз темпоральних особливостей усіх видів досліджуваних висловлювань показав, що їх інтенсифікації сприяє сповільнений, прискорений і помірний темп.

У помірному темпі найчастіше вимовляються інтенсифіковані висловлювання, які виражають схвалення. При цьому у всіх розглянутих випадках повільний темп при підсиленні схвалення надавав йому відтінку категоричності і підсумковості. Крім того, аудиторами зафіксовано ряд інших особливостей впливу темпу на інтенсифікацію схвалення. Так, сповільнений темп був зафіксований, головним чином, на підсиленні лексичних інтенсифікаторів (*extremely accomplished, an absolute topper*), звідси і всього висловлювання при найвищому ступені схвалення. При перерахуванні схвальних аспектів для підсилення позитивної оцінки високого ступеня використовувався прискорений темп у поєднанні із наростанням гучності. Інтенсифіковані висловлювання-схвалення з відтінками захоплення та здивування позначалися сповільненим темпом. В офіційному стилі при інтенсифікації схвалення переважав помірний темп.

При інтенсифікації компліменту сповільнений темп зареєстровано у висловлюваннях, у яких мовець підсилює риси, що він схвалює чи підкреслює.

У різноманітних варіаціях поєднуються відзначені зони темпу при інтенсифікації захоплення (помірний темп у поєднанні із загальним висхідно-низхідним мелодійним контуром, зміни темпу: сповільнений-помірний-прискорений при наростанні захоплення; сповільнений темп підсилює семантично важливі слова при інтенсифікації захоплення). Помірний темп визнаний характерним для офіційних інтенсифікованих висловлювань.

Домінуючим у висловлюваннях з комунікативно-прагматичною настановою "подяка" є сповільнений темп, а в інтенсифікованих висловлюваннях, які виражають заохочення і при цьому мають відтінок переконування, - помірний. Заохочення офіційного стилю реалізуються у помірному та прискореному темпі.

Сповільнений темп, інтенсифікуючи висловлювання зацікавлення, надає йому відтінку таємничості, а чергування сповільненого і прискореного темпу сприяє наростанню ступеня зацікавлення на інтригуючих моментах. При поясненні сповільнений темп дозволяє виділяти найбільш семантично важливі ключові слова.

Сповільнений темп у висловлюваннях, що виражають вибачення, зареєстровано у випадках, коли мовець підсилює своє справжнє/реальне вибачення. В інших ситуаціях вибачення супроводжується помірним та прискореним темпом, причому прискорений надає висловлюванням вибачення при наростанні емоційності відтінку роздратування.

В інтенсифікованих висловлюваннях запиту інформації частотність помірного, сповільненого та прискореного темпу практично однакова. При цьому відзначалося, що наростання емоційної напруги при запиті інформації супроводжується сповільненням темпу при розширенні тонального діапазону та діапазону гучності. Прискорений темп при інтенсифікації даних висловлювань надає їм відтінку недовіри. Офіційні інтенсифіковані висловлювання запиту інформації реалізуються, в основному, у помірному темпі, який також є домінуючим при підсиленні інформування. Наростання емоційності на протязі блоку висловлювань інформувань сприяють зміни темпу від сповільненого до прискореного. Останній вживається також при сильному ступені емоційного напруження. Найважливіша офіційна інформація підсилюється певною мірою за рахунок сповільненого чи помірного темпу у комплексі з іншими просодичними параметрами.

Для підсилення висловлювань, що виражають вітання, використовується сповільнений темп, який свідчить про високий ступінь емоційності й інтенсивності. Проте в емоційних вітаннях при зниженій гучності зафіксовано помірний темп.

У неофіційних інтенсифікованих висловлюваннях переконування домінуючим є помірний темп, при цьому прискорений надає відтінку роздратування при наростанні емоційності (мовець ніяк не може переконати слухача); сповільнений допомагає підкреслити кожне слово, вимовити його протяжно-переконливо.

Зафіксовано, що сповільнений темп підсилює високий ступінь негативної оцінки, а також надає висловлюванням несхвалення відтінку засудження/осуду. В офіційному стилі інтенсифіковані висловлювання несхвалення реалізуються, головним чином, у швидкому темпі, що пояснюється високим ступенем негативної оцінки, засудження, особистою впевненістю мовця у несхваленні обговорюваного та його категоричністю.

Інтенсифікація критики відзначена випадками чергування сповільненого-помірного-приєкореного темпу у блоці висловлювань, а наростання критики та негативної оцінки супроводжується сповільненим темпом.

Нагнітання незадоволення здійснюється за рахунок зміни темпу від сповільненого до прискореного. Інтенсифіковані висловлювання незадоволення з відтінками роздратування та засудження позначаються прискореним темпом. Незадоволення офіційного стилю реалізуються у прискореному темпі.

При інтенсифікації висловлювань спостерігалось також зміщення наголосу, актуалізованого низхідним кінетичним чи термінальним тоном, на початок синтагми, яке надає сильного підсилення висловлюванню. Крім того, встановлено, що загальний низхідно-висхідно-низхідний мелодійний контур та конструкції з двома низхідними кінетичними тонами інтенсифікують висловлювання, надаючи йому семантичної ваги, виразності та яскравості. Усі зареєстровані складні мелодійні комплекси маркують висловлювання за рахунок особливого виділення. Складний мелодійний контур, утворений двома низхідними тонами, зареєстровано для інтенсифікації висловлювань, що виражають схвалення, захоплення, зацікавлення, пояснення, інформування, вітання, переконування; несхвалення, заперечення, критику, незадоволення.

Викладене досить наочно ілюструється прикладом інтенсифікації висловлювань, прагматичною спрямованістю яких є пояснення. Тут інтенсифікація відбувається у блоці двох висловлювань і досягає, за визначенням аудиторів, середнього рівня:

"I shouldn't have thought there was anything medicolegal about this case," remarked Tuppence.

"Perhaps not," said Tommy. "But I'm simply dying to use that new camera of mine. It's supposed to have the most marvellous lens that ever was or could be." [5].

Відзначимо, що наведені висловлювання інтенсифіковані лексико-граматичними засобами, а саме: емоційно-оціночним прикметником *marvellous*, прислівником-інтенсифікатором *simply*, інтенсифікуючим словосполученням *to die to do smth.*; найвищим ступенем порівняння прикметників *the most marvellous*, підрядним порівняльним реченням *that ever was or could be*.

Розглянемо засоби просодичної інтенсифікації даних висловлювань. У висловлюванні

But I'm simply > \dying\ to use that 'new \camera of mine\|

інтенсифікація досягається завдяки виділенню *I'm simply dying* в окрему синтагму. Оформлення її середнім низхідним термінальним тоном, яким актуалізовано *\dying*, що у свою чергу підсилюється негативним вузьким тональним інтервалом між перед'ядерною *But I'm simply* та ядерною *dying* ритмогрупами, а також передуючою йому внутрісинтагмальною короткою паузою, посилює вираження мовцем свого стану при поясненні наміру. Далі думка

підкріплюється ще одним аргументом за рахунок підкреслення *new* позитивним середнім тональним інтервалом між ненаголошеними *to use that i* сильно наголошеним *'new* та негативним вузьким - на стику *'new* та *\catego*. Таке оформлення створює контраст з оточуючими словами. Більше того, підсиленню пояснення тут сприяє і сповільнення темпу, що досягається через емфатичне подовження приголосного [d]: *dddying*. Зауважимо, що висловлювання реалізовано у розширеному діапазоні.

Інтенсифікація продовжується у наступному висловлюванні *It's supposed to have the most "marvellous \lens\ that "ever \was or \could be*

сильне лексико-граматичне оформлення якого підсилюється інтонаційною організацією за допомогою серії низхідних тонів різного висотно-тонального рівня: *"marvellous, \lens, \was, i \could*. Комбінація двох низхідних тонів, перший з яких ширший, сильніший і виконує емоційно-експресивну виділяючу функцію, інтенсифікуючи те слово, яке він оформлює. У даному випадку така конструкція слугує підсиленню інтоногрупи *It's supposed to have the most marvellous lens*. При цьому низхідний рух тону на ділянці *It's supposed to have the most* сприяє виділенню емоційно-оціночного прикметника *"marvellous*, оформленого сильним наголосом та високо-низхідним тоном. Окрім цього, він підсилений сповільненням темпу, що досягається через емфатичне подовження приголосного [m]: *mmmarvellous*. Інтоногрупа *that ever was or \could be* оформлена ще однією комбінацією двох низхідних тонів, проте у даному випадку другий тон (*"could*) є сильнішим та емоційнішим. Інтенсифікація висловлювання відбувається також завдяки розширенню тонального діапазону за рахунок зміни діапазону низхідних тонів (*"marvellous, \lens, \was, "could*), що надає відтінку переконаності та впевненості при і поясненні. Зазначимо, що розглянуті висловлювання реалізовані з помірною гучністю.

Як бачимо, для інтенсифікації пояснення у даному прикладі використані такі просодичні засоби та їх комплекси: середній низхідний тон, підсилений негативним тональним інтервалом та короткими паузами; емфатичний наголос; конструкція з двома низхідними тонами різного висотно-тонального рівня; розширений тональний діапазон; сповільнений темп.

Узагальнюючи результати проведеного експериментально-фонетичного дослідження неважко побачити, що у неофіційному та офіційному стилях комунікації виділення елементів найбільшого комунікативного значення та підвищення ступеня емоційної насиченості з метою привернення уваги чи впливу на слухача досягається, в основному, за рахунок описаної вище варіативності просодичних ознак.

На наш погляд, результати дослідження, викладені у даній праці, можуть виявитися корисними у випадку їх ефективного використання у вузівській практиці навчання культури коректного інтонаційного оформлення англійського мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. - М.: Высш. шк., 1988. -168 с.
2. Киселева Л.А. Вопросы теории реченого воздействия. - Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. - 160с.
3. Алексієвєць О.М. Обґрунтування ознак систематизації інтенсифікованих висловлювань // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Дослідження молодих вчених. Серія "Філологія". Вип. 4. Актуальні проблеми вивчення мови, мовлення і перекладу / Відп. ред. І.В. Корунєдъ. - К.: КДЛУ, 1997. - С. 11-17.
4. Kalita A.A. Polyfunctional Approach to the Problem of Singling out the Basic Intonation Components // IATEFL-Ukraine Newsletter. - 1997. -No. 9. -P.14-16.
5. Christie A. Partners in Crime. Vol. 1. - L.: Harper Collins Audiobooks.

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИНАМІЧНОГО КОМПОНЕНТУ ІНТОНАЦІЇ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЕМФАЗИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Однією з характерних ознак сучасних інтологічних досліджень є фокусування уваги фонетистів на істотній співвіднесеності інтонації з поняттям “смислу”. Робляться спроби виявити власні змістові категорії інтонації, з'ясувати не лише роль інтонації в актуалізації семантики слова, висловлення, тексту, а й оптимізації їх прагматики [6].

Відомо, що просодичними засобами виділяються найбільш семантичне навантажені елементи, передається оціночно-емотивне ставлення мовця до висловлюваного. Саме тому вивчення просодичних засобів емпізи художнього тексту викликає неабиякий інтерес.

За словниковими дефініціями емпіза - це виділення у смисловому відношенні частини висловлення (групи слів, слова чи частини слова), яке забезпечує експресивність мовлення [1].

Експресивність, як широке поняття, передбачає адекватне оптимальне цілеспрямоване донесення до слухачів змістової, модальної й емоційної сторін повідомлення, вплив мовлення на слухача. Категорія експресивності включає такі складові, як логічна експресивність (виразність), модальна експресивність та емоційна експресивність. Під логічною мовною експресивністю (виразністю) розуміють адекватне оптимальне донесення змісту повідомлення; під модальною мовною експресивністю - донесення ставлення мовця до висловлюваного; під емоційною мовною експресивністю - донесення емоційного забарвлення висловлення [3, 50].

Коли мова йде про шляхи досягнення експресивності, неминує виникання питань про те, у яких випадках і які саме мовні маніфестації є більш експресивні, ніж інші, чи навпаки, менш експресивні, ніж їх інваріанти - нейтральні маніфестації, та якими саме засобами досягається очікуваний ефект. Об'єкт дослідження має багатогранний характер. Адже існує цілий ряд мовних засобів емпізи; в англійській мові, наприклад, це і система слів-інтенсифікаторів, представлена різними частинами мови, афікси та деякі аналітичні форми, ряд складних синтаксичних методів підсилення висловлення тощо. Нас цікавитимуть просодичні особливості емпізи.

Мовленнєва інтонація як сукупність системно обумовлених просодичних характеристик мовлення, до яких належать частота основного тону голосу (висотний або мелодійний компонент); інтенсивність (динамічний компонент); тривалість (часовий, темпоральний компонент); пауза; тембр [5], як і будь-який системний об'єкт, визначається різноманітними типами внутрішніх і зовнішніх зв'язків, констатуючих її елементів. Таким чином, емпіза у художньому тексті передається комплексною дією інтонаційних компонентів (усіх чи декількох) з превалюванням дії певних з них, в залежності від внутрішньо- та зовнішньолінгвістичних чинників. При реалізації емпізи компоненти інтонації (тон, інтенсивність, час і т. д.), які створюють кожен свою еубсистему, втрачають свої надлишкові якості, функціонально навантаженими залишаються лише ті з них, які сприяють реалізації кінцевої мети мовленнєвої дії [2, 15].

Співвідношення компонентної взаємодії ґрунтується не лише на особливостях реалізованого тексту (належності його до певного фоностилю), а й на особливостях інтонаційної системи мови в цілому. Отже, при реалізації емпізи художнього тексту не носієм мови необхідно враховувати інтонаційні особливості мови, якою написаний текст, та рідної мови читача.

У кожній мові існує власний просодичний інвентар для досягнення експресивності, тому функціонування інтонаційних засобів емпізи має специфічний характер, хоча, звичайно, спостерігаються і типологічні риси, що пояснюється існуванням мовних універсалій.

При реалізації художнього тексту україномовним читачем відмінні просодичні риси емпізи спричиняють неабиякі труднощі. Прагнучи якнайефективніше актуалізувати закладену у текст інформацію, мовець, перш за все, намагається використати набуті ним навички

виразного читання іноземною мовою, проте інтонаційні звички рідної мови сильно впливають на даний процес і спричинюють інтерференцію.

Термін “лінгвістична інтерференція”, за свідченням Б. Гавранека, був введений Празькою школою, але Й. Юхас вважає, що Б. Гавранек помиляється, так як цей термін вперше зустрічається ще у І. Епштейна (1915). Все ж, І.Епштейн, очевидно, використовував його з психологічним значенням і пріоритет у вживанні терміну “інтерференції” слід віддати А. Мейє, який користувався ним у своїх лекціях з “Загальної теорії лексики” у 1924 - 1925 р. у Колеж - де - Франс [4, 56].

Під просодичною інтерференцією дослідники розуміють процес і результат проникнення просодичної системи однієї мови в іншу, що проявляється у вигляді відхилень від інтонаційної норми іноземної мови.

Просодична інтерференція зацікавила лінгвістів порівняно недавно. У рамках фонетики це явище традиційно розглядається на матеріалі сегментного рівня дослідження і окремих просодичних контурів на супрасегментному рівні. Що ж до супрасегментного рівня, то велика робота у цьому напрямку здійснена білоруськими дослідниками А.А.Метлюк, Е.Б.Карневською, Н.Г.Нікуліною та ін. [8, 114].

Відомо, що відхилення на просодичному рівні найбільше помітні при озвученні великих фонетичних одиниць: надфразових єдностей, текстів. Для прогнозування й усунення вищезгаданих відхилень необхідне скрупульозне вивчення явищ просодичної інтерференції.

Існує два методи дослідження явищ інтерференції: контрастивно-порівняльний та метод аналізу помилок, які практично невіддільні один від одного. Контрастивний аналіз двох, рідше декількох, мов націлений на виявлення їх подібностей та відмінностей. Саме відмінності слугують потенційним джерелом інтерференції.

При відтворенні англійських художніх текстів українськими мовцями просодичні особливості емпізи матимуть відмінності:

- у якості (при домінуванні одних і тих же компонентів у реалізації емпізи);
- у дистрибуції (невірне вживання, заміна одних елементів іншими).

Відомо, що превалюючим просодичним засобом емпізи є наголос на важливій у смисловому відношенні частині висловення, групі слів чи частині слова.

Розглянемо деякі особливості підсистеми динамічного компоненту в англійській та українській мовах.

Ідентифікація слова у звуковій реалізації художнього тексту зумовлена не лінійними межами, а наголосом, що має організуючу функцію (організовує навколо себе ненаголошені склади). Місце наголосу визначає тим самим акцентну структуру слова, приєднуючи проклітики та енклітики. На наголошених голосних локалізується найбільш важлива інформація, яка на рівні синтагматики може вступати у контрастивні відношення. Дія наголосу в слові закріплює орфоепічну норму його звучання, диференціює слова, які співпадають за фонетичним складом, і конкретизує семантику складних елів.

В українській та англійській мовах наголос є вільним та рухомим. Наприклад, 'photograph, - pho'tography - photo'graphic; голова - голову - голів. Місце наголосу в слові залежить від складних історичних причин і, в основному, від акцентних закономірностей мови. Хоча словесний наголос не є компонентом інтонації, він суттєво впливає на розподіл наголосу у фразі і, таким чином, реалізація словесних наголосів є важливою ланкою для просодичної організації тексту.

Акцентна специфіка української мови полягає у її слабко наголошеності, тобто проявляється незначна різниця між наголошеними і ненаголошеними складами [7], коли ж в англійській мові акцентна структура за гучністю своїх складів нагадує піраміду: найближчі до наголошеного складу ненаголошені склади є гучнішими, ніж подальші (що створює т.з. drum-beating ефект).

Виділення слів у фразі має назву фразового наголосу, що є одним з основних компонентів інтонації. Розрізняють два типи фразового наголосу: централізований і децентралізований, які пов'язані з виділенням двох типів смислового центру. Перший тип складається з одного-двох індивідуально виділених слів, інший представлений всією фразою в цілому. Обидва типи існують у двох різновидах: емпатичному і неемпатичному.

Звичайно у синтагмі міститься один-два центри інформації, смислових центри, на яких мовець хоче сконцентрувати увагу слухача.

Наприклад:

I 'tried to 'sense what was 'happening. (Слова *tried, sense, happening* складають ^ смисловий центр висловлення і є тим головним, що мовець повідомляє слухачу).

Виділяючи у фразі будь-яке слово, що знаходиться перед останнім смисловим словом, тобто зсуваючи завершальний наголос синтагми вліво, до початку фрази, ми вживаємо централізований фразовий наголос, і зміст фрази представляється уже не як єдине ціле, а як найважливіша частина єдиного цілого.

Наприклад:

What I'm 'fumbling to 'say\ is that I felt 'different about, Jennifer.

При озвученні англійських художніх текстів україномовні читачі припускаються ряду помилок у реалізації фразових наголосів, замінюючи децентралізовані на централізовані і навпаки.

It's supposed to reveal things about the, guys \ they 're going to 'marry. (Реалізація! здійснена англійським актором).

У 7-ми з 10-ти відтворень даного сегменту тексту україномовними читачами високий низхідний тон (High Fall) зміщувався з слова *reveal* на слово *things*; у ще двох випадках цей наголос реалізували на слові *supposed*. Там зміщення призводять не лише до невірної передачі авторського задуму, а й у деяких випадках ускладнюють сприйняття тексту. Відхилення у реалізації одиниць надсегментного рівня спричинені концентрацією читача на лексико-граматичній структурі, відсутністю будь-яких пунктуаційних позначок тощо.

Причини розміщення фразового наголосу на тих чи інших словах є до деякої міри невирішеною проблемою, хоча цілком ясно, що його реалізація залежить від контексту (лінгвістичного та нелінгвістичного), у якому дана фраза реалізується.

Аналіз реалізації динамічного компоненту в англійських художніх текстах україномовними читачами засвідчує відмінності в інтенсивності висловлюваного, що пояснюється специфікою прояву інтонаційних систем порівнюваних мов. При контрастивному дослідженні було з'ясовано, що для української мови характерний зсув тонального піку в бік ядра, тоді як у англійській мові пік інтенсивності припадає, як правило, на перший наголошений склад тоногрупи [10, 56].

Сильним фразовим наголосам, крім інтенсивності, притаманна ще й тональна активність. До них відносяться наголоси рівного тону (статичні наголоси Static Stresses), і декілька типів наголосів зі змінною висотою тону (кінетичні наголоси Kinetic Stresses), якими звичайно оформляється завершення синтагми.

В англійській, як і в українській мовах, є два основних тони завершення синтагми: низхідний, або падаючий, і висхідний, або зростаючий. Проте тони англійського та українського закінчень синтагми суттєво відрізняються один від одного. Для англійського низхідного тону характерне більш різке

(круте) падіння, ніж для українського. В англійському висхідному тоні, якщо завершальний наголос (Nuclear Stress) падає на останній склад синтагми, спостерігається більше поступовості, "заокругленості". В

українському висхідному тоні за тих же умов -більше стрімкості; останній наголошений склад вимовляється високо, а попередній низько [9, 208]. Подібні відмінності спричиняють появу інтерферованих просодичних структур при реалізації англійських художніх текстів україномовними читачами.

Отже, при реалізації динамічного компонента інтонації для досягнення емпізи у англійських художніх текстах, озвучення яких здійснюється не носіями мови, спостерігається ряд особливостей, що пояснюються складними механізмами взаємодії інтонаційних систем англійської та української мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. - М.: Сов. энцикл., 1969. - 606с.;
- [Лингвистический энциклопедический словарь.- М., 1990.-303с.
2. Борисюк І.В. Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення.-К.: Наук. думка, 1990-204с.
3. Бровченко Т.О. Інтонаційні засоби мовної експресивності // Мовознавство.- 1980.- Вип. 2.- С.49-55.
4. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. — К.: Вища школа, Изд-во при Киев. | Ун-те.1974.
5. Зиндер Л.Р. Общая фонетика. - М.: Высш. школа, 1979.- 312 с.
6. Калига А. Фоносемантика у загальній системі семантичного значення. - "Наукові записки" Тернопільського пед, ун-ту ім. В.Гнатюка. Серія 8: Мовознавство. - 1998. -№ 1. - С. 130-135.
7. Карпенко Ю.А. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови.— Одеса: Чорномор'я, 1996.-144 с.
8. Нушикян С.А. Просодическая интерференция при обучении эмоциональной речи // Фонетическая интерференция: Межвуз. сб. науч. тр. - Иваново: ИВГУ, 1985.- С. 113-122.
9. Селезнев В.Х. Пособие по развитию навыков английской интонации.- М.: Высш. школа, 1983-312с.
- 10.Шевченко Т.И. Социальная дифференциация английского произношения.— М.: Высш. школа, 1990-142с.

Наталія Рибіна

ОДИНИЦІ РИТМУ ЯК СКЛАДОВІ ПРОСОДИЧНОЇ СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Лінгвістика тексту як галузь філологічної науки все більше привертає увагу дослідників. Причина, передусім, в її прикладній орієнтації, в інтересі до питань будови текстів | різних жанрів, їх структурних одиниць у всій їх складності та багатогранності. Сама наука "лінгвістика тексту" не нова, хоч сам термін з'явився лише у ХХ ст. Це наука змістової конструкції тексту, основна мета якої- дослідити, як формується, виникає текст загалом та його окремі субструктури [11, 3]. Вона поставила ряд проблем, пов'язаних і з ритмічною організацією тексту. На думку деяких дослідників [1; 4; 6; 7; 14], найрадикальнішими з них є:

проблема виявлення одиниць ритму, встановлення ролі просодії у формуванні ритмічних одиниць, вивчення функцій ритму в тексті та ін.

Більшість дослідників приходять до спільної думки про те, що ритм є імманентною властивістю людського мовлення і відтворюється носіями мови з моменту усвідомленого говоріння. Лінгвістичні уявлення щодо ритму тісно пов'язані з розглядом його, з однієї сторони, як форми сприйняття мовленнєвого потоку та, з іншої сторони, як механізму, який поділяє цей потік на ритмічні одиниці і об'єднує їх в структури, ідентичні для мовця і слухача в певній мовній спільності.

Ритм - основа хроноструктури мовленнєвого потоку і служить мірою часу в мовленні. Поняття ізохронності (рівночасності поділу на ритмічні відрізки, рівні між собою за кількістю часу, потрібною для їх читання) є одним з фундаментальних в теорії мовленнєвого ритму. Саме воно лежить в основі поділу мов на такторахуючі і складорахуючі [10, 16]. Питання ізохронності в англійській мові було розглянуто ще у 1775 р. Дж.Стилем, який помітив рівність часових інтервалів між пульсаціями (каденціями) на перцептивному рівні, тобто відзначав рівність не лише міжударних інтервалів, але і ритмічних фраз (каденцій, за термінологією Дж.Стиля). В основі існуючих тоді теорій лежав або принцип рівності міжударних інтервалів (теорії рівності такта цього інтервалу), або принцип нерівності розподілу складової тривалості

в ритмічному такті [10, 16-17]. Таким чином, думка про компресію складів у ритмічному такті, яка витікає з рівності міжударного інтервалу і полягає у зменшенні тривалості голосного в ненаголошеному положенні, вперше була висловлена 200 років тому. Це доводить той факт, що проблеми класифікації ритмічних одиниць та способу їх організації, існування певного ритму мовлення та засобів його створення цікавлять дослідників різних регіонів не одне десятиліття.

Існує багато визначень ритму в лінгвістиці. Це і "систематична повторюваність однакових протилежностей", за В.Всеволодським-Гернгроеом, і "періодичність деяких звукових елементів чи їх сполучень на відрізках усного мовлення", за К.Баришніковою, і "серія хвиль", за К.Пайком, і "пропорційні фігури руху", за Е.Бенвеністом. Традиційно під ритмом у фонетиці розуміють "періодичну повторюваність наголошених складів через більш-менш однакові, на рівні сприйняття, проміжки часу" [12, 6]. Д.Крістал трактував ритм англійського мовлення як складне явище, комплекс характерних рис тону, наголосу, і темпу, включаючи паузу [16,35]. Р.Кверк і С.Грінбаум розглядають складовий наголос, ритм та інтонацію з точки зору їх здатності створювати чіткість ("prominence") мовлення. Ритм для них - це система наголосів, що виступають як піки цієї чіткості або наголоси, які проявляються через регулярні проміжки часу [18, 450].

Розглядається також надзвичайно велика кількість способів визначення елементарної ритмічної одиниці. Звідси і різноманітність термінів. Фути (Д.Аберкромбі), ритмічні такти (С.Гайдучик), акцентні групи (Е.Ніфентова) - для класифікації формально визначених : ритмічних одиниць; ударні групи (Р.Кінгдон, Д.О'Коннор), ритмічні групи (А.Антипова, Л.Ваараск), ритмічні структури (О.Бичкова), фонетичні слова (Л.Златоустова), ритмічні одиниці (К.Пайк) - для визначення ритмічних одиниць, що являють собою певний смисловий відрізок мовлення і характеризується фонетичною цілісністю. Проте більшість лінгвістів виділяють склад як мінімальну ритміко-проєодичну одиницю, яка несе в собі деяку сукупність специфічних особливостей, що визначаються вимовною нормою мови [2, 4]. На первинному рівні, рівні акцентно-силабічної структури слова, розташовані склади, що бувають наголошеними і ненаголошеними, як компоненти контрасту "виділеність-невиділеність" [3, 17]. Цей контраст реалізується в ритмічному такті - "одному чи декількох складах, об'єднаних в цілісну фонетичну і семантичну єдність" [1, 14], наприклад,

Much of it / is made up of/ incomplete / , interrupted / , unfinished / , or even quite chaotic / thoughts //.

Ю.Дубовський критикує концепцію ритмогрупи, так як мінімальна одиниця ритму повинна відповідати трьом вимогам: 1) повинна бути формально визначена; 2) її межі повинні відповідати межах інших структурно- семантичних рівнів тексту; 3) вона повинна мати певні лінгвістичні значення.

Ритмогрупа, на думку Ю.Дубовського, відповідає лише першій з цих вимог. Вона не має лінгвістичного значення і не порівнюється з одиницями інших лінгвістичних рівнів [6, 5]. Різні ритмогрупи нерівнозначні за своєю важливістю у мовленнєвому континуумі, і без співвіднесеності їх з фонологічною одиницею вищого рівня, а також одна з одною, неможливо отримати повну і невикривлену структуру інтонаційної реалізації тексту.

Проте Д.Андрєєва [2, 7] вважає, що ритмогрупи несуть функцію вираження слова, бо практично завжди мають у своєму складі повнозначне слово, до якого можуть приєднуватися службові слова.

Зауважимо, що дискусійним є також питання визначення меж ритмічного такту. В англійській мові до вирішення цього питання є два підходи: формальний, який визначає ритмічний такт як послідовність складів від одного наголошеного складу до іншого, не включаючи його [15, 98], наприклад, і *There was an un \ ending sue cession* , та неформальний (семантико-граматичний), прихильники якого виходять з фонетичної цілісності ритмічного такту як одиниці, якій властивий зміст, а також з певних закономірностей об'єднання і вимови слів у мовленнєвому потоці [17, 44]. Їх поділ на ритмогрупи, відповідно, інший: *There was an unending succession*.

Було б неправильним вважати, що межі елементарної ритмічної одиниці обов'язково маркуються певними сигналами. Вони реалізуються лише в тих випадках, коли необхідно

уникнути двозначності. Це положення ні в якій мірі не заперечує об'єктивного існування ; ритмогруп. Але воно підкреслює, що основним критерієм їх виділення мають бути просодичні і структури ритмічних одиниць, контрастність яких в їх послідовності утворюють ті сигнали, на основі яких у сприйнятті реалізується дискретизація.

Оскільки структура елементарної ритмічної одиниці виражається взаємодією просодичних засобів мовлення [3,18], певна впорядкованість яких обумовлює характер ритму і членування мовленнєвого потоку, закладене в змісті висловлювання мовця і визначене сприйняттям слухача, то, відповідно, при виділенні елементарної одиниці необхідно спиратися на сприйняття мовлення за змістом (окремі слова) та на інтонаційне оформлення (наголоси, паузи і т.п.). Ритм підбирає і використовує ті просодичні засоби, які необхідні для формування періодичних явищ, отже, просодичний аспект ритму - лише частина складної ритмічної системи.

Ритмічною одиницею може стати практично будь-яка структурно-сміслова одиниця тексту. Вона стає ритмічною одиницею в тому випадку, якщо їй характерна східність і співвіднесеність на рівні сприйняття та періодична повторюваність на певному мовленнєвому відрізку. Такою одиницею вважається синтагма [1, 48]. Синтагмою є сукупність послідовно розташованих ритмогруп, що являє собою фонетичне і семантичне ціле. Існують й інші її назви, а саме: фонетичне речення (О.Пешковський), ритмічний період (Л.Златоустова), мовленнєвий такт (А.Аванесов, З.Мосієнко), акцентна група (К.Барішнікова). Дехто з мовознавців (В.Черницький, З.Палкова, Ф.Міко) виділяє проміжні одиниці, так звані "підсинтагменні комплекси", які складаються з декількох ритмічних груп. Їм властива інтонаційно-синтаксична виділеність, проте вони ще не володіють тією змістовою самостійністю, яка властива синтагмам.

О.Бичкова [5, 24-25] вищепила в синтагмі, зважаючи на її ритміку, ритмічні структури. Вони можуть складатися з однієї чи кількох словарних одиниць; як правило, до ритмічної структури вкочається службове чи повнозначне слово, хоча можливий і варіант об'єднання двох повнозначних слів. Центром ритмічної структури вважається наголошений склад, а межі між двома ритмічними структурами, на думку О.Бичкової, визначаються завдяки семантичному критерію. Вона переконана, що при вивченні акустично-артикуляційних характеристик необхідно брати до уваги саме цю одиницю як найбільшу всередині синтагми, що є структурною послідовністю елементів, тобто складів.

Синтагма як мовний факт знаходиться в одному ряду зі складом, словом і реченням. Проте, на відміну, наприклад, від діакритичного рівня, на якому користування мовою не становить проблеми навіть для людей, які посередньо володіють нею, на рівні фразування індивідуально-мовленнєві, психофізичні та культурно-філологічні особливості мовця набувають великого значення [10, 10]. Ритм синтагми обумовлений розподілом фразового наголосу, характером синтаксичних зв'язків підсинтагменних комплексів та фразуванням висловлювання. Синтагма, переважно, виділяється у мовленнєвому потоці паузами різної тривалості, і лише інколи - іншими просодичними засобами (наприклад, перепадом тонів).

Синтагма має відносну смислову автономність, інтонаційну оформленість, виділяється майже всіма просодичними компонентами, всією поліфункціональною системою супрасегментних засобів мови, одним з виявів якої є ритмо-формуюча функція. Синтагма є найменшою смисловою одиницею тексту, оформленою просодичними засобами. Одночасно синтагма — універсальна ритмічна одиниця в силу того, що вона:

- зручна для членування зв'язного тексту як з точки зору синтаксичних, так і фонетичних досліджень (Л.Златоустова, Н.Ніколаєва, Т.Шішкіна);
- співвідноситься з фізіологічним ритмом (обсяг мовленнєвого відрізка в 1-3 слова, що вимовляються на одному видиху, співпадає з природнім обсягом синтагми (Н.Черемісіна);
- являє собою (поряд з ритмічною структурою - одним або кількома повнозначними чи службовими словами, об'єднаними одним словесним наголосом [9, 69]) найчастотнішу одиницю ритму;
- виділяється при аналізі текстів слов'янськими, романськими та германськими мовами (Л.Зіндер).

Н.Князева, Ю.Дубовецький, слідуючи за чеською дослідницею А.Скалічковою, вважають поняття "синтагма" і "ритмічна фраза" тотожними. Проте переважна кількість лінгвістів розглядають ритмічну фразу як повноцінну, відносно самостійну одиницю. Ритмічна фраза - це сукупність послідовно розташованих синтагм, що виражає певну завершену думку і має власну просодичну реалізацію [4, 44]. Дослідження А.Антипової, Е.Бурої та ін. довели, що фраза завжди оформлена як цілісна просодична одиниця: початок фрази вищий за рівнем, ніж кінець; середні рівні синтагм всередині фрази утворюють низхідну структуру; рівень останньої синтагми часто найнижчий у фразі; фраза закінчується низьким низхідним тоном; фрази відділені одна від одної паузами, тривалість яких переважає тривалість внутрішніх пауз; інтенсивність у фразі розподілена таким чином, що на початку фрази вона більша, ніж у кінці.

Одиниця ієрархічно вищого рівня, ніж фраза, являє собою сукупність фраз і характеризується перш за все єдністю і замкненістю змісту та структурною довершеністю. Цю одиницю називають "надфразовою єдністю" (А.Антипова), "складним синтаксичним цілим" (В.Поспелов), "прозаїчною строфою" (Г.Солганик). В більшості — надфразовою єдністю. Це сукупність послідовно розташованих фраз, які об'єднані однією мікротемою та яким характерна власна просодична організація [4, 44]. На рівні надфразової єдності збільшується тенденція до ізохронності, проте сама НФС вичленовується меншою кількістю просодичних засобів (мелодійних, часових, силових), ніж фраза чи синтагма. Тональний максимум зосереджений в першій ритмогрупі надфразової єдності; середні рівні фраз у складі надфразової єдності утворюють низхідну послідовність; частотний діапазон першої фрази ширший, ніж частотний діапазон будь-якої з наступних фраз; спостерігається значне звуження діапазону останньої синтагми; початок надфразової єдності відмічений збільшенням темпу, а кінець - його уповільненням; кожна НФС відділяється від іншої тривалою паузою.

Визнаючи ієрархічний характер мовленнєвого ритму, дослідники називають надфразову єдність однією з можливих ритмічних одиниць, які закінчують ієрархічний ряд. Проте А.Антипова [1, 198] висунула гіпотезу, що і крупніші сегменти, наприклад, абзаци, можуть створювати періодичний ряд. Але це припущення не підтверджується експериментальним матеріалом.

Таким чином, у прозових текстах виділяють переважно такі ритмічні одиниці: склад, ритмічну групу, синтагму, фразу та надфразову єдність. Інколи, вичленовують ще ритмічні структури як компоненти синтагми (О.Бичкова) та ритмічні ступені як складові частини надфразової єдності (А.Антипова).

За нашими спостереженнями, синтагма, фраза та надфразова єдність отримують в тексті східне просодичне оформлення. Початок одиниці, як правило, виділяється тональним і силовим максимумом та уповільненням темпу, кінець - паузою різної тривалості, тональним та силовим мінімумом, уповільненням темпу, низхідними тонами. Основа, центральна частина одиниці, характеризується низхідною ступеневою побудовою.

Проте кількість просодичних ознак, які приймають участь в оформленні одиниці, різноманітна. Максимальною кількістю ознак відмічена синтагма, мінімальною - надфразова єдність і ритмічна група. Фраза в цьому плані займає посереднє місце.

Необхідно відзначити, що ознака часової співвіднесеності найчіткіше виявляється у НФС та ритмічній групі, найменше - у синтагмі і фразі. Синтагма і фраза характеризуються значною часовою варіативністю.

У текстах періодично повторюються різні за розміром ритмічні одиниці. Сприйняття періодичності посилюється з посиленням тенденції до часової співвіднесеності, і це може зробити ту чи іншу одиницю переважаючою в тексті, але у всіх випадках ритм прози являє собою складну ієрархічну побудову, яка сприймається як єдине ціле.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипова А.М. Ритмическая организация английской речи (зксп. - фонет. исслед.е ритмообразующей функции просодии): Дис. ... докт. фил. наук. - М., 1980. - 447с.
2. Андреева Д.И. Слог и ритмическая группа как единицы ритма англ. Речи // Ритмическая и интонационная организация текста: Сб. науч. тр./МГПИИЯ им. М.Тореза. - М., 1982. - Вып.196. - С.3-9.

3. Барышникова К.К. Ритм и интонация // Эксп.-фонет. исслед. речи: Сб. науч. тр. / Минск. ГПИИЯ. -М., 1969. - Вып. 2- С.15-26.
4. Бурая Е.А. Роль просодии в формировании ритма спонтанной диалог. речи (эксп.-фонет. исслед. на мат. англ. яз.): Дис. ... канд.фил.наук: 10.02.04.-М., 1983. -225 с.
5. Бычкова О.И. Акустические особенности реализации ритмической структуры в стихотворной и прозаической речи: Дис. ... канд.фил.наук: 10.01.21.-Казань, 1972.-204с.
6. Дубовский Ю.А. Анализ интонации устного текста и его составляющих. - Минск: Высшая школа, 1978.-137с.
7. Зарецкая Е.В. О ритмической организации устной речи (на мат. совр. нем. яз.) // Экспер. фонетика: Сб.науч.тр. / Минск.ГПИИЯ. - М., 1976, - С.67-74.
8. Зиндер Л.Р. Общая фонетика: Учебное пособие. - Лен., 1960. — 336с.
9. Златоустова Л.В. Универсалии в просодической организации текста (на мат. слав., герм. и роман. языков) // Вестник МГУ. Сер.9. Филология. - 1983. -№3. -С.69-78.
- Ю.Князева Н. Ритмическая организация научной речи (эксп.-фонет. исслед. на мат. совр. англ. яз. в сопоставлении с белор.): Дис. ... канд.фил.наук: 10.02.04. - М.,1980. - 168с.
11. Кусько К.Я. Лінгвістика тексту як наука і викладання іноземних мов // Проблеми лінгвістики, тексту та лінгвометодики. Тези доповідей міжнар. наук.-метод. конференції викладачів іноз. мов вузів. - Львів: ЛДУ, 1992.-С.3-5.
12. Никонова Е.З. Ритмическая организация текста как средство разграничения регистров: Дис. ... канд. фил. наук: 10.02.04. - М., 1990. - 151 с.
13. Черемисина Н.В. Русская интонация: поэзия, проза, разговорная речь. - М.: Русский язык, 1982.-207с.
14. Шунтова Р.А. Структура и функции ритма в формировании просодии фразы (эксп.-фонет. исслед. на мат. совр. англ. яз.): Дис... канд.фил.наук: 10.02.04.-Минск, 1975.—165с.
15. Abercrombie D. Studies in Phonetics & Linguistics. - London: Univers. press, 1965. – 151 p.
16. Crystal D. Prosodic Systems & Intonation in English. - Cambridge: Univers. press, 1969. - 380 p.
17. Pring J. Colloquial English Pronunciation. - London: Longman, 1965. - 85 p. IS.Quirk R., Greenbaum S.A Concise Grammar of Contemporary English. - New York, Chicago, 1973.-565 p.

НАЗВИ НАЙДАВНІШИХ ПОСЕЛЕНЬ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Серед назв географічних об'єктів найбільший інтерес у людей завжди викликали назви населених пунктів, інакше ойконіми, бо саме з ними споконвіків була пов'язана їх діяльність. Цей факт спричинився до того, що найчастіше в історичних пам'ятках фіксуються власне назви поселень, які: 1) здавна виконували роль адміністративних центрів різних племінних угруповань; 2) були об'єктами міжособних суперечок; 3) їх часто дарували, давали на певний час під заставу, продавали і т.п. Кількість населених пунктів на певній території найкраще ілюструє ступінь її заселеності. Сьогодні, в зв'язку з різким поживаленням інтересу до краєзнавства, назви населених пунктів становлять виняткову зацікавленість як у жителів окремого регіону, так і краю та держави в цілому, оскільки саме вони є важливим джерелом для вивчення давньої історії, географії та мови певного народу.

Тернопільщина — одна з найдавніше і найщільніше заселених регіонів України. Тут репрезентується архаїчна і різноманітна в словотвірному й етимологічному відношенні ойконімія. У той же час назви поселень цього краю досі не були об'єктом спеціального монографічного дослідження українськими вченими. Під поняттям Тернопільщина ми розуміємо територію сучасної Тернопільської області, хоча до 1941 р. вона обіймала дещо іншу територію: сюди не входили райони Кременецький, Ланівецький і Шумський, але, натомість, до неї належали Бродівський, Золочівський, Кам'яно-Струмилівський, Перемишлянський і Радехівський повіти, які після війни відійшли до Львівської області.

Першу спробу цілісного вивчення назв осель Тернопілля станом на 1939 р. здійснив польський мовознавець Ян Залеський (за інформацією професора з Польщі М. Лесіва), уродженець м.Монастирська Тернопільської області). У 1987 р., уже після смерті автора, вийшла друком у Вроцлаві його книжка "Місцеві назви Тернопільщини"(10), яка, на жаль, залишилася не повністю завершеною: при багатьох назвах осель не подано дати їх першої фіксації в історичних джерелах, не визначено етимології багатьох ойконімів, а запропоновані тут пояснення походження цілого ряду назв населених пунктів досліджуваного регіону є непереконливими й такими, що не витримали випробування часом.

У топонімії Тернопільщини засвідчені давні та новітні структурно-словотвірні моделі назв поселень на **-*jb(-*je), -ичі (<*-itji), -гни, -ів(<-ов), -ин, -івці (<-овци), -инці (<-инци), -иця, -ськ, -ець, -и/-і, -івка (<-овка}** та ін. Названі моделі найменувань поселень виникали й формувалися в різні історичні періоди, а їх продуктивність завжди була неоднаковою.

Вік тієї чи іншої ойконіміїної моделі, як і окремого топоніма, прийнято було визначати за часом її фіксації в писемних пам'ятках, однак дата першого засвідчення назви населеного пункту в історичному документі практично ніколи не означає часу його заснування. Назва ' поселення в давні часи могла бути зафіксована в літописі щонайраніше через 50-100 чи навіть ' більше років від часу його заснування, тобто від тоді, коли воно ставало важливим оборонним ¹ чи адміністративним центром. Навіть коли в документах і трапляються записи про заснування ' того чи іншого населеного пункту, то таку інформацію писемної пам'ятки не слід кваліфікувати як справжнє повідомлення про реальне заснування цілком нового поселення. '

Найчастіше такі записи з'являються в історичних джерелах через 100-200 чи більше років після перших уже засвідчень тих самих поселень. Повідомлення про заснування нових сіл у переважній більшості випадків означають відновлення цих поселень після їх спустошення, а в окремих випадках — про заснування на їх базі містечок. Саме тому вік конкретного топоніма дослідники нерідко визначають не за його першою фіксацією в документі, а на основі структурно-словотвірної будови, назво-твірного форманта, характеру твірної основи тощо.

Найдавнішими серед архаїчних моделей ойконімів Тернопільщини однозначно вважаються деривати на *-*jb* (*-*je, -*ja*), оскільки ця модель ви-никла ще в праслов'янський період і засвідчена в топонімі більшості країн Славії. В топонімі Тернопільщини вона репрезентується назвами сучасних і колишніх міст **Теребовль** (тепер Теребовля), **Бучач**, **Збараж** (давніше Збираж), **Більче**, **Кривче** та ін. Формант *-*jb*, на думку багатьох ономастів, утворював назви поселень до кінця XII - поч. XIII ст. (4, 39-41). Давніми є також назви населених пунктів на *-ичі*, *-ани*, *-ськ*, *-івці*, *-инці*, *-и/-і* та под. Серед названих множинних формацій найдавнішими, без сумніву, є ойконіми на *-ичі*, що здатні були в давній період відображати посесивно-патронімічні чи родові відносини та репрезентувати дворичну систему заселення певних територій. В топонімі Тернопільщини ця модель представлена назвами Домаморичі (тепер частіше Домаморич) і **Ярославичі**.

Хоча найдавнішими за походженням в ойконімі Тернопільщини, як було відзначено вище, є назви поселень на *-*jb*, все ж писемні пам'ятки, передусім літописи княжого періоду, фіксують ойконіми не тільки цієї, а й інших моделей. Враховуючи саме цей факт, аналіз назв поселень визначеного регіону розпочнемо з найдавніше засвідчених у літописах назв поселень.

За часом фіксації досліджувані нами ойконіми розміщуються в такому порядку:

Теребовль (1097 р.), Микулин (1144 р.), Шумськ (1149 р.), Збираж (1216р.), Крем'янець (1226 р.), Стіжок (1261 р.) та ін.

Теребовль (тепер Теребовля) — одне з найдавніших поселень не лише Тернопільщини, але й усієї Галичини, в минулому центр Теребовельського князівства. Знаходиться над р.Гнізна (л. Серета, Л.Дністра). Назва його уперше засвідчена в Лаврентіївському літописі під 1097 рраздаялі Всеволодь городі ...Перемьшль Володареви, *Теребовль* ...Василкови (ПСРЛ I, 257); поїде король ко *Теребовлю* й взя *Теребовль* (1211 ПСРЛ II, 749); воева Стефан *Тириболь* (!) ... пожегоша й многа блага от града взяша (1498 СМЛ, 33). Час заснування цього населеного пункту сягає, напевно, щонайменше кінця або навіть середини першого тисячоліття нової ери, бо коли уперше в писемних пам'ятках згадується Теребовль, то він уже був столицею удільного князівства із добре укріпленим замком.

Важливим є той факт, що документи XI-XIV ст. послідовно фіксують назву цього міста тільки у формі чоловічого роду й українському озвученні — з повноголоссям *-ере-* в основі, а в документах наступних XV-XVII ст. цей варіант ойконіма теж є домінуючим: вьїнде ... Володимірі кь *Теребовлю* (1144 ПСРЛ I Лавр.,311); Леетько не узя Галича...пустошил около *Теребовля* (1214 ПСРЛ II Ил., 749); подь *Теребовлимь* (XVI ст. ЕС, 157). З XV ст. окремі польськомовні документи починають фіксувати цю назву без повноголосся у польському озвученні, до того ж у формі жіночого, а не чоловічого роду і з носовим приголосним *-м-* в основі: *Trebowlą* (1418 Proch., 39), *Trembowlą* (1461 AGZ VI, 64; 1565 Ж I, 115), *Терембовля* (1680 ЕС, 157), *Трембовля* (1882 Шем., 188). Характерно, що прикметник, утворений від назви поселення, подається в тих же шематизмах в україномовній формі з повноголоссям — *теребовельський* (1882 Шем., 188).

Заміна форми ойконіма чоловічого роду формою жіночого та поява в ній вставного *-м-*, що спостерігається в 2-ій пол. XVII ст. (*Теребовль* > *Теребовля* > *Терембовля* > *Трембовля*), спричинена, вважаємо: а) затемненням мотивованості цієї назви, б) зміною на короткий час статусу поселення: місто > село, пол. *wies* (ж. р.) (звідси *Теребовля* асоціювалася з означенням вона); в) наслідком народноетимологічного зближення цього ойконіма з польською загальною назвою *trebacz* — "трубач" та ін.

У сучасних українських та російських академічних виданнях (ЕС, 157; Нер., 168; Ник., 415; Фасм. IV, 45) ойконім Теребовль одностайно виводиться від давньоруського (тобто давньоукраїнського) апелятива *теребити*, *тереблю* "розчищати" (Срезн. III, 950). Одначе в

запропонованій етимології ойконіма враховано лише звукову схожість коренів — власної назви і апелятива *теребити*, але не взято до уваги: а) відсутність у всій Слов'янщині назв населених пунктів, утворених від дієслів; б) словотвірне значення аналізованої форми ойконіма;

в) наявність інших ойконімів з компонентом *-овль* (*Радовль*, *Судовль*), у яких основи не пов'язані з жодними дієсловами та ін. Відчуваючи, мабуть, непереконаливість утворення ойконіма *Теребовль* від апелятива *теребити*, В.Нерознак допускає також, що назва цього поселення, можливо, виникла від "проміжної топооснови *Теребов-* (*тереб-*) і суфікса присвійності *-*jb* з пізнішим розвитком його в *-ль*" (Нер., 168). Автор, на жаль, не розкриває змісту поняття "проміжна топооснова, що утворюється від дієслівного кореня *те-реб-*".

Встановити наукову етимологію цього ойконіма вперше спробували здійснити ще в 30-х роках нашого століття учені Галичини Я.Галічер і Я.Рудницький. Перший писав, що ойконім *Теребовль* є посесивною назвою, яка означає "власність Теребова, сина Тереба" і неї треба пов'язувати його з дієсловом *теребити* - "корчувати ліс, яким оточений Теребовлянський замок" [7, 255]. У цій догадці вчений правильно вказав на зв'язок назви поселення з антропонімом *Теребов*, але нічого не сказав, яким чином від цього імені було утворено назву поселення *Теребовль* та яке словотвірне значення виражав цей дериват. Я.Рудницький також припускав, що *Теребовля* — це відантропонімне утворення з суф. *-ов*, розширене нейтрально-структурним формантом *-л-я*" [8, 140]². Отже, оба дослідники вважали, що назва *Теребовль* первісно виражала присвійність. Справді, це посесивна назва, але утворена не за допомогою суф. *-ов* і нейтрально-структурного елемента *-ль*, як писав Я.Рудницький, а виникла шляхом додавання архаїчного спільнослов'янського форманта *-*jb*, який використовувався в топонімі Славії до XII - поч. XIII ст. для вираження приналежності. Компонент *-ов*, що простежується з основи ойконіма, не є суфіксом і він не брав участі в словотворі ойконіма: у буквосополученні *-ов* голосний *-о-* є інтерфіксом, а *-в-* — початковою приголосною постпозитивного компонента *-о-в(ит)* з композитного імені **Теребовить*, тобто *-в-* належить до кореня, а не суфікса. Отже, твірною основою ойконіма *Теребовль* є антропонім *Теребовь* (Вес., 316), який виник у результаті усичення давньослов'янського (давньоукраїнського) композитного імені **Теребовить*, пор. пол., чес. *Trzebowit* (SSNO V, 480), *Trebovit*, *Trebivit* (Sv., 89). Компонент *Тереб-* /*Treb-* часто вживався в композитних іменах у препозиції, пор. *Требемьсьль*, *Требемирь*, *Требелавь* (Мор., 194), *Trebihost*, *Tizebiebor* (Sv., 89), продуктивним у композитних іменах був також компонент *-виг*, пор. *Браневить*, *Витомирь* (Гинк., 457), *Dobrovit*, *Hostivit* (Sv., 91).

Гіпокористики, що виникли шляхом усичення фінальної частини постпозитивного компонента композитних імен, є типовим явищем у сло-в'янських мовах, див. Будим (<Будимирь), Гудим (<Гудимирь), Радим (<Радимирь) і т. п., див. Мор. 29, 66, 162.

Ім'я **Теребовить*/ **Требовить* виникло внаслідок поєднання двох основ: *Тереб-*<*тереб-* — "очищати; тягти, нести щось; видиратися кудись нагору" (СУМ X, 84) або **треб/ treb* — "бути бажаним, потрібним, угодним" (Sv. 89) і *-виг /-vit* — "витапи, жити; перемога;

користь" (Sv., 89, 91). Можливо, первісне значення імені **Т(е)ребовить* — "той, що стверджує життя, перемогу" або "потрібний життю".

Таким чином, ойконім *Теребовль* (тепер *Теребовля*) походить від антропоніма *Теребовь* (Вес., 316) і архаїчного суфікса *-*jb* зі значенням приналежності, присвійності. В результаті приєднання названого суфікса до фінального губного приголосного основи імені *-в*, після останнього, за законами давньоукраїнської мови, з'явився м'який приголосний *-л'* — і *Теребовь* + *-*jb* > *Теребовль*, див. аналогічні назви *Путшель*, *Ярославль*. Первісне значення топоніма "Теребовль (дворь, замок...)", тобто "дворь Теребова". У зв'язку з тим, що, починаючи з княжих часів аж до війни, в усіх україномовних писемних пам'ятках послідовно вживався відтопонімний прикметник *теребовельський*, пор. *теребовельський* (1386 Р, 30; 1882,

¹ Відзначивши, що *Теребов* є сином *Тереба*, Я.Галічер, отже, вважав, що цей антропонім утворений за допомогою суф. *-ов* (>*-ів*).

² Який зміст укладав автор у поняття "структурно-формальний формант", важко сьогодні збагнути. Відомо, однак, що у будь-якій назві немає формальних, беззмістовних компонентів. Кожен елемент слова не-се в собі певне граматичне, словотвірне або ж лексичне навантаження.

Шем., 188), вважаємо, що доцільно вживати для назви сучасного району його давню форму — Теробовельський район.

Микулин — місто Галицької землі, знаходилося біля р. Серет (л. Дністра). Уперше згадується в Лаврентіївському літописі під 1144 р.: поуверни ему [Ізяславу] Всеволоді Оушицю й Микулинь (ПСРЛ I Лавр., 312), *ср±* тоша й бояре Галичкїи й Володимерьстни оу Микулина на р'fa irfe Сере-гфе (1202 ПСРЛ II Ип.,717). Останній запис в літописі спричинився до того, що практично усі дослідники давньоукраїнської топонімії та, зрозуміло, місцеві і краєзнавці одноставно ідентифікують названий вище Микулин із сучасним селищем міського типу Микулинцями, що локалізуються на р. Серет південніше Тернополя (ЕС, 88; Нер., 88). З Микулинцями утотожнює літописний Микулин також перекладач та автор коментарів до "Літопису Руського" (К., 1989) Л.Махновець (ЛР, 558).

За глибоким нашим переконанням утотоження літописного Микулина і смт. Микулинці не має переконливих аргументів. Ця ідентифікація суперечить таким двом факторам: *по-перше*, при монографічному дослідженні ойконімів України на **-івці**, **-инці** XIV-XX ст. нами не було виявлено жодного випадку, щоб давніший ойконім на **-ов** (>**-ів**), **-ин** згодом був замінений однойменною назвою на **-івці**, **-инці**, у той же час у кільканадцяти випадках давніші назви на **-овци**, **-инци** сьогодні вживаються з суфіксами **-ів**, **-ин**, напр.: у XVI ст. Сковятинци - тепер Сков'ятин (Тр.), у XV ст. Румкошовци — тепер Румкошів (Хм.), у XVI ст. Трояновци — тепер Троянів (Жт.) та ін.; *по-друге*, на високому лівому березі р. Серет при стику рік Гнізна і Сороцька знаходиться місцевість Микулин, що входить до складу сіл Скоморохи, Сущин і Козівка [2, 127], якщо тут, на названій місцевості Микулин, буде виявлено давньоруське городище або місце поховань того часу, то ідентифікація літописного Микулина з однойменною місцевістю, яка знаходиться порівняно недалеко від р. Серет, стає цілком реальною. Першою ж згадкою смт.Микулинці можна буде вважати 1444 р.(AGZ XII, 129). Важливо, що від першої своєї фіксації і аж до кінця XVI ст. Микулинці, які локалізуються на правому низькому березі Серета, постійно іменуються селом. Щойно в 1595 р. король Зигмунд III дозволив Ганні Синявській заснувати на місці села однойменне місто з наданням йому магдебурзького права та звільнення його мешканців на 10 років від сплати податків. Власниками Микулинців згодом були також Зборовські, Конецьпольські і нарешті Потоцькі. Людвика Потоцька збудувала в 60—х роках ХУІІ ст. в цьому містечку відомий тут палац [3,125].

Шумськ смт., у минулому центр удільного князівства, розташоване в межиріччі рік Вилія та Кума (п.Вилії, л.Горині, П.Прип'яті). Уперше назва цього поселення згадується в Лаврентіївському літописі під 1149 р.: Володимирко приступать бяше.-к *Шюмьску* (ПСРЛ I Лавр. 323); Изяславъ...посла...посадники...въ Бужескъ.въ *Шюмескъ* ві Тихомль.оу Вигошеві (1152 ПСРЛ II Ип. 454); Данило переидеть р^ коу Велью. на *Шюумьскъ* (1232 ПСРЛ II Ип. 767) Городище княжого Шумська виявлено археологами між сс. Бриків і Онишківці на південно-східних околицях сучасного міста.

У дотеперішніх дослідженнях давньоруської топонімії назва Шумськ виводиться від праслов'янської загальної назви *шума* "листва, ліс" пор. болг. Шума "листва, ліс", схрв. шума "ліс; сухе дерево" (Фасм. ІУ, 487; Нер. 189; ЕС, 175), і суф. **-ьск** з релятивним значенням. О.Стрижак припускає, що цей ойконім, можливо, утворено від якогось гідроніма типу *Шума, Шумок, Шумки Шумейки*, які нібито вживаються в басейні Дніпра (ЕС, 175), але, на жаль, в найближчому оточенні Шумська сьогодні немає жодного з названих гідронімів. Якщо погодитись з тим, що ойконім Шумськ походить від апелятива *шума* "ліс" і релятивного суф. **-ськ**, то, *по-перше*, цей апелятив повинен був вживатися і в давньоукраїнській мові княжого періоду, але ні словник І.Срезневського, ні "Словник староукраїнської мови" (К., 1977-1978), ні будь-які інші писемні пам'ятки східних слов'ян не фіксують цієї лексеми; *по-друге*, в топонімії східних і західних слов'ян існували б хоча б кілька однойменних або однокоренових ойконімів, а вони взагалі відсутні; наявність однойменного села Шумськ у Сумській області

³ Коли б Микулинці раніше мали статус міста і з якихось причин утратили його, то в привілеї короля було б зазначено про відновлення статусу міста та надання йому магдебурзького права

це результат перенесення назви населеного пункту з Західної України у Східну; *потресе*, в східнослов'янській ономастиці, як відомо, ойконіми на *-ськ* не утворювалися від загальних назв, а лише від назв рік, пор. Бузьк/Бужеськ — р.Буг, Курсь — р.Кура, Сновськ — р.Снов, Турійськ — р.Турія і под. Виведення ж ойконіма Шумськ від загальної назви *шума* — "ліс" вважаємо неприйнятним ще й тому, що на цих густозаліснених у минулому теренах ліс (= шума) не міг бути примітною, мотиваційною ознакою місцевості (це не степова частина України), щоб за нею можна було називати цей населений пункт. Враховуючи сказане вище, ми переконані, що Шумськ утворено від найменування якогось гідрооб'єкта типу *Шум, Шума, Шумок* чи под. За допомогою релятивного суф. *-ськ*. Тепер об'єкт з такою назвою біля Шумська не простежується, але це міг бути якийсь потік, який сьогодні зник чи його перейменовано, або ж так називалася частина сучасної Випі. Нарешті, що теж є цілком імовірним, теперішня р. Кума у час виникнення Шумська могла називатися *Шума* (від *шум, шуміти*), але згодом, під впливом народноетимологічної асоціації з апелятивом *кума*, почала називатися Кума.

Вигошів, місто, що існувало на території Погорини, більшість дослідників ідентифікує його з сучасним с.Вишгородок (у селі збереглися залишки давнього замку) у Ланівському районі (4, 41; ЛР, 543; ЕС, 38). Вперше назва його засвідчена в Іпатському літописі під 1152 р.:

Изяславъ...посла посадники...ві городи... въ Шюмескъ. въ Тихомль.оу Выгошеви (ПСРЛ П Ип, 454), проте воно існувало як місто набагато раніше, оскільки уже в середині XI ст. від назви цього поселення засвідчений в літописах катоїконім (найменування людей за назвою населеного пункту) — вигошеві: б'ѣс ша оу него Берестьяне, Пиняне, *Выгошевици* (1097 ПСРЛ I Лавр. 271). На жаль, нам не відомо, з якого саме року чи століття і з якої причини замість назви Вигошів почала вживатися назва Вишгородок (Вишгородка), але в актових книгах Кременецького земського суду з 1579 р. вживається форма Вишгородка, а в 1595 р. — Вишгоро док (I I, 67,138);

Первісний варіант назви поселення Вигошів, на думку польського ономаста С.Роспонда, походить від антропоніма *Вигош, який утворено від апелятива пол. *вуга* "старий собака", пор. wuzet < wue "вити" (4, 41). Подібно визначає етимологію цього ойконіма і А.Корепанова (ЕС, 38), а В.Нерознак припускає, що ойконім утворено від "попооснови

*Вигош, але з розчленуванням на префікс *ви-* і корінь *гош-*" (?) він виводить від російського дієслова *готовить* "готувати, берегти" (Нер., 53). Жодне з наведених вище пояснень не вважаємо прийнятним.

Ойконім Вигошів — це відантропонімне утворення з посесивним суфіксом *-ев(>-ів)*. Твірною основою його послужило давньоукраїнське ім'я *Вигош, що є усічено-суфіксальним варіантом давньослов'янського композитного антропоніма **Видогость** або ***Видгость**, пор. ст.чес. Vidhost (<vid / вид —"видіти" і -host — "чужинець" — Sv., 76,90), див. ще Видимирь, Видославь (Мор. 38). Ім'я *Вигош виникло внаслідок усічення кінцевого елемента -до першого члена і кінцевого елемента -ст- другого члена ком-позитного імені та долучення до утвореного таким чином деривата демінутивного суф. *-ош*, який часто оформляв відкомполітні імена в давньослов'янських мовах, пор. Драгош, Милош, Радош (Мор. 78, 124, 164). Не виключено, що ім'я *Вигош могло бути утворене і від ком-позитного імені

***Вышегость**, пор. Вышеборі, Вышевить і под. (Мор., 53). Первісне значення "Выгошеві (дворь, замок...)", тобто двір Вигоша.

Сучасна назва поселення в семантичному відношенні успадковує давнішу;

Вишгородок — це "городок Виша", а не, як пояснюють краєзнавці, "вишній городок" > вишгородок > Вишгородок.

Збараж, місто розташоване на р.Гнізна (л.Серету, Л.Дністра). У найдавніших пам'ятках найменування міста фіксується в різних варіантах, нерідко відмінних від сучасного її звучання:

Лестько воева.-около *Збыража (збаряжа)* (1214 ПСРЛ П Ип. 730). Документи поч. XV ст. засвідчують уже сучасний варіант назви — Збараж: Дмитрь Збаражі й Виш-неведі збудоваль (1401 ЕС, 151); князю Василью остался городъ *Збаражь* (1463 AS I, 54); подъ *Сборажемь* (1654 Ак. ЮЗР X, 694). Зміну кореневого -й- у найдавнішому варіанті назви на -а- у пізніше фіксованих її варіантах ми схильні пояснювати наслідком регресивної асиміляції в системі

голосних: *Збыражь* > *Збараж*, подібно як *горячий* > *гарячий*, *кожан* > *кажан* і т. д. У документах XVII ст. засвідчено варіант цієї назви з кореневим -о- в першому складі: подь Сборажемь (1654 Ак. ЮЗР X, 694). Якщо цей варіант ойконіма кваліфікувати як проміжний між Збыграж і Збараж, то наступна зміна Збораж (Сборажь) на Збараж має підтвердження як у наведених вище апелятивах, так і в ряді інших, напр.: багатство, калач, качан і под.

Назва міста Збараж, на думку дослідника давньоруської ономастики В.Нерознака, походить від праслов'янського *Бага* "болото", пор. укр. *бар* — "мокре місце між горами" (ЕСУМ 1,136) і префікса з- (Нер. 76), однак він не вказує, яке словотвірне значення виражали у цьому випадку преф. з- і суф. -аж, а також ойконім в цілому. Відомий російський ономаст В.Никонов услід за польським краєзнавцем Я.Сташевським (9, 345) вважав, що ойконім Збараж походить зід імені (на жаль, не вказав, від якого саме) та суф. -еж (Ник. 145). Ні перша, ні друга етимологія не можуть бути прийнятними, оскільки цей топонім не утворювався ні від апелятива, ні за допомогою преф. з- та суф. -аж чи -еж. Українська дослідниця Л.Масенко цілком слушно пише, що назва міста Збараж походить від давньосло-в'янського композитного імені *Сьбырадъ*, *Сьбарадъ* (доцільно було б ще додати, що з початковим дзвінким приголосним з— Д.Б.) і посесивного суф. -*jb (ЕС, 151). Свого часу С.Роспонд теж вважав, що ойконім Збыражь (Збаражь) — це посесив на -*jb від особового імені *Збырадъ*, *Збарадті* (4, 75). Ім'я *Збырадъ* не фіксується в жодному з відомих нам ономастиконів, однак його існування підтверджують композитні імена з такими ж компонентами, пор. *Збиевай*, *Збилють*, *Збиславъ* (Мор. 88) або *Радславъ*, *Люторадъ*, *Миорадъ* (Мор. 116, 124). Можливо, як припускає М.Худаш, компонент *Зби-* походить від *Изби-* — "убувати, убути" (6, 124), пор. *Зборъ* < *Изборъ*, а другий компонент *-рад* — "радий, турботливий; рада; працювати, діяти" (Мор. 79). Після приєднання суф. -*jb до основи імені, фінальний приголосний —д, у відповідності з фонетичними законами давньоукраїнської мови, змінився на -ж: (*И*)збирадъ + -*jb > (*И*)збиражь > *Збираж* > *Збараж*. Первісне значення "Збираж (дворь, замок...)".

Моклеков, місто знаходилося в Галицькій землі. Автори ЕС локалізують його на теренах між Тереховлем і Збаражем (ЕС, 89), а Л.Махновець вважає, що це місто знаходилося на околиці с. Біла Чортківського району в урочищі Мокляки, де виявлено три давньоруські городища (ЛР, 559). Уперше м. Мокляков засвідчене в Іпатському літописі під 1211 р.:

Лестько.-воева около *Моклекова* й Збыража (ПСРЛ II Ип. 730). На жаль, нам не вдалося виявити інших, пізніших фіксацій цієї назви в писемних пам'ятках, тому обмежуємося лише однією літописною згадкою та локалізацією Л.Махновця.

З приводу походження цієї назви в ономастичній літературі існують різні думки. Польський ономаст С.Роспонд зараховував цей ойконім до посесивів на -ов, але не визначав його твірної основи (4, 76). В.Нерознак чомусь писав, що назву цього поселення утворено від "топооснови *Моклек-*, яка походить від українського апелятива *моклак* (укр. діал. *моклек* — Д.Б.)— "мокра низовина" і суфікса приналежності -ов (Нер., 109). З цього пояснення автора випливає, що апелятив *моклак*(?) здатний виражати присвійність. Зрозуміло, що запропонована етимологія є абсолютно непринятною. Цілком слушною вважаємо етимологію цього ойконіма, яку запропонувала Л.Масенко — назва поселення *Моклеков* походить від імені *Моклак*, пор. Губа Моклоковъ (Мор., 66), і суф. -ов із значенням приналежності, див. ще прізвище *Моклок* (XVI ст.), *Маклаков* (БА II, 269). Первісне значення "Моклековъ (дворі, замок...)".

Місто *Крем'янець*⁴, сучасним офіційним варіантом його назви вважається Кременець, розміщене над р. Іква (п. Стиру, п. Прип'яті) і знаходиться в оточенні невисоких зі стрімкими схилами гір, кожна з яких має свою назву: *Воловиця*, *Замкова*, *Сичівка*, *Черча* та ін. (географи іменують ці вершини Кременецькими горами). Найвища з них *Замкова* (403 м.) називається ще *Княжа* або *Бона*. Вона домінує над містом, на ній знаходився неприступний колись замок, що витримав 1226 р. облогу військ угорського короля Андрія, а в 1240 р. — татаро-монгольських

⁴ У літописах і найдавніших писемних пам'ятках, а також довоєнних україномовних довідниках і в усному мовленні ця назва майже завжди звучить як *Крем'ярець* і прикметник, утворений від ойконіма, - крем'янецький-Тому доцільно, вважаємо, повернути місту його давню назву.

орд на чолі з Батиєм і тільки татарські орди під керівництвом воєводи Куремси вперше в 1261р. здобули замок і спустошили місто.

Найпершу згадку про це місто знаходимо в Іпатському літописі під 1226 р. — хоча рештки тутешнього замку датуються вже IX ст.(3, 96): приде [Мстислав] ко *Кремляци* й бися подь *Кремляце(м)* (ПСРЛ II Ип. 748); видиві же хан [Батий] *Кремляньць* й градъ Данилові...й отиде отъ нихі (1240 ПСРЛ II Ип.786); а *Кремлянець* держати Юрью Наримоньтовичю (1352 Р, 6); придалі король въ державу Свидригайлови...7фьліяне^ (1401 ЕС, 73) та ін. У краєзнавчій літературі побутує думка, що перша згадка про м. Крем'янець походить з 1076 р., але, на жаль, вона не підкріплюється писемними пам'ятками. В той же час дані археологічних досліджень свідчать, що на Замоквій горі уже в перші століття н.е. існувало поселення.

Назву м.Крем'янця окремі дослідники виводять від апелятива *креміль* "твердий камінь" (Ник. '215; ЕС, 73), насправді ж її слід виводити від прикметника *крем'яний* і субстантивуючого суфікса *-ець*. Первісно *крем'янець* "крем'яна, камениста ділянка землі", а згодом — "замок чи город" на каменистому ґрунті, камені".

Крем'янець — давній і один з найбільших культурних центрів Волині. В ньому ще в 1630 р.було засновано школу й створено друкарню. З цим містом пов'язана творчість багатьох діячів української та польської культури — Ю.Словацького, М.Вериківського, У.Самчука та ін.

До найдавніших назв поселень Тернопільщини, які вперше фіксуються давньоруськими літописами, належать ще Гарбузовичі (Ярбузовичи) і Стожок. Перше поселення знаходилося в Галицькій землі, дослідники локалізують його на місці сучасного села Гарбузів Зборівського району на р.Правий Серет (п.Серету, Л.Дністра) недалеко від літописних Плісниськ (ЕС, 18). Уперше поселення засвідчене в Іпатському літописі під 1232 р.: Даниль же поиде со братомі й ео Олександромъ ГьГьсьнскоу й пришедь взя й подь *Арьбузовети (ярьбузовичи)* й великъ пла (н) прия обратися во Володим^рь (ПСРЛ II Ип. 770).

На думку Л.Масенко, ойконім утворено від патроніма *арбузовичі* (нащадки чи піддані Арбуза), пор. Арбузьев (ЕС, 18). Ми схильні думати, що найдавніший варіант цього ойконіма звучав, можливо, **Ярьбудовети* і по ходив від патроніма *ярьбудовичі*, мотивованого антропонімом **Ярь-будь*, пор. *Пробудь* (Мор. 212), але згодом, за асоціацією з апелятивом *(е)арбуз*, цей ойконім почав звучати і передаватися як Арбузовичи.

Місто **Стожок**, найімовірніше, знаходилося на місці сучасного села Стіжок Шумського району (ЕС, 145; ЛР, 570), тут же лежить і місцевість **Замок**. Уперше назва цього поселення фіксується в Лаврентіївському літописі під 1261 р.: Левъ розмета⁵ Даниловъ й *Стожець* (ПСРЛ II Лавр. 786); Рачьша же изнаиде Мьстислава во *Стожьць* (1288 ПСРЛ II Лавр. 912)., Власноручно зруйнована фортеця в наступні роки і десятиріччя не відбудовувалася, а тому про Стіжок як місто не згадують більше ні пізніші літописи, ні інші писемні пам'ятки. В актових книгах Кременецького земського суду ХУІ ст. знаходимо лише запис з 14.ХІ. 1544 р. про розмежування земель в селах Записецьке і Стожецьке (II, 106).

Ойконім Стіжок походить від давньоукраїнської загальної назви *стожокъ* — "межовий знак, стіжок" (ССУМ II, 388) і виник, очевидно, шляхом метонімічного перенесення назви примітного географічного об'єкта на найближче розміщене поселення.

Вище ми розглянули усі назви населених пунктів Тернопільщини, зафіксовані в давньоруських літописах до XIV ст., але свідомі того, що у визначений період на досліджуваних теренах існувало значно більше населених пунктів. На той час, зрозуміло функціонували ті поселення, назви яких належали до праслов'янських топонімічних моделей. В ойконімії Тернопільщини вони репрезентуються предусім дериватами на *-*jb*: Бучач, Жизномир, Урмань і Ярослав (тепер с.Жабинці). Зупинимось на них докладніше.

Бучач, місто розміщене на р. Стрипа (л. Дністра). Вперше назва його фіксується писемними пам'ятками з 2-ої половини XIV ст., хоча виникнення самого поселення можна датувати щонайпізніше X-ХІ ст.: *Buczacz* (1379 AGZ V, 18); ізь *Бучя(ч)* (1420 ССУМ I, 133); з *Боучача* (1434, 1458 Cost. II, 664,814). У рукописних пам'ятках ХУІІ ст. фіксується ця назва з означенням Великий: opp. *Buczacz Magni* (1660 ЦДІА, ф.5, оп.2, фас.1, арк.16). Можливо,

⁵ "Розмета" - власноручно, на вимогу Батия, зруйнував.

означення великий писар ужив для того, щоб розмежувати власне місто Бучач від тої його частини, яка належала до Бучача, але була десь на околиці, бо в рукописних документах XVII ст. разом з м. Бучач фіксуються як його частини ще G6ra i Gora Buczacka (1661 ЦДІА ф.5, оп.2, спр.152, арк.887).

Назва Бучач, вважаємо походить від давньоукраїнського імені **Бучакь**, що є усічено-суфіксальним варіантом якогось композитного давньо-слов'янського імені з компонентом Бу(д)-, Бу(т)-, пор. Будивои, Будимирь, Бутовить і архаїчного посесивного суфікса **-*jb**: **Бучакь** + **-jb** > **Бучач**. При приєднанні суфікса **-*jb** до фінального **-к-**, останній змінювався на **-ч-**. Антропоніми з суфіксом **-ак**, що утворювалися від давніх композитних імен, широко представлені як в українській, так і в інших слов'янських мовах, пор. Берак < Беривои, Будаць < Будивои, Милаць < Милославь і ін.(Мор. 122), ст. чее. Dobrak < Dobroslav, Hodak < Hodimir, Hostak < Hostislav (Sv. 133) Ім'я *Бучак могло виникнути в результаті спершу усічення першого компонента **-д-**, **-т-**, а потім до збереженої частини першого компонента Бу-додушено 2-го компонента композитного імені **-вои** (<Будивои), **-вит** (<Бутовить) чи **-мир** (<Будимирь) у названих композитних іменах разом з фінальним приголосним **-ч-**, який, ; найімовірніше виражав на той час демінутивність, пор. ст. чее. Buc-<(<Budimir), Dasa-<(<Dabiziv), Cuc-<(<Cudomir) (Sv. 138), дукр. Бач (<Баломирь або Балосинь), Боичь (<Бойведоць) та под.(Мор. 7-165). Згодом до цього варіанта імені був доданий патронімічний суф.-ак, звідси Буч+акь > Бучакь .

Менш переконливою видається нам етимологія ойконіма Бучач, запропонована ¹ М.Худашем (6 ,98-99) — за допомогою **-*jb** від особової назви *Бучайко, яка могла бути утвореною від антропоніма *Бучай, що є усіченим варіантом слов'янського композитного імені

-Богучай, пор. Boleeaj, Dobrosaj (Sv., 73) Після приєднання суф.-*jь до основи імені

-Бучайк(о), кінцевий приголосний **-к-**, палаталізуючий, змінився на **-ч-**, а кореневий і початковий приголосний 2-го компонента **-й-** занепав (6 ,98-99). Дослідник, на жаль, не і визначає, якою була причина цього занепаду приголосного. Первісне значення назви "Бучачь (двор-ь, замокь...)"

Жизномир, давніше місто, а тепер село Бучацького району коло р.Стрипа (л.Дністра).

Уперше його назву зафіксовано в документах початку XV ст. в формі Szysnomirz (1427 ZDM

VII, 228) з оглушенням початкового дзвінкого приголосного **-ж-** до його глухого відповідника

-ш-; в іншому записі з XV ст. засвідчений варіант назви з голосним **-о-** на місці давнішого редукованого **-ь-**: Zysonomirz (1457 AGZ XII, 247). У польськомовних джерелах з XVII ст. нерідко спостерігається фонетичний запис назви з оглушенням фінального приголосного **-gz-** до **-sz-**: Zisnomysz (1578 ZD 18/1, 87), а документи XVII ст. засвідчують варіанти назви з кореневим **-і-** у другому компоненті замість давнішого **-у-**; Zyznomir (1669 ЦДІА ф.5, оп.2, фас.1, арк.44), Zyznomirz ad Buczacz (1670 ЦДІА ф.5, оп.2, спр.1, арк.83).

Назву Жизномир утворено від давньослов'янського композитного антропоніма Жизномир, пор.ст. чее. Ziznomir (Sv., 93), за допомогою посесивного суф. **-* jb**; у польськомовних джерелах фінальний м'який **-р** передавався через **-Г2-(=ж)**. Превісне значення назви "Жизномирь (дворь, замокь...)"

Урмань, село на р. Гнила Липа (л. Золотої Липи, л. Дністра) Бережанського району. За свідченням Я.Залеського (10, 173), цей ойконім уперше фіксується в документах кінця XIV ст., однак автор не подає ні джерела цієї фіксації, ані тодішньої форми топоніма. Першу фіксацію назви цього поселення ми виявили в писемних пам'ятках XV ст. у відмінному від сьогоденного звучанні (з протетичним **-г-** і кореневим **-о-**): Herman (1445 AGZ II, 123). Пізніші джерела фіксують цей ойконім з протетичним **г-** або без нього, але завжди з кореневим

-у-: in Hurman (1489 ACL 11,2132), de Hurman (1491 AGZ XV.2144), de Urman (1498 AGZ XV, 982). Про давність цього поселення і відповідно його назви свідчить той факт, що уже в 2-ій пол. XV ст. від назви містечка Урмань (Гурмань) було утворено наймення шляхтича Івана

⁶ На апелятивному рівні деривати з суф. **-ак** здатні виражати: а) носіїв певної ознаки (біляк, голяк, дивак, співак); б) назв осіб за місцем перебування, походження (подоляк, земляк, поляк) та ін. (5, 115).

Урманського: *Johannem Нщ-manski...de Hurmayn* (1494 AGZ XV, 24). Щоб від назви поселення могла утворитися особова назва, воно мусило бути загальновідомим, важливим населеним пунктом. З XIX ст. в джерелах послідовно фіксується лише назва Урмань (1882 Шем. 18) без протетичного приголосного.

Ойконім Урмань походить від давньослов'янського (давньоукраїнського) композитного імені Урмань (Вес. 333) і посесивного суфікса *-*jb*, завдяки якому фінальний приголосний основи імені *-н-* став м'яким. Антропонім Урман утворено від компонента *Ур-*, який за Ф.Міклошичем означає "пан, *dominus*" (Мор. 86) і наявний у відкомполітичних іменах *Ур-мень* (Вес., 333), *Уромь*, *Урошь* (Мор., 197), та компонента *ман* - "мани-ти, обіцяти; обдурювати" (Мор., 72; Sv., 78). Антропонімічні компоненти з початковим *У-* є відносно частими в композитних слов'янських іменах, пор. *У-* (*Устои*, *Угъхъ*); *Уби-* (*Убиславь*, *Убичеть*); *Уне-* (*Унебожі*, *Уневить*, *Унеславь*) та ін. (Мор. 196). Компонент *Май-*, *-ман* може вживатися як першим, так і другим членом композитних імен, напр.: *Маниславь*, *Маньеурь*, *Радмані*, *Рахмань* (Мор. 118, 167). Від давньослов'янських чи давньоукраїнських композитних і відкомполітичних (гіпокористик) імен, другим компонентом яких виступає *-ман*, утворено цілий ряд назв поселень України, напр.: *Єсмань* (См.), *Кіцмань* (Чв.), *Кормань* (Чв.), *Умань* (Кв.), *Цумань* (Вл.) та ін.

Ярослав, давніше місто, а згодом село, яке з XVI ст. називається Жабинці, на р. Нічлава (л. Дністра) Гусятинського району. В історичних документах назва цього поселення вперше фіксується в XV ст., але відразу з означенням Старий: *Stary Jarostew* (1469 ZD 18/1, 53), що свідчить: 1) про існування на той час не одного, а двох однойменних поселень; 2) що до середини XV ст. це поселення проіснувало уже тривалий час, тому й почало іменуватися Старим Ярославлем. В інших документах XV ст. і наступних віків виділений населений пункт" має статус села і вживається без будь-якого означення: *Jaroslav* (1471 AGZ XII, 345; 1542 AGZ XIX, 164). З 2-ої половини XVI ст. це село починає іменуватися подвійною назвою *Jaroslav alias Zabince* (1565 AGZ XIX, 184), а сьогодні вживається лише друга частина цієї назви — Жабинці. Зміна назви поселення відбулася, очевидно, внаслідок зруйнування колишнього міста Ярослав, яке, втративши статус міста, згодом не змогло його відновити.

У найдавніших україномовних пам'ятках назва цього населеного пункту, відповідно до законів давньоукраїнської мови, звучала, очевидно, з м'яким кінцевим *-ль*. Документи, писані латинською чи польською мовами, не фіксують цього палатального приголосного. Давній ойконім Ярославль утворено від слов'янського композитного імені Ярослав за допомогою посесивного суфікса *-*jb*. Первісне значення "Ярославль (дворь, замок...)". Новітня назва походить від патроніма *жабинці* (нащадки чи піддані Жаби).

Вище ми розглянули лише окремі назви найдавніших населених пунктів Тернопільщини, одні з яких зафіксовані ще давньоруськими літописами, інші — різними писемними пам'ятками XIV-XV ст. Другу групу репрезентують найархаїчніші в слов'янській ойконімії утворення на *-*jb*; виникнення цієї моделі назв ономасти одноставно відносять до праслов'янського періоду. У межах першої групи ойконімів домінуюче положення, як і слід було очікувати, займають деривати на *-*jb*. Твірними основами їх виступають давньослов'янські (давньоукраїнські) композитні та відкомполітичні імена.

Наявність в ойконімії Тернопільщини відносно значного числа назв поселень, що фіксуються ще давньоруськими літописами, а також назв на *-*jb*, однозначно свідчить про архаїчність заселення території Тернопільщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кременецький земський суд. Описи актових книг, вип. 1-3. — К., 1959-1965.
2. Купчинський О.А. Микротопонимия как источник исторической географии // Вопросы географии, т.70. Изучение географических названий. — М., 1966. — С. 126-130.
3. Мацюк Орест. Замки і фортеці Західної України. Мандрівки історичні. — Львів, 1997.
4. Роспонд Станислав. Структура й стратиграфія древнерусских топонимов // Восточнославянская ономастика. — М., 1972. — С. 9-89.
5. Синявський Олекса. Норми української літературної мови. — Львів, 1941.

6.Худаш М.Л., Демчук М.О. Походження українських Карпатських і Прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімні утворення).—К., 1991.

7.Haliczer Jan. Słownik geograficzny. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych.—
Tamopol, 1935. 8-Rudnicki Jarostaw. O nazwie miejscowej Trembowla // Język polski, r.XXII,
1937.—S.134-140. 9.Staszewski Jan. Słownik geograficzny. — Warszawa, 1959. 10. Zaieski Jan.
Nazwy miejscowe Tamopolszczyzny. — Wrocław etc., 1987.

Прийняті скорочення

а) Джерела

Ак.ЮЗР — Акта, относящиеся к истории Южной и Западной России. — СПб., 1863-1884.-Т. 1-13.

БА—Бірыла М.В. Беларуская ономастика.—Мінск, 1969.

Вее — Веселовский Б.С. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии. — М., 1974.

Гинк.— Гинкен М.Древнейшие русские двусловные личные имена и их уменьшительные // Живая старина. — СПб., 1893, вып.4. — С. 400 - 461.

Гр. — Словарь української мови. Уклад...Б.Грінченко. — К., 1907 — 1909. — Т. 1—4.

ЕС — Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. — К., 1985.

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови. — К., 1982 — 1987. — Т.1-3.

Ж — Жерела до історії України-Руси. — Львів, 1895 — 1903. — Т. 1-7.

ЛР — Літопис Руський. — К., 1989.

Мор. — Морощкин М.Я. Славянский именослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке. — СПб., 1867.

Нер. — Нерознак В.П. Названия древнерусских городов. — М., 1983.

Ник. — Никонов В.А. Краткий топонимический словарь. — М., 1966.

ПСРЛ — Полное собрание русских летописей. Т.1-2. Ипатьевская летопись. Т. 1. Лаврентьевская летопись и Суздальская летопись.—М., 1962.

Р — Розов української грамоти XIV — перша половина —XV в. — К., 1928.

СМЛ—Словяно-молдавские летописи

Срезн. — Срезневский И.И. Материалы для еловаля древнерусского языка по письменным источникам. — СПб., 1893 — 1903. — Т. 1-3.

ССУМ — Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. — К., 1977 — 1978. — Т.1-2.

СУМ — Словник української мови. — К., 1970-1980. — Т. 1-11.

Фасм. — Фаемер М. Этимологический еловаля русского языка. — М., 1964 — 1969. — Т.1-4.

ЇУТІА — Центральний державний історичний архів у Львові.

Шем. — Шематизм...архієпископії греко-католицької Львівської на 1882 р.—Львів, 1882.

'ACL — Acta officii consistorialis Leopoliensis antiquissima.— Lwow, 1927-1930.

AGZ — Akta grodzkie i ziemskie. — Lwow, 1868-1935. — Т.1-24.

AS—Archiwum ksiazat Lubartowiczow Sanguszkow. —Lw6w, 1887— 1910. Т.1-7.

Cost. — Documentele Moldovenești mainte de Ștefan eel Mare, publicate de M.Costachescu. -
Ja?i, 1931-1932.—V. 1-2.

Proch. — Prochaska Antoni. Materialyarchiwalne, wyjete glownie z Metryki litewskiej od 1348 do 1607 roku. — Lwow, 1890.

SSNO— Słownik staropolskich nazw osobowych.Wroelaw etc.,1965-1985. — Т.1-7.

Sv. — Svoboda J. Staroceskajsobnii jmena a nase pnjmeni. — Praha, 1964.

ZDM —Zbior dokumentow matopolskich. — Wrocław etc., 1965-1976.

ZD —Zrodła dziejowe. — Warszawa, 1902. — Т. 18. — Cz. 1.

б) Назви областей

Вл. — Волинська Тр.—Тернопільська Жт. —

Житомирська Хм.—Хмельницька Кв. — Київська Чв.—

Чернівецька

см. — Сумська	
в) Інші скорочення	
арк. — аркуш	спр. — справа
л. — ліва притока	ст. чее.—старочеське
оп. — опис	ф. — фонд
п. — права притока	фас. — фонд
пол. — польське	
<i>Богдан Гінка</i>	

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЗНАЧЕННЯ

Найбільш важливою вихідною категорією, на якій базуються всі дослідження в області семантики, є категорія значення, яка за визнанням багатьох лінгвістів є центральною категорією лінгвістики.

Надзвичайна складність цього лінгвістичного феномена, яка виявляється вже в тому, що саме значення принципово не спостережуване, породила багато різних, інколи прямо протилежних, трактувань його суті - логічну, психологічну, біхевіористичну, структуралістську і т.д. Л.В. Васильєв наводить декілька десятків визначень поняття значення, а М.Г. Комлев робить спробу систематизувати погляди на значення і показує, що під цю категорію підводять різні, гетерогенні явища. Отже, через складність самого об'єкта загальноприйнятої точки зору на проблему значення в даний час немає. Очевидно, її й не може бути, оскільки проблема значення належить до лінгвофілософських проблем мовознавства і "відмінність філософських позицій в розумінні мови неминуче буде впливати на розуміння значення мовного знака" [1, 122].

Якщо детально проаналізувати наявні точки зору, то все розмаїття концепцій значення можна звести до двох основних - субстанційної і релятивістської.

Перша відмінність обох концепцій виявляється в оцінці ролі позамовних факторів-понять, предметів, світу дійсності у формуванні категорії значення.

Прихильники субстанційної концепції відводять позамовній дійсності об'єктивно необхідну роль. Значення слова ними розглядається як складне психічне явище, в якому виражається мислення і людські почуття. Найбільш повно і точно дана концепція виражена у визначенні А.І.Смирницького. Її відстоюють у своїх працях О.С. Ахманова, Р.А.Будагов, І.В. Арнольд, Д.Н.Шмельов та ін.

Однак, оскільки основа визначення значення слова є логічною (під субстанцією розуміється поняття), то серед субстанціоналістів відбуваються постійні дискусії, як відмежувати значення - категорію лінгвістичну, від поняття - категорії логічної. Одні вчені вважають, що значення і поняття збігаються (Л.С. Ковтун, Г.К. Колшанський), інші стверджують, що це різні явища (Е.М.Галкіна-Федорук, В.А. Звєгінцев), на думку третіх - вони знаходяться в єдності, що допускає як тотожність, так і відмінності (В.М.Солдєв). Правомірною в зв'язку з цим є, на наш погляд, точка зору Й.А.Стерніна, який стверджує, що коли мова йде про семантику знака, протиставлення поняття значенню не має характеру дихотомії:

поняття є частиною значення і воно однорідне із значенням у всіх своїх аспектах [2, 145].

Релятивістська концепція виключає залежність значення мовної форми від позамовних впливів і розглядає значення /при цьому лексичне і граматичне не розмежовуються/ як величину, яка утворюється тільки внаслідок різних відношень (реляцій) словесного знака до поняття чи до предмета, чи до інших знаків і не існує поза цими відношеннями. "Значення мовних одиниць існує не в людській свідомості, а в самих цих одиницях, - стверджує Л.С.Бархударов, - тобто, не у мозку людини, а в мовленні" [3, 55]. Подібне трактування значення міститься в працях Ю.Д.Апресяна, М.П.Муравицької, А.Чикобави та ін.

Наступна відмінність між обома концепціями проявляється в тому, як ними тлумачиться "структура в її взаємодії з категорією значення" [4, 119].

Прихильники релятивістського напрямку, виключаючи позамовну залежність, вирішальну роль в цьому процесі відводять відношенням і зв'язкам елів на синтагматичній і пара-

дигмантичній осях і на чільне місце в своїй концепції ставлять вивчення структурного значення як чисто формальної одиниці, що представляє собою сукупність значимостей і знакових функцій. Слід підкреслити, що дуже часто в працях релятивістів роль структурних факторів сильно перебільшується, що неминуче веде або до парадигматичного /коли значення слова виводиться із відношень між ним і його сусідами в семантичному полі чи парадигмі - Й.Тріп, Л.Вайсгербер/, або до синтагматичного релятивізму, коли значення слова розглядається як його вживання тощо. Як парадигматичний, так і синтагматичний релятивізм ведуть до розчинення лексичного значення, до заперечення його як відносно самостійної одиниці.

Не менш помилковою є позиція деяких представників субстанціональної концепції, які визначають вплив системи мови на значення слова і визначають останнє тільки через екстралінгвістичні фактори (Е.М.Галкіна-Федорук, Д.П.Горський). А це веде до того, що значення, по суті, перестає бути лінгвістичною категорією і виводиться за межі мови. Взагалі, субстанціоналісти приділяли незначну увагу цій важливій проблемі. Вперше вона була поставлена в програмній статті В.В.Виноградова "Основні типи лексичних значень слів" і з тих пір активно розробляється в працях багатьох лінгвістів (наприклад, поняття синтагматичного і парадигматичного значень М.Д.Степанової). Тим не менше, характер залежності лексичного значення від системи мови залишається не до кінця виясненим, а його теоретичне обґрунтування є першочерговим завданням всієї семасіологічної науки.

Якщо простежити відмінності обох концепцій, то можна зауважити, що недоліки одної є перевагами іншої. Проте багато труднощів можна подолати, якщо обидві концепції не протиставляти одна одній, а взаємно доповнити, що, до речі, пропонує А.А.Уфимцева [5, 30-31].

Виходячи із вищезгаданого, ми вважаємо, що в формуванні значення слова беруть участь як позамовні (предметна і понятійна співвіднесеність), так і мовні (парадигматичні і синтагматичні) фактори, причому роль і перших, і других не повинна ні перебільшуватися, ні применшуватися.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березин Ф.М., Головин Б.Н. Общее языкознание.- М.: Просвещение, 1997.- 416 с.
2. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова.— Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1979.-156 с.
3. Бархударов Л.С. Язык й перевод.- М.: Международные отношения, 1975. -240 с.
4. Будагов Р.А. Челове й его язык.- М.: Изд-во Московского университета, 1976.- 430 с.
5. Уфимцева Р.А. Некоторые вопросы синонимии // Лексическая синонимия. М., 1967. - С.26-38.

Olexandr Peljak

DIE DEUTSCHEN FAMILIENNAMEN

Zur Identifizierung von Personen neben den Rufnamen werden auch, wie bekannt, Familiennamen angegeben. Auch ist es allgemein bekannt, daß der Personenschatz einer Sprache nicht ein Konglomerat verschiedener Elemente darstellt, die miteinander in keinerlei Beziehungen stehen, keinerlei Gemeinsamkeiten aufweisen und kein organisiertes Ganzes bilden, sondern daß "eine jede Anthroponymie als Teil des Wortschatzes der Sprache stets Systemcharakter besitzt und daß sie nur unter dieser Voraussetzung ihren Kommunikations- und Identifizierungsaufgaben in der Gesellschaft voll gerecht zu werden vermag". [2, 76-83].

Unser Ziel besteht nicht darin, eine kleinere oder größere Menge von Personennamen sprachlich zu deuten und zu analysieren, sondern es geht um den Versuch, die deutschen Familiennamen, am Beispiel der Familiennamen von deutschen Galiziansiedlern, nach ihrer Entstehung zu beschreiben. Da der Umfang dieses Artikels uns nicht alle Aspekte dieser interessanten sprachwissenschaftlichen Erscheinung (wie z.B. semantische Merkmale, die morphematische Struktur der deutschen Anthroponyme u.a.) aufzudecken erlaubt, beschränken wir uns auf das Modell, das die Auswahl der lexikalischen Basen aus dem bereits vorhandenen appellativischen und proprialen Wortschatz bei der Bildung von Familiennamen reguliert. Als Beispiele sind in der Arbeit die

Familiennamen von Galiziendeutschen angeführt. Die Orthographie in Personennamen ist so behalten, wie sie den archivalischen Quellen entnommen wurden.

Zuerst wollen wir auf die Merkmale der Namen eingehen. Diese sind wie folgt: [1, 11]

1. Namen haben keine lexikalische Bedeutung, d.h. keinen begrifflichen Inhalt, kein Denotat, z.B.:

Die Eigennamen *Müller*, *Schmied* haben nichts mit der Bedeutung der Appellative *Müller*, *Schmied* zu tun, sofern sie als Namen gebraucht werden.

Gewiß hatten fast alle Namen ursprünglich eine Bedeutung, weil sie aus Appellativen entstanden sind. Aber nachdem sie zu Namen geworden sind, funktionieren sie - im "synchronischen" Gebrauch - zur Bezeichnung ihrer Träger, ohne daß dabei ihre "diachronische" Bedeutung noch eine Rolle spielt.

Verallgemeinert ist der Zweck von Eigennamen - die Identifizierung, nicht die Charakterisierung. So kann ein besonders kiemer Mensch *Herr Groß* heißen, und ein *Herr Schneider* den Beruf eines Lehrers ausüben.

Namen sind in der Regel nicht übersetzbar, weil dadurch von der Bezeichnung auf die Bedeutung abgelenkt würde. So fragt man auch nicht: "*Verstehen* Sie diesen Namen?", sondern "*Kennen* Sie diesen Namen?", denn "verstehen" setzt Bedeutung voraus, "kennen" nicht.

2. Namen haben eine Wertigkeit, bzw. eine Bedeutsamkeit: darunter versteht man die Summe der mit dem Namen verbundenen Assoziationen, Vorstellungen und Gefühle.

Die motivierte Bedeutung ergibt sich aus den Gründen bei der Namengebung. Die aktuelle Bedeutsamkeit setzt sich aus Eindrücken beim Namengebrauch zusammen. Sie können von Namen selbst (seinem Klang, ursprünglicher Bedeutung), von Trägern dieses Namens und von Vorstellung seiner Benutzer ausgehen.

3. Auch grammatisch haben Namen eine Sonderstellung, z.B. durch abweichende Orthographie - *Becher* neben *Bäcker*, *Schneider* neben *Sehnder*.

Aufgrund dieser Merkmale der Namen werden die Anthroponyme als sprachwissenschaftliche Erscheinung charakterisiert. Die Grundlage für die Herausbildung und das Funktionieren der Familiennamen bildet, wie es ersichtlich war, die gesellschaftliche Realität mit ihren Kommunikations- und Benennungsbedürfnissen. [2, 76-83]

Wenn wir uns an die Geschichte der deutschen Namen wenden werden, so gab es im deutschen Sprachgebiet zunächst nur einen Namen - den Rufnamen. Er reichte zur Kennzeichnung der Person aus. Auch heute in vertrauten Gemeinschaften wird in der Regel nur der Rufname zur Bezeichnung einer Person verwendet, ohne daß ihr Familienname überhaupt bekannt sein muß. In diesem Sinne liegt Einnamigkeit vor:

Eberhard, Rudolf.

Aus der Vollform germanischer Rufnamen entwickelte sich eine Fülle weiterer Namenformen. Die meisten davon sind längst nicht als Rufnamen gebräuchlich, leben aber als Familiennamen weiter, weil viele Familiennamen aus Rufnamen entstanden sind.

Seit Anfang des 12. Jh. läßt sich eine verstärkte, dann zunehmende regelmäßige Personenbezeichnung mit Ruf-, und Beinamen beobachten. Die Zweinamigkeit wurde zur genaueren Kennzeichnung der Individuen nötig. Immer mehr Menschen tragen denselben Rufnamen, da sich die Bandbreite der germanischen Rufnamen verringert hatte und die christlichen Namen als Ersatz nicht ausreichten. Eine der Ursachen dafür war die Zunahme der Bevölkerung in den großen Städten. Um die Personen unterscheiden zu können, vor allem auf den Steuerlisten, entstanden erbliche Familiennamen. Ohne festen Familiennamen blieben am längsten die Dienstboten, Knechte und Mägde. Wegen der sozialen Differenzierung wurden sie bis ins 17. und 18. Jh. nur mit ihrem Taufnamen angeführt. Bemerkenswert ist, daß auch zu dieser Zeit "Dreinarigkeit" auftritt, und zwar in dem Sinne, daß eine jede Person zwei Vornamen und einen Familiennamen hat. Das läßt sich auch deutlich bei Familiennamen der Galiziendeutschen erkennen:

Johann Christian Heislinger

Philip Peter Beker

Die Familiennamen besaßen lange Zeit nur eine relative Festigkeit: sie haben oft bei einer Familie gewechselt. Adlige konnten nach ihren Besitzungen unterschiedlich heißen. Übernimmt ein neuer Besitzer durch Kauf einen Hof, so geht gewöhnlich automatisch der Name des Hofes bzw. des früheren Hofbesitzers auf ihn über, während sein ursprünglicher Familienname verschwindet. Bei Bauern wechselte der Familienname oft mit dem bewirtschafteten Hof. Heirat oder ein neuer Beruf konnten zu einem Namenwechsel führen.

Mit dem Aulkommen der Personennamen und ihrem Funktionieren in der gesellschaftlichen Kommunikation bildeten sich fünf Typen von Familiennamen. Sie wurden aus fünf Bereichen geschöpft:

1. Patronyme
2. Herkunftsnamen
3. Wohnstättennamen
4. Berufsnamen
5. Übernamen

Nach ihrer Entstehung werden wir folgende Bildungsmodelle der deutschen Familiennamen [unterscheiden bzw. beschreiben, die heute noch deutlich erkennbar sind. ! 1. Familiennamen aus Rufnamen. Diese Namen entstanden aus der Verwandtschaftsbezeichnung mit dem Vater und werden deshalb auch Patronymika genannt. So sind die Familiennamen wie *Philip, Friedrich, Werner, Georg, Eberhard* mit entsprechenden Rufnamen identisch.

Viele derartige Familiennamen zeigen daher eine ehemalige Genitivendung: *Friedrichs, Heinrichs*, sowie bei latinisierten Namen wie *Martini, Petri*.

Dieselbe Funktion haben die Bildungen auf *-mann*: *Heinemann, Friedmann, Franzmann*. Durch Zusammensetzungen mit dem Rufnamen entsteht eine andere Gruppe von Familiennamen, wie *Kiempeter, Althans*. Rufnamen mit Suffixen *-er, -el* bildeten die Basis für viele Familiennamen: *Heinricher, Michel, Frenzel*.

2. Herkunfts- und Wohnstättennamen. Zu diesen Namen kann man solche Fragen wie "Wo kommt die betreffende Person her?", "Wo befindet sich ihr Sitz?" stellen. Familiennamen wie *Bamberger, Lemberger* lassen eine ursprüngliche Benennung nach einem Siedlungsnamen erkennen. Auch blieb der Ortsname ohne Zusatz erhalten: *Hof, Althof, Feld*.

Familiennamen wie *Steinbach, Baumgarten, Langenfeld* sind aus Beinamen nach der Lage der Wohnstätte. Auch hier treten Suffixbildungen auf: *Holzhauser, Schmollenberger, Keller* sowie Bildungen auf *-mann*: *Bachmann, Hofmann*.

Diese zwei Gruppen -Herkunfts- und Wohnstättennamen, sind oft schwer zu trennen. Ein *Holzhauser* oder *Wald* kann in einem hölzernen Haus bzw. im Wald wohnen, aber auch aus einem der vielen Orte namens Holzhaus bzw. Wald zugezogen sein. Daher behandeln wir hier Wohnstättennamen als Untergruppe der Herkunftsnamen.

3. Berufsnamen. Diese Namen lassen sich leicht mit Hilfe solcher Fragen wie "Welchen Beruf übt die betreffende Person aus?", "Welche Stellung hat sie in der Gesellschaft inne?" herausfinden. Der Beiname nach dem Beruf war in den mittelalterlichen Städten besonders unter den Handwerkern als Hinweis auf ihre Spezialisierung wichtig. Personen werden nach ihrer gesellschaftlichen Stellung benannt bzw. nach Stand und Beruf.

Es ist hier auch zu unterstreichen, daß Familiennamen aus Berufsbezeichnungen eine der zahlenmäßig stärksten Gruppen darstellen. Familiennamen wie *Schuster, Schneider, Schmied, Wirth, Koch, Grillmann* repräsentieren den Typ, der aus Benennungen nach dem Beruf entstanden war. In diesem Modell sind oft untergegangene oder ungebräuchlich gewordene Berufsbezeichnungen erhalten wie *Pfeifer, Hakenszmyd, Messerschmitt*. Alle andere Berufsbezeichnungen bildeten mit oder ohne Suffixgebrauch die Grundlage einer Reihe von Familiennamen: *Müller, Bäcker, Fischer, Bauer, Weber*. Von den Berufen wurden auch indirekte Berufsbezeichnungen zu Familiennamen: *Grill, Walz, Hammer*. Indirekte Berufsnamen beziehen sich zwar auf den Beruf, aber in der Art von Übernamen. Oft sind sie von diesen nicht zu trennen und daher problemloser einzuordnen: z.B. *Kapp*,

was Übername für den Träger einer Mütze sein kann, aber auch indirekter Berufsname für deren Hersteller.

4. Übernamen. Familiennamen wie *Groß, Klein, Jung* entstanden aus Beinamen, die sich ursprünglich auf individuelle Merkmale einer Person bezogen. Der Träger wird nach körperlichen, charakterlichen oder biografischen Eigenheiten benannt. Das bedeutet aber nicht, daß jedes nomen appellativum oder proprium als Anthropollexem zur Verwendung kommt. Bei Benennung einer bestimmten Person ging der individuelle oder kollektive Namengeber gewöhnlich von bestimmten Merkmalen des Betreffenden aus. Diese äußeren und inneren Merkmale physischen und psychischen Eigenschaften, charakteristischen Tätigkeiten usw. lassen sich in dieser Motivationskategorie zusammenfassen.

Dieses Modell, also, beinhaltet das Merkmal "Eigenschaft" der zu benennenden Person. Es läßt sich durch folgende Fragen ermitteln: "Wie ist die betreffende Person?", "Wie sieht sie aus?" usw.

Da die Beinamen auffallende körperliche und geistige Eigenschaften bezeichnen, enthalten sie oft auch derben Spott. Solche Namen bildeten die Grundlage für eine große Anzahl von Familiennamen:

- aus körperlichen Eigenschaften entstanden Namen, wie *Schwarz, Braun, Zahn. Hübsc)fi Weiß*;
- in Familiennamen *Klar, Klug, Mut, Kummer, From, Sauer* wurden geistige oder charakterliche Eigenschaften benannt;
- Verwandtschaftsbeziehungen führten auch zu Namen; *Vetter, Neffe*;
- Ähnlichkeiten mit Tiereigenschaften oder auch der Besitz von Tieren waren die Basis für Namen, wie *Fuchs, Hahn, Fink, Wolf, Foegel, Rehbei*.

Zu dieser Kategorie gehören auch viele Familiennamen aus Zeitbestimmten oder meteorologischen Erscheinungen, wie *Sonntag, Herbst*.

Es ist sehr wichtig bei der Entstehung der deutschen Familiennamen, daß im Laufe der Zeit immer mehr Namen hinzugenommen wurden. Sie gehen in ihrem Grundbestand auf alte Rufnamen zurück. Dabei existierte auch das Bedürfnis, mit dem Namen das Wesen oder Schicksal der betreffenden Person zu erfassen. Die meisten fremden Familiennamen sind slavischen Ursprungs. Das erklärt sich zunächst aus der Vermengung deutscher Siedlungen mit slavischen, sodann mit Einwanderung aus osteuropäischen Gebieten.

Die Bildung neuer Namen erfolgte nach unterschiedlichen Kriterien. Als Beispiel soll hier auf die Familiennamen mit Suffix *-ski* hingewiesen werden, was im Slawischen auf die Zugehörigkeit zu einem Ort oder einer Person hinweist:

z.B. *Luhnowski*

Eine ganze Reihe von Namen gehen auf Appellative zurück. So erschienen Namen, wie *Horak, Kulak*.

Zum Schluß möchten wir betonen, daß es heute in fast allen Ländern Vorschrift ist, wenigstens zwei Namen zu tragen: Vor- und Familiennamen. Der Hauptziel des Namens ist, somit, die Identifizierung eines einzelnen Objekts und dabei wird eine größtmögliche Genauigkeit erstrebt. Dabei hatte auch zur Identifizierung von Person ursprünglich ein einzelner Name genügt. Erst im 12.Jh. wurde es notwendig, diesem einen Element ein zweites hinzurügen, um diese Genauigkeit zu erzielen. Solcherweise, im Laufe der Zeit, entstanden die Familiennamen, die heute sogar wichtiger wurden als früher allein genügenden Rumamen.

Wir haben versucht, die Bereiche der deutschen Familiennamenschöpfung auf Beispiel der vier Modelle zu beschreiben. Mit Hilfe eines solchen Modells vermag die Beschreibung einer Anthroponymie das System in seiner Dynamik aufzudecken. Die Kenntnis der Zusammenhänge und Vorgänge in allen vier Typen dürfte heute vorkommende und auch historisch überlieferte deutsche Namen besser erklären, System- und normgerecht erzeugen.

LITERATURVERZEICHNIS

1.Kunze, K.: Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet, München, 1998. - S. 1;

2. Wenzel, W. Das Sorbische anthroponymische Nominationsmodell. *Studia Onomastica* III, Leipzig, 1982-S. 76-83.

Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУ):

М. Тернопіль

3. ЦДІАУ.-Ф. 30.-Оп. 1, Сп. 465, 1396, 1828, 2102, 2157.
4. ЦДІАУ.-Ф. 485.-Оп. 1, Сп. 7.
5. ЦДІАУ.-Ф. 485.-Оп. 1, Сп. 74. м. Львів
6. ЦДІАУ. - Ф. 19. - Оп. XII, Сп. 26, 88, 61, 128.
7. ЦДІАУ. - Ф. 19. - Оп. XIII, Сп. 192, 195.
8. ЦДІАУ. - Ф. 19.-Оп. XIV, Сп. 8, 214, 215, 216.
9. ЦДІАУ. - Ф. 19. - Оп. XV, Сп. 20.
10. ЦДІАУ. - Ф. 19. - Оп. XVI, Сп. 12.
11. ЦДІАУ. - Ф. 19. - Оп. XVII, Сп. 146.
12. ЦДІАУ. - Ф. 19. - Оп. XVIII, Сп. 194.
13. ЦДІАУ. - Ф. 19. - Оп. XIX, Сп. 190.
14. ЦДІАУ. - Ф. 20. - Оп. VI, Сп. 13.
15. ЦДІАУ. - Ф. 20. - Оп. XII, Сп. 21, 26, 129.
16. ЦДІАУ. - Ф. 20. - Оп. XIV, Сп. 141, 144, 145, 149, 186.
17. ЦДІАУ. - Ф. 20. - Оп. XVIII, Сп. 244.
18. ЦДІАУ. - Ф. 20. - Оп. XIX, Сп. 129.

Olesya Solenko

SEMANTIC PECULIARITIES OF ETHICAL TERMINOLOGY IN THE ENGLISH LANGUAGE

Ethics as a branch of philosophy, can be described as philosophical thinking about morality, moral problems, moral rules. It operates its own terminology, which has its own semantic and functional peculiarities. We can distinguish there 2 subgroups according to their functioning in ethical issue: proper ethical terminology which we observe only in theoretical works of moralists and so-called "moral language" terms of which could be easily found in everyday language and in ethical terminology get specialized meaning of "moral terms". As to speak about proper ethical terms they possess only one narrow semantic meaning which is deeply connected with the theoretical basis of philosophical studies. They are such terms as "utilitarianism", "deontic", "aretaic", "obsurantism" and so on e.g. "deontic judgement" - that is a judgement obtaining moral obligation.

"Moral Language" presents much more interest for linguistics. Here we deal with ethical terms with a broad meaning which need more attention to their semantic value. Any definition which seeks to identify the meaning of ethical terms with that of scientific ones and which does so without further explanation or qualification, is extremely likely to be misleading. It will suggest that the questions of normative ethics like those of science, give rise to an agreement or disagreement that is exclusively in belief.

In this way, ignoring disagreement in attitude it will lead to only a half of a picture, at best, of the situations in which ethical terms are actually used. There are many cases in which the ethical terms are used in the way that is not exclusively scientific, and we must recognize a meaning which suits to their additional function, that is extrascientific one. They have a quasi-imperative function which must be explained with careful attention to emotive meaning; and they have acquiring a particularly detailed study of linguistic flexibility. Ethical terms are noted for their ambiguity. It is essential to realize that everyday life presents us not with "a" usage of ethical terms but with many different usages. Some definite number of senses for ethical terms has been sharply if tacitly distinguished in ordinary usage. But ethical terms are more than ambiguous, they are vague. The vagueness of ethical terms is of the same sort, but extreme; the undecided referents are more numerous and diverse. An ethical term may accordingly be adapted to broad range of uses, sometimes for purposes and sometimes not.

We must be sensitive, then, to the fact that ethical terms are not predestined to abide by any one set of rules, and that analysis cannot “discover” the “real” sense. Yet vagueness is not to be dealt with capriciously. “If analysis cannot disclose “the” sense, its sample definitions must be guided by the broad purposes for which any ethical term is commonly used. Otherwise it will increase the extent of vagueness and ambiguity, instead of rendering it better understood” [2, 87].

The peculiar moral attitudes, associated with the moral sense of ethical terms, are not easily described. The emotive meaning may serve to evoke the favour of the hearer, it does not become a peculiar moral term. So, there is some difference in semantics of the term “good” in these 2 sentences:

- *He is a good fellow.*

- *He is (morally) good fellow.*

From the context that are most typical of normative ethics, the ethical terms have a function that is both emotive and descriptive. The descriptive function requires attentive consideration. If we are to treat it adequately, bidding linguistic flexibility we can't hope to end the matter by giving one simple definition. We must examine many “samples” of the way in which the ethical terms can be used, when occasion requires. The “one-and-only-one-true-meaning superstition”, is unacceptable here. So, describing ethical terms, we should mind the correlation between descriptive and emotive meaning. Emotive meaning is a meaning in which the response (from the hearer's point of view) or the stimulus (from the speaker's point of view) is a range of emotion. A sign's descriptive meaning is its disposition to produce cognitive mental processes, where “cognitive” is to be taken as a general term designating such specific kinds of mental activity as believing, thinking. Emotive and descriptive meanings, both in origin and practical operation, stand in extremely close relationship. Such a compromise must often be made in the analysis of ethical terms. Since the emotive meaning of a term is of dispositional nature, its psychological effects will vary with the attendant circumstances. The effect of ethical terms in directing attitudes, though not wholly dissimilar to that of imperatives, must be explained with reference to a characteristic and subtle kind of emotive meaning. In virtue of this kind of meaning, ethical judgements alter attitudes, not by an appeal to self-conscious efforts (as in the case with imperatives), but by the more flexible mechanism of suggestion - ethical terms lead people, rather than command them. Ethical terms are sometimes used hypostatically, in this case we should search for descriptive meaning in the very context.

We can also distinguish semi-ethical terms - terms which are not usually given unqualified ethical status of “good”, “right”, “duty” but which introduce many of the same considerations, so as “culture”.

The terms “moral” and “ethical” are often used as equivalents to “right” or “good” and are opposed to “immoral” and “unethical”. But we also speak of moral experiences, moral judgements, moral codes, moral arguments, moral consciousness, moral deliberation, moral reasoning, moral principle, moral advice, moral thinking or the moral point of view. “Ethical” is used in this way, too. So we can speak of ethical agreement, ethical question, ethical methodology, ethical judgements, ethical issue, ethical context, ethical sentence.

Here “ethical” and “moral” do not mean “morality right” or “morally good”. They mean “pretending to morality” and are opposed to “immorality” or “nonethical”. Similarly, the term “morality” is sometimes used as opposed to “immorality”, as when we say that the essence of morality is love to speak of the morality of an action. But we also use the word “morality” to refer to something that is coordinate with but different from art, science, law, convention or religion, though it may be related to them. The term “moral” is usually used to evaluate or to allocate. When we say, for instance that a reason is moral reason, we may be evaluating it as morally good or right reason for doing something; just as if we call a remark immoral, we may be taken to mean that it is wicked or vicious. On the other hand, when we say that a reason or remark is moral we may be allocating it as a move within the moral universe of discourse. “Nonmoral” or “amoral” is the customary opposite of “moral” in this sense.

“When I make choice, I am implicitly choosing between human good and human evil and so between moral good and moral evil. For, to be human is to be a moral being” [3, 5].

The most important place in ethical terminology is occupied by such terms as "good" and "right". Certain theorists are accustomed to make a sharp distinction between "good" and "right". We can find a little ground for such a distinction. There are slight emotive differences, and different ranges of ambiguity for the more specific senses; but that is true of any pair of ethical terms. The only point is the term "right" is much less suited than "good" for judging persons or things; it is usually reserved for judging people's actions; e.g.

"That is a good actions".

"His philanthropic action is right".

So, some ethical terms are specialized for judging actions; they are: "duty", "obligation", "ought". They occur in judgements that are overtly about actions, e.g.

"it is (morally) right for him to be exceptionally charitable, but not his duty or obligation - nothing that he positively ought to do".

"Right" has a less coercive effect. It praises for commission, whereas "duty" and "obligation" are usually limited to moral context.

As for nonmoral uses, the ethical terms "right", "good", "ought" are sometimes the equivalent of "correct", "effective", "usually approved". It is only an emotive meaning that makes "right" influence actions more specifically and directly, e.g.

He is a good man —> His actions are right (The same meaning is preserved)

We do also speak of "good actions" or "deeds", but here "good" is not properly used as synonym to "right"; it seems to mean either that action has a good motive or that it has good consequences. Probably, the distinction between what "good" means and what it suggests is the distinction between descriptive disposition of term. Very often the term does no more than indicates agreement in attitude, serving only to prepare the way for relevant discussion. , At other times its effect may be strongly hortatory. There are even times when its usual emotive effect may be reversed,, as when it is used in irony, or when it is accompanied by the tone of voice that suggests "goody-goody". There are times when "good" has much the same use as "effective" as in: "Wearing oilskins is a good mean of keeping dry at storm", though the issue in this case has nothing to do with morality.

Sometimes the term "good" has the same use as "almost universally approved" or "approved by members of our community". Here the reference to attitudes is in effect descriptive rather than emotive.

But the term "good" is very flexible. It may be used to mean such qualities as reliable, charitable, honest and so on. On the other hand the term may be denied all this variety of descriptive reference and thinned out to refer only to the attitudes of the speaker. In any case, the use of the term "good" presupposes approving from the speaker's point of view.

Ethical terms are used in ethical judgements. Moral judgements are concerned with recommending something for approval or disapproval; and this involves more than a disinterested description or a cold debate. Moralists' judgements plead and advise, open the way to counter advice. e.g. X is morally evil-approving or disapproving. "In this way moral judgements go beyond cognition, speaking to the cognitive-affective nature of men" [3, 26].

In some moral judgements we say that a certain action or kind of action is morally right, wrong, obligatory, a duty or ought or not ought to be done. In others we talk not about action or kinds of actions but about persons, motives, intentions, traits of really good, bad, virtuous, vicious, responsible, blameworthy, saintly, despicable and so on. E.g. One should be responsible for what he did. Benevolence is a virtue.

So, in the ethical judgements ethical terms are used in their moral senses. There are also judgements of nonmoral value. In them we evaluate different sorts of things: cars, painting, experiences, we say they are good, bad, desirable but we do not mean they are morally good or morally bad, since they are things which can not be morally good or bad. E.g. All men have right to freedom.

Ethical statements have a meaning that is approximately, and in part, imperative. This imperative meaning explains why ethical judgements are so intimately related to agreement and disagreement in attitude, and helps to indicate how normative ethics can be distinguished from

psychology or the natural sciences. Every ethical judgement presupposes some moral aim. This fact can differ ethical judgements from pure scientific.

Ethical judgements have a function in influencing, guiding, remolding attitudes either of speaker or of listener. Ethical judgements, though influenced, exert on influence. So, if a specification of any existent set of senses were included in the definition of an ethical term, that might too easily emphasize their effect on the judgements, neglecting that of the judgements on them. Any speaker will at other times be a hearer, and if those who address ethical judgements to him are indicating their several attitudes, with attendant emotive effects, and with supporting reasons, he will be subject to their cumulative influence. "Even when a man makes a specific judgement about X ("X is good"), his influence on the hearer's attitudes will usually extend more widely, over some class of objects into which X falls; for the hearer line the speaker, will instinctively avail himself of the psychological economy that comes from ordering the objects of his attitudes in some rough sort of classification

[2,95].

And only moral judgement is concerned with the relation of the action to the principle of all human acts. That is one of the most important differentiating point of ethical judgement from scientific ones.

BIBLIOGRAPHY

1. Kmnec T.P. MoTMBHpoBaHOCTb JieKmeckHX *ewwm.* - JL: BHma iiiKO-na, 1988. - 160 c.
- 2-Charles L. Stevenson. Ethics and Language. - New York: Yale University Press, 1972. - 338 p.
3. O. Martm. Philosophy and Morality. - Creighton University, 1980. - 182 p.
4. Hudson. Modern Moral Philosophy. - New York: Yale University Press, 1970. - 226 p.

Roman Zin

GESCHICHTE UND ANTHROPONYMIE DER DEUTSCHEN ANSIEDLUNG BECKERSDORF (Ein Beitrag zur galiziendeutschen Familienforschung)

I. Einheitliche Überlegungen. - Dieser Aufsatz setzt sich zum Ziel, die deutschen Familiennamen des Dorfes Beckersdorf/Ostgalizien (heute das Territorium der Ukraine) im Zusammenhang mit dem deutschen Ansiedlungsprozeß der Gemeinde einer Analyse zu unterziehen. Dabei wird davon ausgegangen, daß die gewonnenen Erkenntnisse samt dem vorgelegten empirischen Material neben der Onomastik auch aus der Sicht der Siedlungsgeschichte, der Sprachgeographie und der Dialektgeographie wie auch der Ortsnamenforschung nicht ohne Relevanz sein dürften.

II. Der Ansiedlungsprozeß der Deutschen anhand der Familiennamen. - Das Dorf *Beckersdorf (Falkenstein)*, ukr. *Bekersdorf*, auch *Bekeri-w*, *Beneriw*, poln. *Beckersdorf*, auch *Bekersdorf*, *Bekerów* befand sich gegenüber dem Dorf Nowosiolka (ukr. Nowosilka) auf dem rechten Ufer des Flusses Koropez, eine österreichische Meile (~7,6 km) nordöstlich von der Bezirksstadt Podhajce (ukr. Pidhajci) [9, 125].

Die Gründung dieser deutschen Ansiedlung datiert vom Sommer 1784 [4, 19; 6, 39; 6, 379; 8, 148]. Nach anderen Angaben fand die Gründung von Beckersdorf in den Jahren 1782-1784 statt [4, 19]. Zunächst hieß die Niederlassung Falkenstein. Unter diesem Namen existierte das Dorf bis 1787, als es in Beckersdorf umbenannt wurde [7, 67]. 1936 wurde der Name unter Druck der polnischen Entnationalisierungspolitik in Beckerów geändert [3, 3]. Als Folge des deutsch-sowjetischen Vertrages von 1939, in dem Polen aufgeteilt wurde [5, 1174], wanderten alle Deutschen im Januar 1940 [6, 39] nach Deutschland aus. Nach Angaben der Deutschen Volkszählung von 1940 lebten in Beckersdorf 360 Einwohner, darunter 143 Ukrainer, 169 Polen, 47 Lemken (Ethnographische Gruppe der Ukrainer in den Karpaten) und 1 Deutscher [6, 44f.]. In der Nachschlagewerke der Ukrainischen SSR aus der Nachkriegszeit wird die ehemalige deutsche Ansiedlung als das Chutir (Gehöft) Beneriw erwähnt, das mit dem Dorf Nowosilka (Bezirk Pidhajci; verbunden ist [10, 576]. Danach fehlt jegliche schriftliche Erwähnung von Beckersdorf verloren. Es bleibt nur in den Erinnerungen der Menschen im Lande und mehr noch bei denen in der Emigration,

Der Name der Gemeinde stammt von der damaligen Grundbesitzerin Justinia Beckerska (Becker), welche auf ihrem Gute zwei deutsche Siedlungen, Beckersdorf und Justinowka, gründen wollte. Jedoch siedelten sich die Deutschen nur in Beckersdorf an, während Justinowka mit Ukrainern (Ruthenen) und Polen besiedelt wurde [4, 19].

Die Besiedlung Galiziens mit Deutschen erfolgte aufgrund der Ansiedlungspatente von Maria Theresia (1.10.1774) und Joseph U. (13.10.1781). Das Motiv war, die Länder, die nach der Teilung Polens 1772 angeschlossen wurden, wirtschaftlich und geistig zu heben [4, 6; 5, 1772]. Die Ansiedler Beckersdorfs, vorwiegend die Pfalzer, stammten aus dem Rheinland [4, 19], wo die Bevölkerungsdichte bedeutend die Norm überstiegen hat und häufige Kriege ungünstige Bedingungen für das Betreiben der Landwirtschaft geschaffen hatten [4, 4]. Einige Familien kamen aus dem Saarland.

Die ethnische Struktur der Bevölkerung von Beckersdorf zeigt, daß die Ansiedlung fast völlig aus Deutschen bestand. Jedoch waren hier auch polnische Namen vertreten: einige Männer aus Nachbardsdörfern (in erster Linie aus Nowosilka) hatten deutsche Mädchen geheiratet, sind hier niederlassen und ihre Kinder auf deutsche Weise erzogen. Aber im allgemeinen kamen gemischte Ehen sehr selten vor. Es wohnten hier auch zwei ukrainische und eine jüdische Familie. In den 20er Jahren dieses Jahrhunderts waren die folgenden meist gebrauchten Familiennamen in Beckersdorf:

Ottenbreit, Martini, Huber, Luj, Cewe, Pfeifer, Barger [2, 13]. Elf Familien emigrierten in den Jahren 1895-1900 in die Provinz Manitoba (Kanada). 1914 zählte die Gemeinde 510 deutsche und 12 ukrainische Einwohner. Im Orte befand sich eine Schule, welche in der Öffnungszeit der Gemeinde als deutsche private Volksschule von den Deutschen errichtet worden war. Die galizischen, vorwiegend durch Polen vertretenen Schulbehörden übernahmen anfangs der 70er Jahre des 19.Jh. die Schule in öffentliche Verwaltung und polonisierten sie. Bis zum Jahre 1875 war die Schule mit deutschen Lehrern besetzt. Von da an kamen an sie polnische Lehrkräfte, die des Deutschen kaum mächtig waren, und obwohl die Vortragssprache noch Deutsch sein sollte, verschwand sie langsam aus der Schule. Seit 1900 wurden hier nur nicht deutsche Lehrer angestellt, die vom ersten Schuljahr an die Kinder in polnischer Sprache unterrichteten. Die deutsche Gemeinde hat vergeblich um die Aufrechterhaltung der deutschen Unterrichtssprache beim k.k. Bezirksschulrat nachgesucht; sie hat nur erreicht, daß dem deutschen Unterricht mehr Aufmerksamkeit geschenkt wurde [4, 15].

Von der kirchlichen Seite wurde die Gemeinde, die zur Pfarre Podhajce gehörte, auch polonisiert. Hier wurde niemals weder deutsch gesprochen noch gesungen [4, 19].

Die Angst vor Verlust der Identität und die schlechte wirtschaftliche Lage der meisten deutschen Siedlungen hatten im Jahre 1907 zur Gründung des Schutzvereines *Bund der christlichen Deutschen in Galizien* geführt, ferner zur Herausgabe des *Deutschen Volksblattes in Galizien*, dessen erste Ausgabe am 18.08. 1907 in Lemberg erschien. Der polnische Pfarrer in Podhajce berief die Deutschen aus Beckersdorf, welche das Volksblatt bezogen haben, zu sich und verbot ihnen dessen Lektüre, weil es angeblich sozialistisch und glaubensfeindlich sei [4, 12f.].

Die Ortsgruppe des Bundes in Beckersdorf wurde am 22.02.1923 gegründet. Als „ein nichtpolitischer Verein“ hatte er zum Zwecke „das Stammesbewußtsein, ferner das geistliche und wirtschaftliche Wohl der Deutschen in Galizien zu fördern, verarmte Hilfsbedürftiger und würdige Stammesgenossen zu unterstützen“ [1, 4-6].

Die archivalischen Dokumente beweisen auch, daß die deutschen Mitglieder des polnischen Vereins *Towarzystwo Gospodarskie Wschodniej Malopolski* (Wirtschaftsgenossenschaft des östlichen Kleinpolens) waren, der am 3.06.1923 gegründet wurde und dessen Amtssprache, dem Paragraph 2 der Satzungen zufolge, Polnisch war. Im in polnischer Sprache ausgefertigten Protokoll der Gründungsversammlung heißt es, daß zum Vorsitzenden des Vereins der Deutsche *Maciej Huber*, als Mitglieder - *Jozef Door, Jan Huber, Mikolaj Cewe, Piotr Martini, Jakob Löj, Mikolaj Martini, Józef Ottenbreit, Jakob Pfeifer, Piotr Barger, Jakob Tom* gewählt wurden [2, 13].

Dieses Dokument zeigt uns die polonisierten deutschen Vornamen: *Józef* <Josef, *Jan* <Johann, *Piotr* <Peter, *Jakób* <Jakob, *Maciej* <Matthias, *Mikolaj* <Nikolaus, was als anschaulicher Beweis der Politik der Entnationalisierung, die von der polnischen Regierung in Ostgalizien auch unter der deutschen Bevölkerung getrieben wurde, dient.

Aufgrund des Vertrags vom 16.11.1939 zwischen Deutschland und der UdSSR durften die Deutschen ins Heimatland zurückkehren. In Beckersdorf haben sich zur Auswanderung 484 Einwohner, darunter 241 Männer und 243 Frauen gemeldet, die im Januar 1940 Ostgalizien verlassen haben. Im Sommer 1940 siedelten sie sich auf den von Polen verlassenen Bauernhöfen in Schlesien an und blieben dort bis Januar 1945, als sie vor der Front fliehen mußten. Nach Angaben von Zorjana Javors'ka-Sokol's'ka, wohnten Ende der 70er Jahre 179 Beckersdorfer in der BRD, 7 - in der DDR, 1 - in Österreich, 9 - in Polen, 11 - in Kanada, 6 - in den USA [6, 382].

III. Namensverzeichnis. - Die deutschen Familiennamen wurden von mir aufgrund von folgenden Listen zusammengestellt:

1) „Ausweiß (der in) Galizien mit Ende des 1786 Jahres vorfindigen deutschen Privatansiedler“, in dem auch die Beckersdorfer Ansiedler vorhanden sind, auch mit ihren Herkunftsorten und Angaben zu den jeweiligen Verhältnissen (Hofkammerarchiv Wien, Fascikel rote 77, Akt 30 vom 6.03.1788, Folien 515-551);

2) „Protokoll der Versammlung des „Bauernvereins“ in Beckersdorf vom 5.10.1930 (DATO(=Staatsarchiv Temopil/ukraine)), F. 231, Op. 2, Od. 2562, Ark. 17);

3) „Protokoll der Gründungsversammlung des Vereins „Wirtschaftsgesellschaft des östlichen Kleinpolens“ in Beckersdorf“ vom 3.06.1923 (DATO, F. 231, Op. 1. Od. 350, Ark. 13);

4) „Die Listen der Leiter und Mitglieder von Gemeindeverwaltungen der Bezirke Peremyschlany, Pidhajci und Tschortkiw“ vom 5.11.1929 (DATO, F. 231, Op. 1. Od. 4340, Ark. 1);

5) a) „Verzeichnis der in Falkenstein einquartierten Kolonisten, die auf ihre Ansiedlung warten“ (Ludwig Schneider: Das Kolonisationswerk Joseph II. in Galizien, Poznan-Leipzig 1939, S. 289f);

b) „Verzeichnis der 1787 in Beckersdorf angesiedelten Kolonisten“ (Ebenda, S.77f). Beide Listen wurden vom Verfasser in den 30er Jahren dieses Jahrhunderts in Lemberger Archiven gefunden;

6) „Quellen zur deutschen Siedlungsgeschichte in Südosteuropa“. Bearb. von Franz Wilhelm u. Josef Kallbrunner. Lfg. 1, München 1932, S. 160-215, 295-314.

Die Schreibung der deutschen Familiennamen ist sehr problematisch. Die verschiedenen die Listen zusammenstellenden Schreiber trugen dieselben Namen oft in verschiedener Form ein. In manchen Fällen gebrauchten sie die Aussprache, in anderen wieder die Schriftform. Die Namen richteten sich oft nach der damaligen polnischen Orthographie, bei den Vornamen wurde die entsprechende polnische Form verwendet. Deshalb unterscheiden sie sich sehr von den originalen Varianten.

Die aufgrund der Aussprache abgeschriebenen Namen erleiden auch wegen der Einheiten der deutschen Umgangssprache Verzerrungen, z.B. durch Stimmlosigkeit, in der Aussprache der Diphthonge usw. Es ist auch unklar, wie viele von den Eintragenden die deutsche Sprache kannten. Einige von ihnen beherrschten die deutsche Sprache sicher gut, denn ihre Angaben sind sehr genau.

Die Deutschsprachigen beeinflussten die Taufnamen, wenn auch nur in geringem Maße. Die Modenamen stimmten bei Ukrainern, Polen und Deutschen überein. Es waren größtenteils Heiligennamen oder biblische Namen.

Die Zahl der Mischehen (ukrainisch-deutsch, deutsch-polnisch) ist anfangs nur spärlich.; Allmählich nimmt ihre Zahl zu. Nach Angaben von Peter Huber, haben 35 Frauen und 12 Männer aus Beckersdorf Nichtdeutsche geheiratet und lebten in den Nachbardörfern (z.B. im benachbarten Dorf, Nowosilka heirateten aus Beckersdorf 16 deutsche Frauen und soviel Männer) [6, 381] Selbstverständlich wurden die nichtdeutschen Familiennamen nicht in dieses Namenverzeichnis aufgenommen.

Aus dem untersuchten Zeitraum von 1784 bis 1940 sammelte ich 115 Familiennamen deutschen Ursprungs. Freilich weicht ihr Häufigkeitsindex sehr von dem der polnischen und ukrainischen Familiennamen ab. Die größte Häufigkeit haben folgende Namen: 10 - *Zewe* (=Zewy), 9 - *Schefer*, 8 - *Trifon* (=Driwo) und *Ottenbreit*, 1 - *Maier* und *Schreyer*.

Im Namenregister werden die Familiennamen nach dem deutschen Alphabet gruppiert. Es wird die in den Listen vorkommende Schriftvariante beibehalten, wenn sie auch fehlerhaft ist.

Bäcker	Flamang	Lanboy	Schumann
Baitner	Flamens	Leicht	Spiel
Barier	Flanunang	Löchner	Stein
Barger	Freund	Lois	Steinberger
Bastian	Fuchs	L6j	Steiner
Bavier		Louis	Stutz
Bechtold	Goling	Luis	Stütz
Be(c)kker		Luj	Suchmacher
Bender •	Hebp		
Berger	Hepp	Rech	Thony
Bickring	Hollbereiter	Reh	Tom
Bickrink	Huber	Reichenbach	Toni
Bradner		Resch	Triffon
Burgring	Jenne	Reychenbach	Trifon
	Jenny	Richer	Trodner
Cewe		Rupprich	
Ciwy	Karst		Weber
	Katler	Saar	Weeber
Donu	Keller	Schaefer	Weinheimer
Dorr	Kießler	Schärfer	Weinsheimer
Dörr	Knauber	Schefer	Wilke(n)
Driwo	Knaubert	Scherer	Wilki
	Knaupert	Schmid	Wilkühr
Eberhard	Ko(1)ling	Schmied	
Engel	Kolmann	Schreier	Zebe
Engi	Kondermann	Schreyer	Zewi
	König	Schuhmacher	Zewy
	Kundermann	Sehuhmann	

QUELLENVERZEICHNIS

- 1.DA TO (Derzavnyj archiv Temopil's'koji oblasti= Das Staatliche Archiv des Gebiets Temopi/ Ukraine, F.[ond] (=Bestand) 231, Op.[ys] (=Inventar) I, Od.[ynycja](=Einheit) 345.
- 2.DATO, F. 231, Op. I, Od. 350.
- 3.DATO, F. 231, Op. I. Od. 2239.
- 4.Das Deutschtum in Galizien. Seine geschichtliche Entwicklung und gegenwärtige Lage. Lemberg 1914.
- 5.Encyklopedija ukrajinoznawstva (=Enzyklopädie der Ukrainekunde), Teil 2 (EU 2), Bd. 5. 6Javors'ka-Sokol's'ka, Zorjana: Zaselewnja Pidhajecynj (=Die Besiedlung des Landes Pidhajci). In: Pidhajec'ka zemlja. Istorycno-memuamnyj zbirnyk. Detroit 1980 (NTS, Bd.XXIV, Ukrajins'kyj Archiv).
- 7.Kaindl, Raimund Friedrich: Die Deutschen in Galizien und in der Bukowina. Frankfurt a. M. 1916
8. Kühn, Walter: Bevölkerungsstatistik des Deutschtums in Galizien. Wien 1930.
- 9.R.[ozwadowski], B.[ronislaw]: Bekersdorf (Beckersdorf). In: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (=Das Geographische Wörterbuch des Königreichs Polen und anderer slawischer Länder), Bd. I, Warszawa 1880.
- 10.Ukrajins'ka RSR. Administratywno-terytorial'nyj podil na I veresnja 1946 roku (^Ukrainische SSR. Administrativ-territoriale Teilung, Stand I.September 1946). Kyjiw 1947.

Анатолій Катериняк

КІЛЬКІСНІ ОЦІНКИ МОТИВОВАНОСТІ ЯК КРИТЕРІЙ ЕЛІМІНАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ СИНОНІМІЇ

Терміни, терміносистеми і термінологія як цілісний лексичний пласт були предметом аналізу багатьох робіт лінгвістичного, логічного і конкретно наукового змісту. Однак з роками інтерес до різних проблем термінології, її теоретичної і практичної спрямованості безперервно збільшується. Це викликано надзвичайним ростом ролі термінології в сучасній мові, що є прямим відображенням особливої ролі науки в сучасному суспільстві.

Предмет нашого дослідження- об'єктивні критерії елімінації термінологічної синонімії німецької мови. Явище синонімії в німецькій термінології зустрічається дуже часто і важко піддається нормалізації.

Ставлення до синонімії - найбільш важливе питання досліджень, присвячених термінології. Аналіз літератури свідчить про одностайність лінгвістів щодо необхідності усунення термінологічної синонімії як небажаного явища. Так, В.П.Даниленко розглядає синонімію як одну із "вад" термінології [2, 38]. Представники термінологічної школи Е.Вюстера, пропонуючи проводити роботу над упорядкуванням, вважають необхідним цілеспрямовано усувати синоніми. А.С.Герд вважає усунення синонімії головним завданням лінгвістичної стандартизації [1, 3]. Редактор американського журналу "Science" д-р Д.Роллер також відмічає, що в термінології одне поняття повинно мати тільки одну назву. Підтримуючи точку зору вищезазначених лінгвістів, ми звертаємося до кількісної оцінки мотивованості дл' вирішення питання елімінації термінологічної синонімії в німецькій мові.

Мета нашої статті - визначення об'єктивних критеріїв щодо виділення домінанти і групи термінів - синонімів.

У випадку елімінації термінологічної синонімії виникає закономірне запитання: яка властивість терміна може виступати в ролі критерій визначення "якості" його побудови і виділення з групи термінів-синонімів? В даній роботі ми використали поняття змістовної мотивованості, яке характеризує ступінь відповідності внутрішньої форми терміна його лексичному значенню. З метою розробки об'єктивних методів вибору оптимальних форм' групи термінів-синонімів ми спираємося на запропоновані Т.Р.Кияком кількісні параметри мотивованості: точність, повноту і ступінь мотивованості [3]. Кількісні параметри точності і повноти вираховувались нами за допомогою формального зіставлення експліцитно" зображення значення і внутрішньої форми терміна через семантичну мову RX - кодів в і графічному варіанті, у вигляді семантичного дерева [4]. Для загальної оцінки мотивованості ми визначали ступінь мотивованості, яка є середнім арифметичним від повноти і точності.

Для перевірки того, наскільки вищезгадані параметри можуть відповідати інтуїтивній (змістовній) оцінці якості побудови науково-технічних термінів, нами було проведено експеримент. Ми підраховували точність, повноту і ступінь мотивованості німецьких термінів- синонімів, поданих в декількох відібраних нами термінологічних словниках. Це збірний термінів: "Международный электротехнический словарь", група "Производство, передача / распределение электрической энергии" (М.І 967); "Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftliche! Termini" (VEB Bibliografisches Institut Leipzig, 1978); "Lexikon Kraftfahrzeugtechnik"(VEB Verlag' Technik Berlin, 1967).

Нами досліджено 304 терміни, об'єднані в синонімічні пари і групи. Один із синонімії подається як рекомендований, тобто термін, який найбільш точно і коротко виражає певні поняття, що підкреслює його специфічність; інший – нерекomenдований.

Використовуючи методику експліцитного представлення внутрішньої форми і значенні' для всіх термінів-синонімів, ми побудували відповідні семантичні дерева. Для кожного дерева вираховувались величини параметрів точності (p), повноти (τ) і ступені (t).

Умовно можна вважати, що при $t=0$ слово немотивоване, при $0 < t < 0,3$ ступені мотивованості слабка, при $0,3 < t < 1,0$ сильна.

Приведемо в таблиці 1 величини параметрів мотивованості окремо для рекомендовані і нерекomenдованих термінів групи "Производство,передача й распределение электрической? энергии" "Международного электротехнического словаря" (М.І 967).

Отже, можна припустити, що, якщо використані нами параметри адекватне відображають ступінь мотивованості лексичної одиниці, то їх значення для рекомендовані термінів повинно бути вищим, ніж для нерекomenдованих. Як видно з таблиці, це припущенн' справдилося. Потрібно відмітити, що майже у всіх випадках результати нашого відборі співпали з результатами відбору термінів авторами словника.

Термінологія словника "Производство, передача й распределение энергии" (72 синонімічні групи - 148 термінів)

Параметри мотивованосты	ТЕРМІНИ	
	рекомендовані	нерекомендовані
ТОЧНІСТЬ		
Мінімальна	0,50	0
Максимальна	1	1
середня	0,77	0,55
ПОВНОТА		
Мінімальна	0,13	0
Максимальна	0,75	0,63
середня	0,46	0,39
СТУПІНЬ		
Мінімальна	0,31	0
Максимальна	0,88	0,81
середня	0,61	0,47

Подібні закономірності характерні і для термінів словника "Kleines Wörterbuch i sprachwissenschaftlicher Termini". В даному словнику нами було розглянуто 25 синонімічних і груп, в яких автори словника виділяють рекомендовані і нерекomenдовані терміни і 20 і синонімічних груп терміни яких, на думку укладачів словника "рівноцінні".

Приведемо в таблиці 2 величини параметрів мотивованості 25 синонімічних груп, в яких автори виділяють домінанти.

Як видно з таблиці, середні параметри мотивованості для рекомендованих термінів і набагато вищі, ніж для порекомендованих. Це підтверджує правильність використаної нами . методики.

Потрібно відзначити, що в одному випадку результати нашого відбору не збіглися з і результатом відбору авторів словника. Нами виявлений рекомендований авторами словника . термін "Allegroform" і порекомендований термін "Schnellsprechform". Лексичне значення цих , термінів виглядає в словнику таким чином: "Umgangssprachliches Wortverkürzung". Параметри мотивованості першого терміна рівні 0 (цей параметр ми не враховували при визначенні мінімальної точності, повноти і ступеня мотивованості рекомендованих термінів в таблиці 2. При визначенні середніх параметрів мотивованості цей результат враховувався). Параметри мотивованості порекомендованого терміну рівні $p = 0,22$, $r = 0,22$, $m = 0,22$. На нашу думку, укладачі словника врахували той факт, що термін рідної мови (Schnellsprechform) не в змозі компенсувати неточності в передачі змісту термінованого поняття, а термін *інтернаціоналізм* (Allegroform) відповідає вимозі короткості.

В цьому ж словнику ми знайшли 20 пар синонімів, терміни яких, на думку укладачів, рівноцінні. Приведемо в таблиці 3 параметри мотивованості цих синонімічних пар. В колонці "рекомендовані" ми помістили параметри мотивованості термінів, розміщених першими, а в колонці "нерекomenдовані" - термінів, розміщених на другому місці.

Як видно з таблиці, мотивованість перших термінів за всіма параметрами значно більша, ніж мотивованість решти термінів. Хоча автори словника і називають ці терміни в 20 синонімічних парах рівноцінними, на нашу думку, не випадково на першому місці в словнику опинилися слова, параметри мотивованості яких більші.

**Таблиця Термінологія словника " Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini"
(25 синонімічних груп- 52 терміни)**

Параметри мотивованості	ТЕРМІНИ	
	рекомендовані	нерекомендовані
ТОЧНІСТЬ		
Мінімальна	0,33	0
Максимальна	1	1
середня	0,85	0,45
ПОВНОТА		
Мінімальна	0,10	0
Максимальна	0,70	0,22
середня	0,40	0,10
СТУПІНЬ		
Мінімальна	0,22	0
максимальна	0,89	0,78
середня	0,6	0,35

Таблиця 3

**Термінологія словника "Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini"
(20 синонімічних пар)**

Параметри мотивації	ТЕРМІНИ	
	рекомендовані	нерекомендовані
ТОЧНІСТЬ		
Мінімальна	0,33	0
Максимальна	1	1
Середня	0,69	0,47
ПОВНОТА		
Мінімальна	0,10	0
Максимальна	0,67	0,55
Середня	0,26	0,08
СТУПІНЬ		
Мінімальна	0,22	0
Максимальна	0,83	0,74
середня	0,47	0,27

Подібний експеримент був проведений також над німецькими термінами словни "Lexikon Kraftfahrzeugtechnik". Подамо в таблиці 4 величини параметрів мотивованості; синонімічних пар словника "Lexikon Kraftfahrzeugtechnik".

З 29 пар термінів-синонімів лише в одному випадку оцінки мотивованості не знайш підтвердження в словнику. В решті пар наш вибір збігся з рекомендаціями укладачів словниш. Потрібно зазначити, що параметри мотивованості цього словника виявилися значно нижчі від параметрів мотивованості двох попередніх словників. На нашу думку, це зумовлено першу чергу помилками в побудові тлумачень, додаванні зайвих, нерелевантних вершин або навпаки, опущенням істотних; наявністю "порочних кіл" у дефініції (визначення невідомо через невідоме). Низька мотивованість зумовлена також тим, що словник упорядкований представницьким колективом, а тільки двома авторами і обоє вони за професією інженер. Тому для досягнення більш об'єктивних результатів при проведенні аналогічних робіт, як в здається, потрібно йти паралельно двома шляхами:

“проводити експерименти на матеріалі найбільш відомих, апробованих на практиці словників, укладених представницькими колективами (за участю як лінгвістів, так і спеціалістів відповідної галузі науки і техніки);

• верифікувати одержані результати шляхом тестування спеціалістів і врахування даних мовного узусу.

Таблиця 4

Термінологія словника "Lexikon Kraftfahrzeugtechnik" (29 синонімічних пар)

Параметри мотивованості	ТЕРМІНИ	
	рекомендовані	
ТОЧНІСТЬ		
Мінімальна	0	0
Максимальна	0,69	0,34
Середня	0,30	0,20
ПОВНОТА		
Мінімальна	0	0
Максимальна	0,37	0,22
Середня	0,19	0,10
СТУПІНЬ		
Мінімальна	0	0
Максимальна	0,53	0,38
середня	0,25	0,15

Результати даного і попередніх експериментів об'єктивно підтвердили правильність рекомендацій відбору термінів, які висунули укладачі словників. З іншої сторони, як в окремих випадках, так і в загальному для всього матеріалу, знайшли своє підтвердження параметри *p*, *z*, *m*. Отже, використана методика дослідження мотивованості є об'єктивним критерієм елімінації синонімії. Однак, потрібно зазначити, що термінологічна синонімія може бути викликана незавершеністю процесу становлення поняття і прагненням максимально повно охопити його сторони. Тому елімінація синонімії є доцільною тільки після завершення побудови системи понять відповідної галузі науки і техніки.

Таким чином, кількісні оцінки мотивованості можуть бути зручним критерієм елімінації термінологічної синонімії, що в свою чергу сприяє утворенню точної і однозначної мови науки і техніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герд А.С. Терминология - унификация или стандартизация // Научно - техническая информация. Серия 2. - М., 1978, №4 - С. 1^1.
2. Даниленко В.П. Русская терминология. -М.: Наука, 1977. - 248 с.
3. Княк Т.Р. Мотивованість лексичної одиниці. - Львів, - Виша школа, 1988. — 164 с.
4. Пшеничная А.З. Представление значения термина в информационно — поисковой системе Института кибернетики АН УССР : Построение семантического дерева определения терминов // Научно - техническая информация. - Серия 2. - М., 1967, № 8 - С. 12-16.

Orest Katchmar

LE DEVELOPPEMENT DU VOCABULAIRE FRAN^AIS CONTEMPORAIN

La langue est le moyen de communication entre tous les hommes appartenant a une meme communaute linguistique eontemporaine, compte tenu de ses diverses stratifications socio-professionnelles.

La confection d'un dictionnaire d'une langue implique une prise de position sur les problemes essentiels de la linguistique. Entreprendre un dictionnaire signifie ainsi que l'on entre dans une

certaine théorie du langage. Les réponses aux problèmes théoriques commencent à être pi diversifiées avec les progrès dans la connaissance de la linguistique moderne.

Le lexicographe ne peut se permettre de sacrifier aucun aspect de la réalité linguistique. Il (obligé d'enregistrer les termes appartenant à tous les niveaux de la langue, à la langue littérale comme à la langue familière ou populaire, d'accueillir avec libéralité les néologismes, de ne pas faire barrage aux termes d'origine étrangère, notamment aux anglicismes, puisque leur emploi dans certaines zones du lexique traduit une réalité linguistique de notre époque.

Petit Robert, le dictionnaire de langue, peut être caractérisé comme le dictionnaire du "bon usage". A la différence des dictionnaires de type encyclopédique, un dictionnaire de langue comme celui-ci "ne reprend aucunement ce qu'on peut trouver ailleurs: grâce à un choix d'exemples, il essaie de décrire le phénomène complexe qui est la vie du langage" [1].

Si l'on compare l'édition du **Petit Robert** de 1970 et celle de 1985, on peut remarquer que la liste des entrées du dictionnaire révèle le mouvement général du lexique qu'on peut mettre en rapport avec une évolution concomitante de la société. On a réussi ainsi à mesurer l'importance des modifications subies par la masse lexicale: pour une période de quinze ans "plus de 30 000 mots (moins fréquents) amenaient la première édition de ce dictionnaire à dépasser les 50 000 entrées" [2]

Les innovations lexicales répondent aux besoins du système des signes d'une langue pour qu'elle puisse désigner les découvertes scientifiques, les objets et les concepts nouveaux. Pour l'époque actuelle le problème de la naissance des mots est, selon L. Guilbert, "celui de la néologie" [3]. Mais à partir de quel seuil de diffusion un néologisme est-il considéré comme appartenant à la langue? L. Guilbert considère comme néologisme non seulement tout mot créé ou emprunté récemment, et ni encore admis par le style soutenu, mais aussi toute utilisation d'une forme ancienne avec un sens nouveau.

Tâchons de faire une courte analyse des entrées révélées lors de la comparaison de ces deux éditions du **Petit Robert** (PR). Cela nous ramène à la question du développement du vocabulaire français moderne. Mais avant d'aborder ce sujet il convient d'indiquer les voies par lesquelles les innovations peuvent apparaître dans la langue. Dans la période contemporaine, les linguistes français sont enclins à distinguer trois voies de formation des mots: la voie sémantique - "l'élargissement du sens", la voie morphologique - "la dérivation et la composition" et les emprunts avec chacune ses sous-genres et ses espèces.

L'évolution sémantique des mots est source interne féconde d'enrichissement du vocabulaire. Elle s'y crée des mots nouveaux, non dans le sens de nouvelles combinaisons de la matière sonore, mais dans le sens de nouvelles acceptions sémantiques des mots déjà existants. Cette formation se produit constamment et de maintes manières. L'évolution sémantique des mots est l'une des principales voies de l'enrichissement qualitatif aussi bien que quantitatif du vocabulaire. Et ce postulat peut être confirmé par des exemples qui sont supérieurs au nombre de 700. Voici quelques entrées de ce type:

Aubergine n.f. 3° Fam. Auxiliaire féminine de la police parisienne vêtue d'un uniforme aubergine.

Balaj n.m. 5° Fam. Dernier métro ou autobus de la journée.

Cisaillement n.m. 5° Auto. Croisement à niveau de deux courants de circulation (routes, rues)

Débloquer v. 3° Fig. (1963). Lever les obstacles qui bloquent une situation.

Hibernation n.f. 2° Fig. (1966). Inactivité, inertie, stagnation.

Marcheur, -euse n. 1° Polit. (y. 1960). Qui participe à une marche de protestation.

Spatialiser v. tr. 2° (v. 1970). Adapter (un engin, un appareillage ...) aux conditions de l'espace.

Voyage n.m. 3° Fig. (1966). Etat provoqué par l'absorption d'hallucinogènes. La voie morphologique de l'enrichissement lexical consiste essentiellement en la formation de nouveaux mots à l'aide d'autres mots déjà existants ou de leurs radicaux et du système affixe propre à la langue française. La formation des mots comprend donc deux procédés, dont le premier

'cité est la composition des mots, le second - la dérivation. Les recherches en morphologie ont connu (m grand intérêt ces dernières années, comme en témoigne:

- la parution d'une revue annuelle spécialisée, le Year-book of Morphology;
- la tenue d'un colloque international tous les quatre ans, sous l'égide de l'Association internationale de Morphologie;
- la préparation sous direction néerlandaise et allemande, d'une Encyclopédie internationale de morphologie.

En France, contrairement à ce qui se passe dans d'autres pays, parmi les équipes de recherche ^rattachées au C.N.R.S., seule l'U.R.A. SILEX a fait de la morphologie dérivationnelle l'un de ses axes njde recherches dominants [4]. Danielle Corbin a préparé un ouvrage qui fait le point de sa théorie

(titre: La construction des unités lexicales en français. Introduction méthodique a la morphologie dérivationnelle).

L'inventaire du **Petit Robert 1985** nous a permis de trouver de nombreuses entrées témoignant de la productivité exceptionnelle de ce type de formation. De la longue liste des suffixes et des préfixes particulièrement productifs en français, on doit se borner à extraire quelques-uns.

Tableau de distribution des fréquences des suffixes
Suffixes des noms

1.	-tion (-ation;-isation)	55	6.	-eur	32.
2.	-iste	50	7.	-ant (-ent)	13.
3.	-isme	46	8.	-ateur (artice)	13.
4.	-age (-issage)	40	9.	-ien (-ienne)	11.
5.	-te (-ete,-ite)	35	10.	-eur (-euse)	10.

Suffixes des verbes

1.	-iser	39
2.	-er	26
3.	-ifier	5
4.	-ier	2

Tableau des fréquences des préfixes

1.	De-(de-,des-,des-)	69	9.	Photo-	19	17.	Sous-	13
2.	Anti-	49	10.	Radio-	19	18.	para	13
3.	Bio-	30	11.	Re-	17	19.	Pre-	12
4.	Tele-	27	12.	Semi-	17	20.	Co-(con-, col-, cor-)	11
5.	Sur-	26	13.	a-	16	21.	Macro-	10
6.	Bi-	23	14.	Trans-	16	22.	Neuro-	10
7.	Auto-	19	15.	Multi-	15	23.	Micro-, poly-, stereo-	9
8.	Mono-	19	16.	Non-	14	24.	Super-	8

Assez productif reste le procédé morphologique de formation des mots, appelé "la composition". On a réussi à révéler 147 entrées de ce type de formation. Voici quelques exemples:

Airbus n.m., Altiport n.m., Court-courier adj. et n.m., Deux-roues n.m., Gros-porteai adj. et n.m., Lance-missiles n.m., Naviplane n.m., Pétrodollar n.m., Porte-bébé n.m., Repose-teti n.m., Rez-de-jardin n.m., Trois-huit n.m.pl.

Outre les sources internes telles que le développement du sens et la formation des mots, 11 français possède, comme tout autre langue, une source externe d'enrichissement du vocabulaire: c'est l'emprunt aux autres idiomes. Chaque période du développement du français est caractérisée par 1 nombre et la qualité des mots empruntés, ce qui découle des conditions historiques concrètes, di caractères des relations entre le peuple français et les autres peuples.

Passons en revue des "entrées-emprunts" révélées dans le PR 1985. Parmi ces emprunts (57) prédominent les anglicismes (245). Nous n'allons pas prêter une attention particulière à ce sujet qui déjanté suffisamment traité par ailleurs. Mais il est à noter que beaucoup d'anglicismes dans le PI 1985 sont suivis de "Recomm. offic.": Bulldozer ou Bulldozer n.m., (1948; mot anglo-amer.) *Recomm. offic.* Bouteur n.m. qui fait preuve du remplacement des anglicismes par les mots d'origine française.

Ce sont les emprunts aux langues classiques qui viennent en deuxième place après It anglicismes (69). On peut dire que le latin et le grec ont été et continuent à être pour le français un source inépuisable d'enrichissement. Citons quelques formations de ce type: Bonus-malus n.m Epistème n.f, Molysmologie n.f., Nébuliseur n.m.

Et enfin, ce sont les emprunts à d'autres langues (66) comme l'arabe, l'italien, l'espagnol, 1| néerlandais, le suédois, le russe et d'autres: Akvavit n.m., Agit-prop n.f., Ayatollah n.m., Bonsaï n.m., Macho n.m., Provo n.m., Santiag n.f ...

On peut tout de même constater ainsi la stabilité relative du vocabulaire général, alors qu'il contraire les vocabulaires politiques, socio-économiques, scientifiques et techniques connaît de profonds changements,

RÉFÉRENCES BIBLIOGRAPHIQUES

1. Rey A. "Présentation du Dictionnaire, in Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique t. la langue française (Rey A., Rey-Debove J. e.a., nouv. éd. Paris Dictionnaires Le Robert) 1985", p. IX.
2. Ibid., p. XVIII.
3. Guilbert L. "La néologie", in Les Cahiers rationalistes, avril 1968, n° 255, p. 253
4. Corbin D. "La morphologie lexicale: bilan et perspectives", in Travaux de linguistique, revP internationale de linguistique française, n° 23, nov. 1991, p. 33-54.

Тетяна Олійник

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕТНОСПЕЦИФІКУ ВЛАСНИХ ІМЕН ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД

Мета перекладу — точно і адекватно передати засобами іншої мови зміст оригінал' зберігши його стилістичні характеристики. В тому випадку, коли мова перекладу. національно-негомogeneous, тобто використовується не однією, а декількома націями', (наприклад, англійська мова включає національні варіанти Великобританії, США, Канада Австралії, Нової Зеландії та інших англомовних країн), в завдання перекладача входить так? врахування особливостей національного варіанту мови перекладу, що відображає етноспецифіку мови і культури даної нації.

Велике географічне поширення англійської мови, а також значний обсяг виконуваних нею функцій пояснюють і викликають своєрідність функціонування мови в кожній „англомовній державі. Однак, на думку П.Стривенса, всі країни, для яких англійська є рідною мовою, можуть бути поділені на дві групи: країни, що тяжіють до американського варіанту (American English Family), і країни, що тяжіють до британського варіанту (British English Family) [1, 18]. Дана класифікація не означає ігнорування національного колориту англійської мови в кожній із зон поширення, вона лише вказує на виникнення такого поділу внаслідок "мовного контакту" з Великобританією чи США.

Перекладацька служба в Європі, зазначає Ч.Берліц, проводить чітке розмежування між американським і британським варіантом англійської мови: "Клієнта неодмінно запитують, на яку з цих "мов", за його бажанням, слід перекласти матеріал" [2, 292]. Ізвідси особливий інтерес викликає вивчення подібних і відмінних рис американського st (AE) і британського (BE) варіантів як двох основних варіантів англійської мови, для сучасного І етапу розвитку яких характерною є їх взаємодія на всіх рівнях мови. Цілий ряд розбіжностей фонетичного, лексико-семантичного і синтаксичного

характеру вже стали предметом спеціальних досліджень. Ми ж розглянемо етноспецифіку її власних імен-символів.

Власні імена з їхніми особливими мовними формами та мовленнєвими функціями становлять типовий зразок мовної етно- та культуроспецифічності і тому для збереження цієї ознаки у перекладі вони, як правило, транскодуються (тобто, транслітеруються та/або транскрибуються). Відомі дослідники лінгвокультурологічних проблем перекладу С.Влахов та С.Флорін зазначали, що від розумного введення у текст перекладу чужих власних імен значною мірою залежить успіх у справі збереження національного колориту всього твору [3, 150]. Власні імена (ВІ) можуть бути етноспецифічними не тільки за формою, а й за значенням (хоча, як відомо, більшість власних імен не має значення). Мова йде про так звані власні імена-символи, які ще називають "крилатими" або "аллюзивними" словами, на зразок "Othello" із асоційованим символічним значенням "ревнивець", "Apollo" — красень, "Xap-^f thippe" — сварлива жінка або дружина. Вони відмінні від метонімів типу a Rembrandt "картина й Рембрандта" тим, що не утворені внаслідок еліпсу словосполучення (a painting by Rembrandt — a Rembrandt). Знання символічних значень власних імен безперечно становить певну частку і лінгвокультурної компетенції перекладача. Деякі власні імена-символи "інтернаціонального" характеру існують у багатьох мовах через транскодування (Judas — іуда, Lovelace — ловелас, John Bull — Джон Буль, Wall Street — Волл Стріт, Apollo — Аполлон тощо).

Але кожна з мов має певну кількість етноспецифічних власних імен-символів, які часто перекладаються не зазначеним вище способом, а загальним словом або словосполученням:

Judy — жінка (грубо), Andrew — лакей, Jane — молодичка, Jill — кохана, Tommy — англійський солдат, Sammy — американський солдат, Jack — шотландський солдат, Bill Jim — австралійський солдат, Belgravia — вищий світ, Mary Jane (або Ann) — марихуана. Деякі власні імена-символи перекладаються шляхом більш поширеного опису: Watergate — гучний політичний скандал, Svengali — той, хто згубно впливає на оточуючих.

Процес перекладу ВІС складається із двох послідовних етапів: 1) сприйняття і розуміння перекладачем асоціацій ВІС в іншомовному тексті; 2) відтворення цих асоціацій в тексті перекладу.

Труднощі сприйняття закладені в особливостях, по-перше, структури і, по-друге, семантики ВІС. Структурні труднощі викликає використання власного імені-символа у складі словосполучення.

Одним з показників наявності загального (асоційованого, символічного) значення власного імені є його вживання із лівостороннім означенням, вираженим прикметником. Такі складні слова з ВІС звичайно перекладаються описово: hard John - агент ФБР, Lazy Susan - піднос для їжі, що обертається у центрі столу, Old Serpent — диявол, Lazy Dog — авіаторпеда, Big Bertha - німецька гармата, Big Eye - гігантський телескоп, Sally Lunn - солодка булочка.

Характерним є вживання власного імені із прикметниками кольору: blue Peter — прапор відплиття, blue John — рідке зняте молоко, brown George — глиняний глечик, black Maria — поліцейський автомобіль для перевезення ув'язнених, black Pit — середня частина Атлантичного океану.

Іноді ВІС сполучаються з дієсловом: to cross the Rubicon — прийняти безповоротне рішення; to give a Roland for an Oliver — дати гідну відповідь; to clean the Augean stables — навести порядок в занедбаній справі.

ВІС можуть вживатися й у інших сполученнях і тоді перекладаються або транскодуванням (із можливим наступним поясненням): merry (jolly) Roger — веселий Роджер

(піратський прапор), або відповідним загальним словом: Johnny-on-the-spot — хлопчик побігеньках, John-a-dreams — мрійник.

Інокли ВІС може взагалі вилучатися з перекладу: Johnny-come-lately — пізно прибут Judas-hole — вічко у дверях для підглядання.

Деякі ВІС перекладаються шляхом поширеного опису: Jack-leg lawyer американський адвокат, що береться за сумнівні справи; Argus-eyed — той, що все бачи' Watergate — гучний політичний скандал; Svengali — той, хто згубно впливає на оточуючі Armageddon — велике побоїще, останній смертний бій між силами добра і зла.

ВІС та складні слова, що їх містять, переважно притаманні сленгу та жаргону і вжш ються у розмовно-побутовому мовленні. Переклад власних імен-символів значною мірою' лежить від їхніх функцій у реченні та тексті. Наприклад, у мовленні афроамериканців і' Charlie вживається для позначення білої людини, але якщо воно використане як звертання, може перекладатися кличною формою загального іменника на зразок "хлопче", "чолов'яі тощо.

Труднощі перекладу алюзивних ВІ пов'язана з тим, що ім'я ототожнюється особливостями його носія або з певною ситуацією. Згадка алюзивного ВІ в тексті виклю цілий ланцюг асоціацій, основною відправною точкою яких є початковий (буквальний) обр який відомий читачу з певного літературного джерела. Ось чому для адекватного сприйняття інформації необхідно перш за все встановити дане джерело.

О.К.Смирнов [4, 11] поділяє алюзивні ВІ (АВІ) за джерелом асоціацій на такі групи:

- 1) історичні АВІ (пов'язані з ВІ реальних осіб);
- 2) літературні АВІ (пов'язані з ВІ літературних персонажів);
- 3) міфологічні і релігійні АВІ (пов'язані з ВІ міфологічних і легендарних героїв, а таю ВІ, взяті з релігійних джерел).

Дослідивши ономастикон різних авторів, ми зробили висновок про те, і найпоширенішою та найуживанішою групою АВІ є імена історичних осіб. Наведемо р прикладів даних імен, які викликають при вживанні певні відповідні асоціації і символізують

Rockefeller—Рокфелер—багатство;

Longfellow — Лонгфелло — поетичний геній;

Vanoyore — Баррімор — акторський дар (Баррімор Джон (1882-1942) американський актор, представник сім'ї акторів (справжнє прізвище Bythe), найвидатніш трагик США першої чверті ХХ ст., виконавець ролей Гамлета, Протасова ("Живий тр) Л.Толстого) та ін;

Webster — Вебстер — освіченність, авторитет в лексикографії (Webster Noah (175 1843) — американський лексикограф; автор першого великого словника англійської мс США; його іменем називають словники англійської мови в Америці);

Toscanini — Тосканіні — вищий клас музичного виконавського мистецтва;

Lincoln — Лінкольн — уособлює чесність;

Emily Post — Емілі Поуст — символізує правила поведінки, етикет (Вмілі Поуст автор популярного посібника з питань етикету);

Benedict Arnold — Бенедикт Арнольд (1741-1801) — синонім зрадника. (Під час вій за незалежність, будучи генералом в армії Вашингтона, перейшов на сторону англійців);

Socrates — Сократ — означає мудрість;

Houdini — Гудіні — означає вищий клас майстерності ілюзійніста. (Гудіні Га] (1874-1926) — американський фокусник та ілюзійніст, відомий своїми трюками щодо вихс із найскрутніших ситуацій);

Beau Brummell — "красень" Брумелль — символізує чоловічу моду. (George Br) Brummell (1778-1840) — англійський денді, законодавець моди лондонського вищого сві наближений до принца-регента, а в подальшому короля сГеорга IV);

Blackstone — Блекстоун — уособлює законність. (Sir William Blackstone (1723-1780) англійський юрист. Вважають, що його чотирихтомна праця "Коментарі до законів Англ

("Commentaries on Laws of England" — 1765-1769) — стала основоположною у законодавстві англomовних країн);

Baedeker — Бедекер — путівник (за ім'ям німецького видавця К.Бедекера (1801-1859)).

Даний ряд прикладів "алюзивних прізвищ" не потребує особливих коментарів не тільки для англomовних носіїв, а й, у силу популярності, для іноземців. Проте, існує ще багато не менш виразних "прізвищ, які говорять", що потребують для розуміння символізму, закладеного, в них у процесі культурно-історичного розвитку народу, додаткового розтлумачування іншомовним носіям. Коннотативне значення таких прізвищ повністю визначається екстралінгвістичними факторами.

До таких прізвищ можна віднести, наприклад, прізвище Fink, яке за свідченнями

Елсдона Сміта [5, 197] в Чикаго вважалось цілком пристойним, поки під час страйку з транспортників в 1892 р. один з носіїв цього прізвища не став штрейкбрехером. З того часу " воно стало символом зради в робітничих колах. Більше того, ми бачимо, що ВІ, яким воно було раніш, поступово стало загальним і означає:

fink, n (ам. жарг.) — 1. штрейкбрехер; 2. шпик, інформатор;

v — 1. бути штрейкбрехером; 2. шпигувати, бути зрадником, інформатором;

fink out — дезертирувати, стати ренегатом.

і Можливо, що причиною трансформації даного імені послужила його асоціація з подібним словом Pink (Pinko) від Pinker-top — імені співробітника приватного детективного агентства, яке здійснювало охорону підприємств, займалось стеженням за профспілковими активістами, організовувало діяльність штрейкбрехерів під час страйків тощо.

Співвіднесеність таких імен з певними особами дозволяє називати їх "крилатими" або "алюзивними" іменами.

Однак одне й те ж ім'я (через відкритість антропонімічних систем і взаємопроникнення імен) може в одній культурі бути алюзивним, коннотуючим, а в іншій — позбавленим коннотацій або з іншими коннотаціями, навіть прямо протилежними. З іншого боку, в кожній культурі є фонд своїх алюзивних, коннотуючих імен. Так, наприклад, і в Англії і в США широко відоме прізвище Comstock, однак алюзії його різні. В Англії прізвище Comstock і похідне від нього comstockery пов'язані з особливо жорсткою цензурою в питаннях моралі, в США — із знаменитою Comstock Lode "комстокською жилою" — найбагатшим родовищем золота, срібла та інших кольорових металів, яке було відкрите Комстоками [6, 211].

До числа історичних репрезентативних імен в США належать, наприклад, Jukes and Kalikaks — вигадані прізвища сімей з нижчих верств населення, деградація яких з покоління в покоління була темою обговорення в XIX ст. Звідси переносне значення: "сім'я, соціальна група чи особи, які належать до низів суспільства і нібито наділені ворожнечими пороками".

Як самі імена, так і коннотації знаходяться в постійному русі. З появою популярного персонажа його ім'я входить до числа коннотуючих, і навпаки, втрачаючи актуальність, персонаж переходить до розряду історизмів, і, як наслідок, може втратити коннотації і його ім'я [6,212].

Проте, використання алюзій не вичерпується одними лише асоціаціями, пов'язаними з іменами конкретних історичних осіб. Чимало їх входять у широкий вжиток завдяки літературним асоціаціям. Аві з літературними асоціаціями — це імена персонажів одного літературного тексту, які використовуються як в іншому літературному тексті, так і у повсякденному спілкуванні. Наприклад:

Penelope — гр. міф. Пенелопа; перен. вірна дружина;

Don Quixote — ісп. Дон—Кіхот (за ім'ям персонажа твору іспанського письменника М. Сервантеса "Вигадливий ідальго Дон-Кіхот Ламанчський) ; перен. мрійник, ідеаліст, який захоплюється нездійсненним, бореться з вигаданими перешкодами;

Don Juan — ісп. Дон-Жуан; спокусник, шукач любовних пригод (за іменем персонажа народних ісп. легенд і багатьох творів літератури і мистецтва 17-19 ст.);

Dorian Grey — Доріан Грей (герой роману О. Уайльда "Портрет Доріана Грея"); перен. самозакоханий егоїст;

Dracula — (граф) Дракула (герой роману Б. Стокера "Дракула"); кровопивця, вампір;

Dryasdust — "пан Сухар", суха і педантична людина, вчений педант, вчений "сухар" (; ім'ям вигаданої особи, якій В. Скотт присвячує ряд романів);

Eric — літ. Ерік (персонаж повчальної повісті Ф. У. Фаррера "Ерік"); "виховані хлопчик, маленький ханжа;

Tartuffe — Тартюф — лицемір, святенник, ошуканець (за іменем героя однойменні комедії Ж. Б. Мольєра);

Svengali — Свенгалі — злий маг-гіпнотизер (за іменем героя роману "Трілбі" (189' Джорджа де Мур'є ("Trielby" by George de Maurier);

• Dr. Jekyll and Mr. Hyde — доктор Джекілл і містер Хайд — (за іменами персонажів оповідання Р. Стівенсона "Дивний випадок доктора Джекілла і містера Хайда" ("The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde" by R.L. Stevenson (1886)), символізує два начала, поєднані однієї особі — прекрасне і потворне. В переносному значенні найчастіше вживається тоді, коли респектабельна людина несподівано здійснює негідний вчинок.

В числі імен літературних персонажів можна виділити:

— АБІ англійської класичної літератури:

Lancelot — літ. Ланселот (один з лицарів легендарного короля Артура); уособлені краси і мужності;

Caliban — Калібан (шекспірівський персонаж); чудовисько, груба тварюка;

Shylock — Шейлок — мстивий лихвар у "Венеціанському купці" Шекспіра ("The Merchant of Venice"); перен. безжалісний кредитор, який дає гроші під високий процент.

Falstaff — літ. Фальстаф (персонаж двох п'єс Шекспіра); веселий товстун, любить випити і похвалитися;

Benedict — жарт. щойно одружений; переконаний холостяк, який нарешті одружився (за іменем героя комедії Шекспіра "Багато галасу з нічого"); одружений чоловік;

Dogberry — безграмотний самовпевнений чинуша (за ім'ям персонажа комедії Шекспіра "Багато галасу з нічого");

Scrooge — Скрудж (Ebenezer Scrooge) — персонаж "Різдвяної пісні" ("A Christmas Carol") Ч. Діккенса; перен. жадібний, скупий;

Uriah Heep — Урія Хіп — персонаж роману "Давид Копперфілд" ("David Copperfield 1859), лицемір і підла людина, уособлення фізичного і морального потворства. Цікаві;

відзначити, що біблійне ім'я Uriah вживалось в Англії в період після реформації. Після виходу в світ роману Ч. Діккенса воно практично перестало вживатися.

— АБІ американської літератури:

Simon Legree — 1. Сімон Легрі — торговець "живим товаром", персонаж повісті Гаррієт Бічер-Стоу "Хатина дядька Тома" (1852), який відрізнявся особливою жорстокістю поводження з неграми; 2. перен. жорстока, безпощадна людина;

Rabbit — Беббіт — персонаж однойменного роману Синклера Льюїса, типова представник середнього класу, який прагне багатства і при цьому нехтує духовними цінностями (звідси Rabbity — міщанство);

Розглядаючи особливості вживання літературних АБІ, можна зробити висновок, що головною функцією їх є інформаційно-характеристична. Відповідно, в тексті або в м(р) комунікативних із вживанням АБІ актуалізуються перш за все ситуативна ознака та індивідуальні ознаки предмету обговорення,

Поряд з історичними подіями та літературними творами, потужним джерелом асоціативної є антична міфологія та релігія. Отож, особливе місце серед АБІ займають АБІ з біблійними міфологічними асоціаціями, які мають світову популярність. Наприклад:

а) Імена біблійних персонажів, які мають широко відомі конотації:

Daniel — 1. бібл. Даниїл. 2. праведний суддя; Daniel come to judgement — ірон. "праведний" суддя;

Delilah — бібл. Даліла; перен. спокусниця;

Dorcas — бібл. Доркас; ім'я жінки-християнки в "Новому Завіті", яка шила одяг і роздавала його бідним; перен. благодійниця (1. англійське жіноче благодійне товариство, яке постачає одяг бідним (часто Dorcas society). 2. зібрання благодійного товариства);

Ananias — бібл. Ананій — один з перших християн, які були вбиті за брехню; перен. брехун;

Methuselah — Мефусаїл — біблійний патріарх, який за переказами прожив 969 років; перен. довгожитель;

Job — Іов — біблійний патріарх; перен. багатостраждальна людина, яка не втрачає віри;

Thomas — Хома, один з дванадцяти апостолів — перен. людина, яка не вірить на слово (Не вірив у воскресіння Христа, поки не побачив на руках його ран від цвяхів, звідси doubting Thomas — Хома невіруючий);

Judas — Іуда — апостол, який зрадив Христа; перен. зрадник, особливо який зраджує товариша;

Samson — Самсон — останній з дванадцяти суддів Ізраїлю, який володів небувалою фізичною силою; перен. силач;

Solomon — Соломон — цар Ізраїлю, який відрізнявся мудрістю; перен. мудрець.

Jonah — Іона — пророк, який за переказами був викинутий штормом за борт через непокірність, після чого його проковтнув величезний кит, він пробув в його череві три дні і три ночі і вийшов на світ неушкодженим; перен. людина чи предмет, що приносить біду, погана прикмета.

The Good Samaritan — добрий самаритянин (житель Самарії); персонаж євангельської притчі, підбрав обікраденого розбійниками подорожуючого і перев'язав його рани; (перен.) символ милосердя. "''-''•"

б) Не вийшли із вжитку і АВІ з міфологічними асоціаціями:

Jupiter — рим. міф. Юпітер — бог неба, світла, грому та блискавки; by Jupiter! — клянусь Юпітером!; їй-богу; боже мій!

Croesus — міф. Крез; перен. багач, володар незлічених багатств;

Hercules — рим. міф. Геркулес; перен. геркулес, силач; Pillars /Straits/ of Hercules — а) Гібралтар, Геркулесові стовпи; б) границя, межа; Hercules knot — складний вузол;

Daedalus — гр. міф. Дедал, батько Ікара — скульптор і будівничий, який спорудив лабіринт критському цареві Міносу; перен. скульптор, творець;

Danaides — р1 гр. міф. данаїди (доньки царя Даная) — перен. Danaides labour — безкінечна і безплідна праця

Hecate — гр. міф. Геката — відьма, гадалка;

Diana—рим. міф. Діана; перен. жінка-мисливець; поет. Місяць;

Egeria — рим. міф. Егерія — перев. ірон. порадиця, натхненниця;

Endymion — гр. міф. Ендіміон — перен. надзвичайно вродливий юнак, молодий красень.

Аналізуючи семантику ВІС американського і британського варіантів англійської мови, можна зробити висновок, що для адекватного розуміння тексту необхідно не тільки оволодіти семантикою даних ВІС, (що, по суті, є найважливішою умовою сприйняття), а ще й орієнтуватися у джерелах їх походження та бути озброєним певними, хоча б і елементарними, уявленнями про те, що йдеться. Ці елементарні уявлення складають основу асоціацій, які, в свою чергу, емоційно забарвлюючи текст, підводять суб'єкта комунікації з однієї сторони, до чіткого і цілісного сприйняття змісту, а з іншої — до активного використання в подальшій комунікації.

На нашу думку, лексичний склад ВІС нерозривно пов'язаний із національним середовищем, яке, як відомо, формує світогляд та світосприйняття людей, які в нього входять. Тому, найбільше проблем у розумінні семантики ВІС виникає у комунікантів, які вивчають мову за межами даного середовища. Саме для такого вивчення мови та оволодіння

коннотативними значеннями слів, які відповідають ознакам ВІС, постає питання про (необхідність створення та упорядкування словника ВІС, який забезпечував би як пояснення! семантики і знайомив би користувача з джерелом походження даної лексичної одиниці, так давав би необхідний матеріал для створення асоціацій, потрібних для сприймання тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Strevens P. D. British and American English. — Collier-Macmillan Publishers, 1972. — 104 p.
2. Berlitz C.. Native Tongues. — Granada, 1983. — 340 p.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе: Моногр. — 2-е изд., исп. й доп. М.: Высшая школа, 1986. — 416с.
4. Смирнов О. К. Имена собственные в художественной литературе й специфика их перевода Автореф. канд. филол. наук. — Одесса, 1991. — 17с.
5. Smith E. C. Treasury of Name Lore. —New York: Harper and Row, 1967. — 246 p.
6. Томахин Г. Д. Реалии — американизмн. Пособие по страноведению: Учебное пособие ЦИИИ й факультетов иностранных языков. — М.: Высшая школа, 1988. — 239 с.
7. Searle S.R. Proper Names. "Mind", LXVII, 1959.
8. Xenakis J. The Logic of Proper Names. "Methods, Language and Cybernetics", VII, 25-26; Milan 1958.
9. Gardiner A. The Theory of Proper Names. L. —NY, 1954.
10. Webster's New International Dictionary. Second edition. — G. & C. Merriam Company, Publish Springfield, Mass., U.S.A. 1958. — 3194 p.
11. Cambridge International Dictionary of English. — Cambridge University Press, 1995. —1774 p?
12. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. A. S. Hornby. Fifth edition. — Oxford University Press, 1996. — 1430 p.

Лариса Верз,

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (на матеріалі педагогічної лексики)

Термінологія - порівняно молода галузь мовознавства, бурхливий розвиток як спостерігається в останні десятиліття. З розробкою та вирішенням питань цієї науки пов'язані імена видатних мовознавців різних країн: А.Реформатського, С.Ожегова, Т.Канделаки, Д.Лотт Г.Рондо, Є.Вюстера, Х.Фельбера та ін., ідеї яких знаходять своє продовження у науковій дослідженні термінологічних центрів на території колишнього Радянського Союзу та Австрії активно ведеться робота у цьому напрямку в Канаді.

Враховуючи специфіку цієї галузі, термінологи поділяють лексику на загальноживу та спеціальну. Остання тісно пов'язана із певною сферою діяльності людини. Вона не завжди широкоживана і деколи може бути зрозумілою лиш людям, які володіють знаннями у певній галузі науки, виробництва та ін.

За твердженням Суперанської А.В. зазначений вище поділ лексики відбувається незалежно від поділу слів на власні імена, назви чи від будь-якої іншої класифікації. Спеціальна лексика - результат втручання людини в природний шлях розвитку мови і її наслідок - вона вторинна, штучно створена із висхідних, вигаданих або запозичених елементів [1, 26]. До спеціальної лексики відносяться усі лексичні засоби, що тим чи іншим чином пов'язані з професійною діяльністю людини.

Отже, виділяються підмови найрізноманітніших галузей науки, техніки, виробництва,

Звертаємо увагу на терміносистему педагогіки. Детальніше зупинимось на спеціальній лексичній, що обслуговує сферу вищої школи. Звичайно, існує ціла низка понять, що є спільними для всієї терміносистеми педагогіки, адже всі її галузі тісно між собою пов'язані, тому що основу їх закладені загальні для усіх принципи. Отже, лексика, що обслуговує підрозділ вищої школи не є ізольованою.

Оскільки термінологічна лексика входить до складу загальнолітературної мови (як підсистемою загальної системи лексики), то природним є те, що словотворчі процеси, які

притаманні загальнолітературній лексиці, дублюються у процесі терміноутворення, але продуктивність їх може змінюватися залежно від специфіки певної терміносистеми. Отже, виділяємо морфологічний, семантичний та синтаксичний шляхи утворення будь-якої спеціальної лексики.

Джерелами для дослідження слугували програми вищих навчальних закладів Великобританії, тлумачні словники, навчальні посібники.

Із однієї тисячі проаналізованих термінів та терміносполук, що використовуються в галузі вищої освіти, можемо виділити номенклатурну лексику, яка включає в себе назви навчальних закладів, предметів, наук, офіційних документів та власне терміни. Структурно лексику, що досліджувалась, можна поділити на кілька груп:

- однокомпонентні лексеми
- двочленні терміни
- тричленні терміни
- чотиричленні терміни
- п'ятичленні терміни
- скорочення.

Проаналізуємо однокомпонентні лексеми. Результати показали, що найбільш поширеним способом для утворення однокомпонентних лексем є афіксація. Зауважимо, суфіксальний спосіб - набагато продуктивніший, ніж префіксальний. '

Серед суфіксів найчастіше зустрічається *-ion* (regulation, administration), наступний щабель посідає суфікс *-ment* (department, assesment). Далі подаються суфікси за ступенем їх продуктивності:

- ing* - training, counselling, microteaching;
- er* - teacher, lecturer, examiner,
- ship* - professorship, scholarship;
- al* - pedagogical, sessional;
- or* - monitor, supervisor.

Менш продуктивними виявились *-ee*, *-ic*, *-ism*, *-y*, *-ian*, *-age* та ін.

Щодо префіксів, то тут перші місця за *re-* (resit, reassessment, revise) та *non-* (non-submission, non-registration). Зустрічаються також *il-* (illiterate), *up-* (upgrade), *vice-* (vice-chancellor), *with-* (withdraw), *poly-* (polytechnic), *inter-* (interdisciplinary), *over-* (over-specialisation) та деякі інші.

У багатьох наведених вище прикладах прослідковується не суто суфіксальний, а суфіксально-префіксальний спосіб утворення лексем.

Складання основ також притаманне однокомпонентним лексемам, але порівняно з афіксальним способом не є таким продуктивним: *viewdata*, *fee-paying*, *to passfail*, *mark-sheet*, *textbook*. Такі слова становлять 4,5 % від усіх однокомпонентних лексем.

Приблизно 13 % від зазначених вище термінів склали прості слова. Як правило, вони не є неологізмами і існують в англійській мові вже давно, наприклад: *book*, *to teach*, *dean*, *school*, *chair*, *don*, *mark*, *staff* та ін.

Перейдемо до короткого аналізу багатоконпонентних термінологічних сполук. Вони становлять 69 % від усієї проаналізованої лексики. Роль багатоконпонентних терміносполук у терміносистемах англійської мови стає все більш вагомою. У багатьох підмовах вони стали основним способом терміноутворення [3,52]. Серед таких терміносполук для підмови педагогіки (вища освіта) перше місце посідають двокомпонентні сполуки, їх налічується майже 51 % від загальної кількості словосполучень. Ці словосполучення можуть мати різну структуру:

1. N+N - *distance education*, *module result*, *assessment progress*, *failure date* та ін.
2. Adj + N - *sabbatical year*, *senior lecturer*, *academic award*, *ordinary degree*.
3. Nof+ N - *college of education*, *course of instruction*, *faculty of humanities*.
4. V + N - *to deliver a lecture*, *to pass a test*.
5. Nto + N - *right to education*, *entrance to the university*, *appointment to a chair*.
6. Nfor + N - *application for admission*, *rules for progression*.

Найпродуктивнішим із зазначених вище моделей виявились:

Adj + N - 198 терміносполук

N + N - 191 терміносполук

Nof+ N - 57 терміносполук

V + N - 41 терміносполука із загальної кількості більш, ніж 500 вибраних двокомпонентних сполук.

Тричленні терміносполуки мають досить розмаїту структуру і становлять 13% від досліджуваної лексики (attainment targets for students (NN for N), regulations for a particuli award (N for Adj N), optional elements of study (Adj N ofN) та ін.).

Менш продуктивними виявились чотиричленні сполуки (3% від загальної кількості, Можемо зробити висновок, що вони частіше вживаються для номенклатурного позначена (Diploma in Professional Studies and Education (N in Adj N&N), University's Academic appeal procedure (N's Adj NN) та ін.).

Сполуки із п'яти членів складають менше одного відсотка і також мають ду" різноманітні структури (the general minimum credit requirement for awards (Adj NNN for IS, overall grade point average score (Adj NN Adj N), Award Deputy Chief External Examiner (NN Adj N) та ін.).

Однією із характерних рис терміносистем англійської мови є широке використані поряд з багатоконпонентними термінологічними сполуками їх скорочених форм (особливо і тенденція помітна у письмовій формі мовлення). Скорочення займає не останнє за важливий місце у словотворі англійської мови. Це явище зменшення кількості фонем або морфем у ся вах або словосполученнях без змін їх лексикограматичного значення або категорій, в результаті ті якого з'являється нова номінативна одиниця чи варіант висхідної одиниці [4, 161]. Як віді мо, тенденція до скорочення зумовлена лінгвістичними та екстралінгвістичними факторам зокрема, науково-технічним та соціальним прогресом, тенденцією до економії мови та ін.

Традиційно розрізняються:

- скорочені слова (clippings)

- буквенні абрєвіатури (alphabetic)

- телескопічні слова (телескопізми) (blends, blendmgs, fiisions, portmanteau wori [4, 161].

Аналізуючи програми вищих навчальних закладів Великобританії, помічаємо вживав в текстах скорочених форм слів: Prof<- Professor, inst <— institute, exam <— examination, educ" education, grad <— graduate та деякі інші. Загальновідомо, що є такі скорочення, які ви ристовуються лише в розмовній мові (хоч такі слова і не відносяться до категорії власі термінів, але все ж таки обслуговують цю сферу діяльності людини і є варіантами розбіжна тей функціональних параметрів цієї підмови), наприклад: lab <— laboratory, poly <— polytechnm tech<— technological college. Тут доречно зазначити, що деколи такі скорочення буваю:

омонімічними, тобто перша складова частина двох скорочених слів співпадає, наприклад: ps <— polytechnic, poly <— polyester. В цьому випадку співпадають скорочення різних підмов. А в приклад омонімічних абрєвіатур в самій терміносистемі педагогіки (вища школа):

В А - Bachelor of Arts та В.А. - British Academy, P.g. - post graduate та P g - permanent gradi

Привертає увагу використання гібридних словосполучень, тобто таких, де члена словосполучення є повні слова та скорочення різних типів або лише скорочення та абрєвіатур абрєвіатури та цифри (у більшості випадків такі словосполучення використовуються і номенклатурні): Dip Prof Studs (Nursing) (Diploma in Professional Studies in Nursing), A-la (Advanced Level), Cert HE (Certificate of Higher Education), F 1, D 5, E 4 (overall grades for| module), FE college (college of further education), CNAА validation (validation of the Council Г National Academic awards).

Для процесу словотвору англійської мови характерним є поняття акронім (буквед абрєвіатура, що читається як слово):

TESLE ['tes<ə>l]	- Teaching English as a Second Language
TEFL ['tefəl]	- Teaching English as a Foreign Language
TESOL ['teso:l]	- Teachers of English to Speakers of other Language
TOEFL ['toʊfəl]	- Testing of English as a Foreign Language

Не обминули термінологію вищої школи телескопічні слова: educreation = education + creation; Oxbridge = Oxford + Cambridge. Але у процентному співвідношенні їх небагато.

Загалом, з проведеного дослідження можна зробити висновок, що для процесу термінотворення педагогічної лексики в галузі вищої освіти є характерними такі ж процеси, як і для загальнолітературної мови в цілому.

У відсотковому співвідношенні структурний поділ проаналізованої лексики виглядає так:

- 51,5 %-двочленні терміни
- 30,5 % - однокомпонентні лексеми
- 11 % - тричленні терміни
- 3 % - чотиричленні
- 0,8 % - п'ятичленні

Окремо виділяємо скорочення різних типів - 3,2 % (вони є характерним, але не домінуючим способом термінотворення для цієї підмови).

Для однокомпонентних термінів характерним є явище афіксації, менш продуктивним - спосіб складання основ.

У одній із своїх робіт В.В.Виноградов зазначив, що надмірне теоретизування щодо питань терміну та термінології без взаємодії з практикою обов'язково залишається малопродуктивним [2, 7]. У статті неможливо висвітлити усі проблеми, отож, будемо торкатися лише деяких.

Отже, більш ґрунтовна систематизація і глибокий аналіз терміносистеми педагогіки англійської мови сприятиме втіленню практичних цілей: уніфікації та стандартизації термінології ще в одному її аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Суперанская А.В., Подольская И.П., Васильева И.В. Общая терминология. Вопросы теории. - М.: Наука, 1989. -246с.
2. Виноградов В.В. Вступительное слово // Вопросы терминологии. - М.: Изд-во Академии наук СССР, 1961. -С.3-10.
3. Ткачева Л.Б. Основные закономерности английской терминологии. - Омск, Томск, 1987.— 198с.
4. Бортничук Е.Н., Василенко И.В., Пастушенко Л.П. Словообразование в современном английском языке. - К.: Изд—во при КГУ издательского объединения "Вища школа", 1988. - 264 с.

Наталія Луса

СТАТУС РЕКЛАМНОГО ЗНАКА В ТЕРМІНАХ СЛОВОТВОРУ

Реклама, безперечно, є невід'ємною частиною культури англомовних народів. Тому не слід нехтувати деякими аспектами цього багатогранного явища. Деяка рекламна інформація про товари чи послуги настільки проникає у свідомість людей, що стає невіддільною частиною їхніх фонових знань, які становлять предмет лінгвокраїнознавства [5, 45].

Розглядаючи мову реклами в лінгвокраїнознавчому плані, ми маємо на увазі рекламний знак (далі РЗ) товару. Адже він є найважливішим елементом рекламного тексту. РЗ (інші назви, які використовуються: знак обслуговування, товарний знак, товарна марка, фірмовий знак, англ. trademark та ін.) - це зареєстровані у встановленому порядку словесні, об'ємні, зображувальні, звукові позначення або їх комбінації, які використовуються власником РЗ для ідентифікації своїх товарів чи послуг [3,61].

Оскільки кожен продукт отримує назву, то виникає постійний приплив нових слів, особливості утворення яких є цікавими з точки зору лексики. В англійській мові слова

виникають синтаксичним, морфологічним, синтаксико-морфологічним та фонетико-морфологічним способами. Найбільш продуктивними вважаються:

1. **Словоскладання (Compounding, word-composition).** Це утворення нових елі шляхом поєднання двох або більше основ. В англійській мові існує дуже багато складних слів а словоскладання є дуже продуктивним засобом збагачення словникового складу мови. Існує три способи утворення складних слів:

а) **Морфологічний.** Компоненти складного слова пов'язуються з допомогою сполучних звуків (на письмі сполучних літер). Сполучними літерами можуть бути *-a-, -o-, -i-, -s-* Наприклад, це такі РЗ, як: *Selectapost* < від *select* - відбирати + *post* - пошта > - автоматична система сортування кореспонденції; *Rotaprint* - офсетна друкарська машина; *Steradent* порошок та паста для дезинфекції штучних зубів виробництва компанії "Рекітт енд Коулмаї (*Reckitt and Colman*); *Kattomeat* - м'ясні консерви для кішок виробництва концерну "Юнілеве] (*Unilever*); *Parlophone* - грампластинки компанії "Грамофон" (*Gramophone Co*); *Acousti-phase* акустичні головки; *Kiddicraft* - іграшки однойменної компанії; *Teasmade* - електричний кип'ятильник, який автоматично готує чай виробництва компанії "Гоблін" (*Goblin*),

б) **Синтаксичний.** Компоненти складного слова сполучаються як вліпи словосполучення і зберігають синтаксичні зв'язки між собою. В той же час компоненти синтаксичного складного слова дуже щільно пов'язуються за своїми значеннями і утворюють разом єдине ціле. Наприклад, *Turnabout* - грампластинки компанії "Декка" (*Decca*); *Quelraynf* водонепроникаючий одяг виробництва однойменної компанії; *Winalot* - галети для собак муки грубого помелу виробництва компанії "Спіллерз" (*Spillers*); *Start-Rite* - дитяче взуття виробництва компанії "Джеймс Саутолл енд Ко" (*James Southall & Co*); *Stone-Dri* - фірма пі виробництву та продажу водонепроникаючого одягу; *After Eight* - м'ятна помадка в шоколаді; *En-Tout-Cas* < від *фр. en tout cas* - (придатний) за будь-яких умов > - різноманітні спортивні споруди однойменної фірми.

в) **Нейтральний.** Компоненти поєднуються в єдине слово без будь-якої морфологічних оформлень (на відміну від морфологічного словоскладання) і є формальні незалежними з синтаксичного погляду (на відміну від синтаксичного словоскладання] Наприклад, *Mothercare* < від *mother* - мама +- *care* - турбота > - фірмові магазини з товарам для дітей та вагітних жінок однойменної компанії; *Sunlight* < *буке.* сонячне світло > - сорт миль концерну "Юнілевер" (*Unilever*); *Datapost* < від *data* - інформація + *post* - пошта > - спеціальні служба доставки перфострічок ЕОМ на пошті та телеграфі; *Daylay* < від *day* - день + *lay* класти (яйця), нестися > - курячі яйця компанії "Іствуд" (*Eastwood*); *Doublemint* < від *double* подвійний + *mint* - *бот.* м'ята > - м'ятна жувальна гумка компанії "Ріглі Ко лімітед" (*WrigleyCi. Ltd*); *Krooklok* < *krook* від *skook* - шахрай + *loc* від *lock* - замок > - протигугонний замок для автомобіля; *Wonderloaf* - хліб виробництва компанії "Уондер бейкінг" (*Wonder Baking Westclox* - годинники компанії "Дженерал тайм" (*General Time*); *Aquaclean* - пілососи

2. **Афіксація (Affixation).** Це спосіб утворення слів за допомогою афіксів. В рекламній діяльності РЗ можуть утворюватися за допомогою:

А. Префіксів:

а) *an-* < від *грецьк.* *a-/an-* > - має значення протилежності. Наприклад, *Anefrin* < *бун* без ефедріна.

б) *Bi-* < від *лат.* *bi-/bis-* > - подвійний, який складається з двох елементів. Наприклад *Bicillin* - ліки, які містять два види пеніциліну: бензилпеніцилін (*Benzylpenicillinum*) діамінпеніцилін (*Diaminpenicillinum*).

в) *de-* < від *лат.* заперечення, призупинення > - надає слову протилежного значення вказує на позбавлення чогось. Наприклад, *Decaf* < від *de* + *caf* < від *caffeine* - *фарм.* кофеїн > кава без кофеїну.

г) *duo-* < від *лат.* *duo* > - два, подвійний. Наприклад, *Duo/old* - чоловіча подвішів нижня білизна.

д) *ex-* < від *лат.* та *грецьк.* *ex-* > - без, з. Зустрічається в словах, які означають і виключення, знищення, відсутність. Наприклад, *Extar* - порошок для знищення зубного каменю; *Ex-lax* - проносний засіб.

е) *o-* < з гельської означає потомок, нащадок. Наприклад, *0-ceH-o* - губка, зроблена з целюлози; *Oiac* - порошок, зроблений з молока; *0-Cedar (O'Cidar)* - швабри, щітки компанії "Престіж" (*Prestige*).

є) *re-* - означає повторюваність або повернення в попередній стан. Наприклад, *Remploy* < від *re-employ* - знову надавати роботу > - компанія, де працюють люди з різноманітними фізичними вадами.

ж) *ultra-* < *буке.* ультра-, понад-, над- > - вказує на надмірність, надлишок, на знаходження поза межами чого-небудь. Наприклад, *Ultra-Brite* - зубна паста, яка додає зубам крашої білизни.

Б. Суфіксів:

а) *-cide* - вказує на знищення чого-небудь. Наприклад, *Gallicide* - препарат для знищення комах; *Jet-o-cide* - дезодорант, який знищує неприємний запах.

б) *-eri-or* - часто вказує на місце походження предмета або на того, хто здійснює дію. Наприклад, *Detroit* - олівці; *Drizzler* - плащ, який носять під час мряки; *Teabagger* - чайник із спеціальним пристосуванням для пакетиків з чаєм; *Topper* - комікс для дітей молодшого віку видавництва лондонської компанії "Томсон енд компані лімітед" (*D.C. Thomson & Co Ltd*).

в) *-ette/ -et* - зустрічається зі значенням зменшення та імітації. Наприклад, *Sucrets* < від *франц.* *Sucree* - цукор > - солодоші; *Ovenette* < *буке.* маленька духовка > - духовка; *Pursettes* - тампони достатньо малі, щоб носити у косметичці; *Candettes* — таблетки, подібні до цукерки; *Grapette* - напій з виноградним ароматом; *Fujiette* - синтетична тканина, подібна до шовку; *Bluettes* - гумові рукавиці, звичайно голубого кольору, для роботи з хімікатами; *Cheeselet* - сухе печиво з сиром.

г) *-inei-ini-en (-ene, -Iene)* < від *лат.* *-inus* > - належати до когось, чогось, стосуватися когось, чогось. Дуже часто ці суфікси використовуються у фармацевтичній промисловості та у назвах синтетичних волокон. Наприклад, *Anadin* - болезаспокійливий засіб; *Troxevasin* - болезаспокійлива мазь; *Disprin* - ліки типу аспірину компанії "Рекітт енд Коулман" (*Reckitt & Co/man*); *Voltaren* - протизапальний, протиревматичний засіб; *Paludrine* - засіб проти малярії; *Dramamine* - засіб проти морської хвороби американської компанії "Дж.Д.Сірл енд К⁰" (*G.D.Searle & Co*); *Crimplene* - синтетичне волокно концерну "ІКІ" (*ICI*); *Terylene* - синтетичне волокно концерну "ІКІ" (*ICI*); *Stergene* - рідина для миття посуду виробництва концерну "Юнілевер" (*Unilever*); *Windolene* - рідина для протирання скла виробництва компанії "Рекітт енд Коулман" (*Reckitt & Colman*); *Pyrene* - назва вогнегасників та ін. протипожежного обладнання однойменної компанії.

д) *-ite* < від *грецьк.* *-ites*, *лат.* *-ita*, *франц.* *-ite*. Наприклад, *Juniorite* - магазин, який спеціалізується по одягу для підлітків; *Marmite* < від *франц.* казанок, каструля > - поживна білкова паста, яка використовується для бутербродів та приготування приправ, виробництва однойменної компанії.

е) *-o*. Для утворення РЗ цей суфікс додається до основи слова, скороченої форми слова або до власної назви. Наприклад, *Tenasco* - синтетичне віскозне волокно високої міцності;

Novello - лондонське видавництво; *Brillo* - губка для чистки металевого посуду виробництва однойменної компанії; *Scripto* - різноманітні види ручок компанії "Скріпто пенз" (*Scripto Pens*).

є) *-oid* < від *грецьк.* *-o-eides* - форма. Наприклад, *Polaroid* - синтетична плівка, яка поляризує світло і застосовується при виготовленні темних окулярів, лобового скла до автомашин та ін.

Існує також цілий ряд так званих **комерційних суфіксів:**

а) *-a*. Наприклад, *Volta* - пилососи.

б) *-an*. Наприклад, *Fortisan* < від *лат.* *fortis* - сильний > - синтетичне волокно; *Tartan* - синтетичне покриття для бігових доріжок, легкоатлетичних площадок та ін.; *Dixan* - пральний порошок.

в) *-ax*. Наприклад, *Tampax* - гігієнічні тампони однойменної фірми.

г) *-ex*. Найбільш продуктивний суфікс. Деколи має значення "позбавлений чогось". Наприклад, *Tilex* - засіб для знищення плісняви, цвілі; *Dyprotex* - засіб для лікування висипки в дітей; *Odex* - різноманітні дезинфікуючі засоби та озонатори фірми "Оудекс маньюфакчурінг" (*Odex Manufacturing*); *Kleenex* - паперові носові хусточки та косметичні серветки фірми "Кімберлі-Кларк" (*Kimberly-Clark*); *Sweetex* - синтетичний замітник цукру компанії "Проктор енд Гамбл" (*Proctor and Gamble*).

д) *-ol*. Використовується в фармацевтичній промисловості: *Oxydol* — мило американської компанії "Проктор енд Гамбл" (*Proctor and Gamble*); *Panadol* ^ болезаспокійливий та жарознижувальний засіб; *Virol* - вітамінізований екстракт для дітей виробництва компанії "Бовріл" (*Bovril*); *Clairol* - дезодорант, лак для волосся.

е) *-on, -Ion*. Дуже часто ці суфікси вживаються у назвах синтетичних волокон: *Nylon, Airelon, Kirklon, Van-Ion, Kimlon, Dridon, Perfron, Doe-Ion, Burlon, Textron, Orion, Dacron* та ін. Крім цього, *-on, -Ion* зустрічаємо у таких РЗ, як: *Anidon* - снотворний засіб; *Resistron* -таблетки для дотримання дієти, утримання від їжі; *Acousticon* - препарати для покращення слуху; *Marvelon* - клейкий папір та ін.

є) *-ox*. Наприклад, *Radox* - ароматизована сіль для ванн виробництва компанії "Аспру Ніколас" (*Aspro-Nicholas*); *Velox* — фотопапір,

ж) *-ax*. Наприклад, *Cydrax* - безалкогольний сидр.

3. Скорочення слів (Shortening). Цей вид словотвору почали застосовувати дуже давно. Багато скорочених слів настільки відокремилися від своїх повних форм, що майже зовсім не пов'язуються між собою в уявленні людей. У рекламній діяльності використовують такі види скорочень:

А. Скорочення початку слова (афереза). Наприклад, *Tricity* < від *electricity* - електрика > - побутові електроприлади та холодильники концерну "Торн електрикал індастріз" (*Thorn Electrical Industries*).

Б. Скорочення кінця слова (апокопа). Наприклад, *Choc* < від *chocolate* - шоколад > шоколадний напиток компанії "Джара" (*Jarrah*); *Dep* < від *depose* - усувати > - лак д волосся; *Daz* < від *dazzle* - засліплювати білизною > - пральний порошок американські компанії "Проктор енд Гамбл" (*Proctor and Gamble*); *Lux* < від *luxury* - розкіш, насолода > • мило та пральний порошок концерну "Юнілевер" (*Unilever*).

До скорочень треба також віднести аббревіатури (*abbreviations*) та складноскорочені слова. За типами скорочень РЗ можна поділити на такі категорії:

А. Ініціальні. Це такі РЗ, в яких використовуються лише перші букви (ініціали) ві слів, що утворюють складноскорочене слово. Наприклад, *H.P.* (*sauce*) < від *Houses* (*Parliament* > - пікантний соус до м'яса виробництва однойменної компанії; *A. B.C.* < від назі компанії *derated - Bread Company* > - кафе та пекарня компанії "Аерейтед бред компанії" (*Aerats Bread Company*); *J.W.T.* < від *J. Walter Thompson* - засновник фірми > - велике лондонське рекламне агенство; *ICI* < від *Imperial Chemical Industries* > - хімічний концерн; *H.R.G.* < в назви компанії *alfbrd-Robins-Godfrey Engineering Company* > - марка спортивної автомобіля; *O.F.C.* < від *oldest finest Canadian whiskey* > - канадське віскі; *B.S.A.* < від назі фірми *Birmingham Small Arms* > — велосипеди та мотоцикли фірми "Бірінгем смолл арм" (*Birmingham Small Arms*); *B.R.M.* < від імен конструкторів *Berthon & -Raymond Mays* > - мар гоночної машини; *B.M.C.* < від *British Motor Corporation* > - велика автомобільна компані *G. W.K.* < від назви компанії *Gore, Wood and Keiller* > - марка легкового автомобіля; *ZBT* < *zinc baby falcum powder* > - присипка для дітей; *WO* < від *very, very old whisky* > - віскі.

Б. Частково скорочені РЗ. РЗ, в яких лише перша складова частина скорочена, а дру вживається в повній формі або частково скорочені певні морфеми обох слів. Сюди належав такі РЗ, як: *Bri-Nylon* < від назви компанії *-Bn'tish Nylon Spinners* > - синтетичне волокни концерну ІКІ (*ICI*); *Brylcreem* - брильєнтин для волосся; *Sno-cai* < від *snow* - сніговий + *call* кішка > - гусеничний трактор, який використовується для санних поїздок в Антарктиді *Cinesenja* < від *swematograph* - кінематограф + *senja* < від *centre* - центр > - популярним лондонський кінотеатр; *Hovis* < від *lat. Aominis* - людський + *vis* — сила > - питльований хліб

компанії "Ренкс Хоувіс Макдугалл" (*Ranks Hovis McDougall*); *Identikit* < від *identification* + *kit* - розпізнавальний комплект > - комплект типових рис, з яких можна скласти портрет-робот людини; *Datel* < від *data* - інформація + *te/egraph* - телеграф > - система передачі закодованої інформації по телефону, телеграфу; *Extel* < від *Exchange Te/egraph Company* > - назва компанії; *Hotac* < від *hotel* - готель + *accommodation* - приміщення > - лондонська фірма, яка замовляє для туристів номери в готелі, квитки в театр.

В. Комбіновані скорочення. Наприклад, *Emitope* < від назви компанії *Electric and Musical Industries* + *tape* - магнітофонна стрічка > - магнітофонна стрічка компанії "Електрик енд мюзікал індастріз" (*Electric and Musical Industries*); *Snowcem* < від *snow* - сніг + *cement* -цемент > - білий цемент компанії "Асошіейтед Портланд цемент" (*Associated Portland Cement*); *J. & B.* < від *Justerini and Brooks Ltd* > - віскі; *C and A* < від імен засновників фірми *Clemens and August Brennkmeier* > - магазини по продажу чоловічого, жіночого та дитячого одягу.

4. Конверсія (Conversion). За визначенням проф. О.І.Смирницького, конверсія є таким видом словотворення, при якому слово творчим засобом служить тільки сама парадигма слова [4,24]. Отже, конверсія не використовує словотворчих афіксів, а використовує лише парадигму (систему граматичних змін) слова. Наприклад, *Kwells* < від *quell* - знищувати > - засіб проти морської хвороби компанії "Аспро-Ніколас" (*Aspro-Nicholas*); *Swoop* — корм для птахів виробництва компанії "Петфудз" (*Petfoods*), *Tuf* < від *tough* - міцний > - чоловіче взуття виробництва компанії "Дж.Б.Бріттон енд санз" (*G.B. Britton & Sons*); *Adorn* - лак для волосся.

Менш продуктивними словотворчими способами в англійській мові вважаються:

1. Телескопія (контамінація) (Blending). Поєднання окремих частин в одне слово із збереженням значень обох слів. Саме цим шляхом утворилися такі РЗ, як: *Chunnel* < від *the Channel* - Ла-Манш + *tunnel* - тунель > - проект тунелю під Ла-Маншем, який повинен з'єднати Великобританію з Францією; *Ansafone* < від *answer* - відповідь + *telephone* - телефон > - автоматичний телефонний апарат холдінг-компанії "Садерн інструменте холдінгз лімітед" (*Southern Instruments Holdings Ltd*); *Ricicles* < від *rice* - рис + *icicles* - бурульки > - рисові пластивці з цукром виробництва американської компанії "Келлогг" (*Kellogg*); *Spam* < від *spiced ham* - приправлений спеціями + *ham* - шинка > - консервоване м'ясо виробництва компанії "Фітч Ловелл" (*Fitch Lovell*); *Robophone* < від *robot* - робот + *telephone* - телефон > - пристрій, який записує телефонограми під час відсутності абонента.

Як видно з вищенаведених прикладів, телескопія дуже схожа на словоскладання, хоча і відрізняється від нього. У словоскладанні використовуються основи слів, а в телескопії - частини основ або навіть окремі звуки слів. Телескопічні слова стоять близько до складноскорочених слів, хоча між ними є певні розбіжності. У складноскорочених словах завжди використовуються початкові морфеми або звуки (на письмі букви) всіх слів, що утворюють складноскорочене слово. В телескопічних словах обов'язково використовується початок першого слова (морфема чи частина її) та кінець другого слова [1, 93].

2. Редуплікація (повторення звукового складу слова) (Reduplication). Нові РЗ можуть утворюватися шляхом повторення звукового складу слова: *Holland and Holland* - лондонська компанія по виробництву мисливських рушниць, рибальського приладдя та спортивного оснащення. Значно частіше це повторення буває не повним, а частковим. Наприклад, *Kit-E-Kat* - м'ясні консерви для кішок виробництва компанії "Петфудз" (*Petfoods*); *Tim Tarn* - шоколадне печиво виробництва компанії "Арноттс біскітс лімітед" (*Arnott's Biscuits Limited*).

Найвживанішими частковими повторами є римовані повтори, що базуються на алітерації: *Tetley Tea* - спеціалізована фірма по імпорту та розфасовці чаю та кави; *Daylay* < від *day* - день + *lay* - класти (яйця), нестися > - курячі яйця компанії "Іствуд" (*Eastwood*); *Handy Andies* - паперові носові хусточки компанії "Боуотер-Скотт корпорейшн" (*Bowater-Scott Corporation*); *Tia Maria* - кофейний лікер; *Ronson* - запальнички, електробритви та побутові електроприлади однойменної компанії; *Rob Roy* - дитячий одяг компанії "Роброй" (*Robroy*).

3. **Звуконаслідування (onomatopoea).** Слова, утворені цим шляхом, означають такі предмети або дії, що так або інакше пов'язуються з певними звуковими ефектами. Цей спосіб утворення слів в англійській мові є дуже обмеженим. В рекламній діяльності ми зустрічаємо такі РЗ, як: *Bic Clic* - ручки компанії "Байро бік" (*Biro Bic*); *Smash* - концентрат картопляного пюре; *Shreddies* < *буке.* хрумкі квадратики > - легкі пшеничні квадратики виробництва компанії "Набіско" (*Nabisco*); *Scrabble* < *буке.* каракулі > - настільна гра в слова, які складають з кубиків з буквами.

4. **Зворотня деривація (регресивна афіксація, зворотній слововивід) (Back-formation).** Слова, що утворилися від кореневих слів шляхом помилкового відокремлення вданого кореня, тобто розриву однієї морфеми. За цим принципом в англійській мові були утворені слова: *to beg* (просити, благати), від *beggar* (жебрак); *to edit* (редагувати), від *editor* (редактор); *to burgle* (обкрадати), від *burgler* (нічний злодій - зломщик). Щодо РЗ, у даному масиві не знайдено жодного прикладу.

Аналіз вищезрозглянутих основних способів словотвору дозволяє зробити такі висновки:

1. Найбільш продуктивними способами словотворення в англійській мові є словоскладання, афіксація, конверсія та скорочення слів. Менш продуктивними є телескопія (контамінація), редуплікація, звуконаслідування та зворотня деривація.

2. Найбільш продуктивними способами творення РЗ є словоскладання, афіксація та скорочення. Менш продуктивними є конверсія, телескопія (контамінація), редуплікація та звуконаслідування.

3. Шляхи та способи творення РЗ - тісно пов'язані з граматичною будовою мови та з її основним словниковим фондом.

4. Нові РЗ, утворені тим чи іншим способом, мають тенденцію до збагачення словникового фонду мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранцев К.Т. Курс лексикології сучасної англійської мови. - К., 1955.
2. Великобритания. Лингвострановедческий словарь. - М., 1980.
3. Ромат Е. Реклама в системе маркетинга. —Харьков, 1995.
4. Смирницкий А.И. Так называемая конверсия и чередование звуков в английском языке // Иностранные языки в школе. - 1953. - №5. - С.24.
5. Солошенко О.Д. Деякі функціональні особливості торгових назв товарів та основні джерела й творення (на матеріалах американської побутової реклами) // Іноземна філологія. Львів. - 1987. Вип.88,-С.41-46.

Олександра Дуїж

МІСЦЕ ПОНЯТТЯ В СТРУКТУРІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ЗНАЧЕННЯ

Аксіомним в термінознавстві є твердження про те, що основою семантики терміна є поняття. "Дефініція терміна повинна відбивати те, що це особливий тип слова, я— зіставляється з поняттям і вступає у системні відношення з іншими подібними одиницям^{TM} мови, утворюючи разом з ними особливу систему - термінологію" [6, 146]. Розглядаючи щіІІ поняття, будемо виходити з нетотожності значення мовного знака і поняття.

Поняття - категорія логіки. Зміст і об'єм цієї категорії зумовлений з одного боку зіставленням поняття з певною сутністю чи з сутностями, відображеними в ньому, а з другоюД боку - місцем цього поняття у системі інших понять, які відображають певну ділянку реальне дійсності.

На відміну від поняття значення мовного знака - категорія мовознавча. Вона зумовлеД зіставленням знака з певним поняттям як категорією логіки і місцем знака в конкретній системіД мовних знаків, до котрої він належить. Значення знаків-слів визначається не тільки іВ предметним зіставленням, але і тим, в якому співвідношенні він перебуває з іншими знакамв як він представляє той смисл, який за ним закріплений [3,57].

Власне і термінологічне значення мовного знака розглядаємо як різновиди лексичного значення. Семантичний зміст мовного знака, який виступає у ролі терміна, репрезентує діалектичну єдність загального і конкретного. У кожному із своїх спеціальних значень слово чи словосполучення виступає як різний знак. Але в той же час воно зберігає своє власне значення, яке разом із спеціальними значеннями утворює його семантичний зміст.

Так, слово "*support*", окрім лексичного, має цілий ряд спеціальних значень у різних термінологіях, де воно виступає кожний раз як інший знак. У банківській термінології це слово має значення "підтримка курсу акцій шляхом закупівлі їх групою зацікавлених осіб". Разом з тим "*support*" залишається словом із власним значенням "опора", "підтримка".

Зіставляючи різні точки зору на природу терміна, можна виявити, що всі вони звертають увагу на залежність семантики терміна від системи наукових понять, до якої він належить. Це вказує на те, що з 2-х аспектів семантики - денотативного і сигніфікативного - останньому належить вирішальна роль у формуванні термінологічного значення.

Іншими словами, шлях від знака до номінованого ним явища лежить для терміна через сигніфікативну частину його семантики. Якщо скористатися широко відомим у мовознавстві семантичним трикутником, де виділяється предмет (чи денотат), а також поняття (чи деейгнат), то можна зобразити графічно семантичну структуру терміна:

Стосовно питання відображення у формі терміна сутності відповідного поняття немає єдиної думки. Це видно хоча б з самого підходу, який проявляється у двох випадках. У першому випадку висловлюється думка, що термін повинен відображати сутність поняття. У другому випадку виражається думка, що термін тільки вказує на зв'язок з поняттям.

Як відомо, оволодіння науковими знаннями починається з визначення термінів і тих понять, знаками яких вони є. У цьому процесі певну роль відіграє форма терміна, яка містить інформацію про відповідне поняття. Ця інформація може бути точною чи неточною, достатньо повною чи неповною. В науковій термінології відображається об'єктивний розвиток людського мислення від конкретного до абстрактного. Відомо, що глибина пізнання завжди відносна, вона залежить від рівня розвитку людського мислення, можливості котрого хоч і безмежні, однак реалізуються в залежності від загального рівня розвитку науки.

Термін фіксує первинне отримані знання про предмет, явище чи процес. Згодом ці знання поглиблюються, розширюються, сутність постає перед дослідником у новому, уточненому вигляді, а форма терміна залишається тією ж самою. Ця нова сутність відрізняється від спершу пізнаної своєю більшою глибиною. Це - сутності різного порядку, котрими володіє один і той же предмет, явище, процес. Глибина пізнання не має меж і тому ця сутність, глибша за першу, через деякий час виявляється менш глибшою за сутність, пізнану у подальшому дослідженні. Так у логічному плані змінюється понятійне навантаження терміна в залежності від етапів процесу пізнання. Понятійне навантаження терміна зумовлене також на думку деяких термінознавців принципово різними позиціями дослідників [3, 87].

Деякі дослідники галузевих термінологій пропонують розрізняти пласти термінології, які відповідають етапам наукового пізнання і в яких відображається сутність абстракції мислення [9,494].

До нижнього пласту термінології пропонується віднести терміни, котрі носять наочний характер і пов'язані з конкретним мислення. Такий термін, на їхню думку, відображає якусь яскраву ознаку і репрезентує собою пізнану сутність. Функцією терміна на цьому етапі є фіксація і збереження отриманого знання. Цьому етапу пізнання відповідає перша ступінь абстракції.

На наступному етапі термін пов'язується з поняттям, яке відображає важливіші властивості предмета, процесу чи явища. Функцією терміна на цьому етапі є накопичення і трансляція знань.

На найвищому ступені пізнання термін не може розкривати глибинної сутності поняття. На думку цих дослідників, такі терміни номінують дуже складні поняття.

Отже, властивість, а точніше функція терміна відображати сутність номінованого ним поняття з тією чи іншою мірою точності і глибини залежить від того, на якому етапі процесу пізнання дослідник перебуває.

У термінознавстві часто виникає питання: до якої межі поняття, виражене терміном може бути предметом мовознавчого аналізу? З цим питанням пов'язане інше: а чи переступає мовознавець межі своєї ділянки дослідження, чи не втручається у сферу фахівця?

Значення терміна, як і загальнономовне значення слова - це категорії мовознавства. Стосовно них О. Потебня писав: "Що таке "значення слова"? Очевидно, мовознавство, не ухиляючись від досягнення своєї мети, розглядає значення слів тільки до певної межі. Оскільки йдеться про найможливіші речі, то без згаданого обмеження мовознавство вміщувало б у собі, окрім свого незаперечного змісту, про котрий не судить жодна інша наука, ще й зміст усіх інших наук. Наприклад, говорячи про значення слова дерево, ми повинні були б перейти у сферу ботаніки, а з приводу слова **причина** або **причинного зв'язку** - трактувати про причинність у світі" [7, 19].

Орієнтуючись на тлумачення, ми в осмисленні значення терміна базуємось на тому, що семантичні кордони терміна обмежені дефініцією, а його зміст розкривається в процесі розвитку форм наукового поняття.

Ідею про основну роль дефініції розвиває Циткіна Ф.А.: "Зміст терміна розкривається його дефініцією на основі виділення необхідних і достатніх ознак поняття" [8, 8].

Визнаючи першочерговість дефініції для характеристики терміна ми, разом з тим, не можемо погодитись з деякими термінознавцями стосовно того, що поняття може бути значенням терміна [4, 20] (подібно до того, як і тлумачення не може бути значенням • загальнономовного слова). Поняття виступає у ролі головного об'єкта для дефінітивної функції Д терміна. А дефініція тільки встановлює семантичні межі значення. У ній розкриваються суттєві риси відповідного поняття як члена даної системи наукових понять.

Функціональний підхід до вивчення значення терміна передбачає логіко-лінгвістичні основи термінологічного дослідження. Розширення і систематизація знань апелює до розуміння, тому дефініції творяться свідомо, наприклад в статтях, підручниках, у процесі роботи по впорядкуванню термінології.

Співвіднесеність терміна з поняттям обов'язково передбачає дефініцію, яків розкриваючи зміст терміна, виявляє його (терміна) системні зв'язки, а також визначає місце терміна в системі термінології.

Ми вважаємо словникову дефініцію набором диференційних семантичних ознак, які розкривають зміст поняття, вираженого терміном. Враховуючи кількість диференційних семантичних ознак у дефініції, можна визначити ступінь термінологічності лексичного елемента, оскільки відомо, що відмінність між понятійним змістом термінів і загальнономовних слів полягає у ступені суттєвості відображених ознак референта, у ступені проникнення у сутність виражених понять, які фіксуються в значенні терміна за допомогою диференційних ознак. Ступінь термінологічності буде тим вище, чим більше диференційних семантичних ознак міститься в дефініції аналізованої термінологічної одиниці. Підраховуючі! диференційні семантичні ознаки (ДСО), слід враховувати тип словника. Природньо, що і спеціальному термінологічному словнику дефініція терміна міститиме більшу кількість ДСО,

ніж дефініція того ж терміна, включеного в тлумачний словник загальнолітературної мови. Так, термін банк у словниковій дефініції спеціального термінологічного словника містить три ДСО, а в тлумачному словнику загальнолітературної мови - одну. З одного боку це пояснюється тим, що спеціальний термінологічний словник розрахований на спеціалістів, і тому відповідні спеціальні наукові поняття у ньому репрезентовані повнішими дефініціями. З другого боку, включення термінологічної одиниці в тлумачний словник загальнолітературної мови свідчить про її зближення із загальноновживаною лексикою, а це в свою чергу спричиняє втрату деяких ДСО наукового поняття в дефініції.

Очевидно, що термінологічність мовного знака перебуває у прямій залежності від рівня спеціалізації поняття, що асоціюється з його значенням. Але при встановленні термінологічності чи нетермінологічності мовного знака немає необхідності і практично неможливо визначити ступінь спеціалізації поняття, співвідносного із значенням мовного знака у кожному випадку його вживання. Показником термінологічності знака, здатного виконувати термінологічну функцію, є вже сам факт його вживання у спеціальній літературі, поза якою він втрачає функціональну і семантичну специфіку і перестає бути терміном.

Але разом з тим сам факт вживання мовного знака в спеціальній літературі в жодному разі не є достатнім обґрунтуванням для висновку про його термінологічну чи нетермінологічну спроможність, тому що всі знаки володіють притаманній терміну властивістю виражати наукове поняття. "Значення і поняття терміна і нетерміна реалізують різний тип інформації," -значає з цього приводу Циткіна Ф.А.

Зіставляючи різні точки зору на понятійний зміст термінів і загальноновживаних слів, можна дійти висновку, що загальноновживані слова виражають загальні побутові поняття, а терміни - спеціально-професійні, наукові чи технічні [2, 39]. Так, для спеціаліста термін **біржа** пов'язаний з відповідним термінованим поняттям, яке як елемент входить до сфери економічних знань, а для неспеціаліста біржа - це в кращому випадку ринкова структура, яка здійснює гуртову торгівлю.

Таким чином, різниця між науковим і побутовим поняттям полягає лише у ступені суттєвості, точності і повноти виділених ознак, котрі лежать в основі узагальнення.

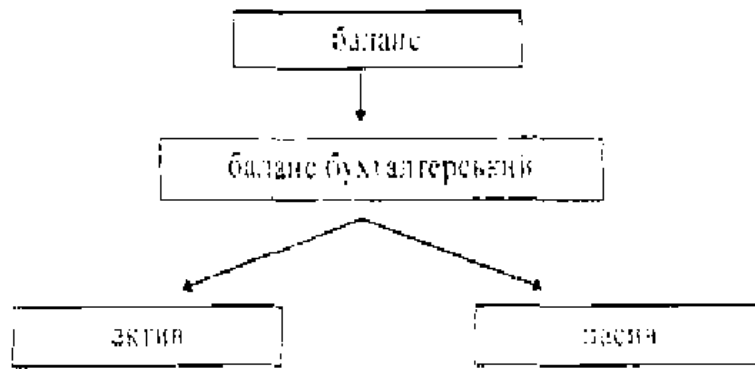
Зміна повноти поняття відбувається у процесі термінологізації, коли слово зазнає семантичних і функціональних змін. Ці зміни полягають у тому, що слово починає співвідноситися своїм значенням з чітким, строго обмеженим спеціальним поняттям і функціонувати у цьому значенні в спеціальній літературі.

Подібні семантичні і функціональні перетворення, котрі йдуть у зворотньому напрямку, в напрямку детермінологізації, відбуваються тоді, коли термін переходить у загальноновживану лексику. Але як у спеціальному, так і у неспеціальному вживанні такі знаки відносяться до одних і тих же сутностей, але поняття про ці сутності у спеціалістів і неспеціалістів можуть суттєво розрізнятися як за складом ознак, так і за об'ємом.

Термін як форма існування не рядового, а наукового поняття, має своє чітко визначене місце в системі наукових знань. Ця система базується на наукових теоріях, де дефініціям відведено одне із перших місць. Тому для того аби точно розкрити суть певного наукового поняття, варто будувати класифікацію найближчих до нього понять і тих понять, котрі з ним пов'язані.

Для прикладу: щоб розкрити зміст поняття **актив**, необхідно встановити найближче родове поняття. Ним буде поняття **бухгалтерський баланс** - основна форма бухгалтерської звітності, що показує в грошовій формі процес кругообігу господарських засобів та їх участь у розширеному відтворенні.

Поняття **актив** як підрядне входить до складу родового поняття **бухгалтерський баланс**. Але в структурі цього родового поняття міститься ще одне видове поняття - **пасив**. Поняття **пасив і актив** - супідрядні в системі свого родового поняття, і у складі цього ж родового поняття вони входять в зміст ширшого за об'ємом поняття - **баланс**.

Таким чином, повний зміст поняття, яке співвідноситься в економічній теорії з терміном **актив** розкривається на нашу думку не однією дефініцією, а сукупністю дефініцій найближчих родових і видових понять. Для виявлення всього розмаїття сторін наукового предмета, процесу, явища необхідно наводити декілька дефініцій, сукупність яких може, претендувати на відносне відображення сутності наукової реальності.

Питання лінгвістичного дослідження поняття у структурі термінологічного значення багато в чому залишається дискусійним, як і загалом підхід до значення терміна, до розбудови термінологічних систем, їх стандартизації.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Будагов Р.А. Очерки по языкознанию. -М.: Изд-во Академии Наук СССР, 1953. -280 с.
- 2.Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. -М.: Высш школа, 1987.-104с.
- 3.Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания. -М.: Наука, 1977. -246с.
- 4.Княк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Учебное пособие. -К.: Киев УМК ВО, 1989.-104с.
- 5.Никитин М.В. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика). -М.: Высш. школа, 1983.-128с.
- 6.Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. —Львів: Світ, 1994. -216с.
- 7.Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. - М.; Гос. уч.-педаг. узд-во Мин. просв. РСФСР, 1958. - том I-II. - 536 с.
- 8.Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения). -Львов: Вища школа, 1988.-160 с.
- 9.Фигон З.Б. О неоднородном характере терминологической лексики (на материале термин самолетостроения немецкого языка) // Семиотические проблемы языков науки, терминологии информатики. - в 2-х частях. -Изд-во Мое. ун-та, 1971. - С. 494-497.
- 10.Англо-русский экономический словарь / Под ред. А.В. Аникина. -М.: Русский язык, 1977. 728с.
- 11.Фінансовий словник/ А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. -Львів: Львівська політехніка, 1996. -384 с.
12. Oxford Student's Dictionary of Current English/ A.S. Hornby. -Oxford University Press, 1984.-770с.

Наталія Гусар

ПАРАДИГМА АБСОЛЮТНОЇ ДІПРИКМЕТНИКОВОЇ КОНСТРУКЦІЇ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ ТА СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

В усі періоди історії англійської мови ми знаходимо предикативні звороти, щ виступають по відношенню до основного складу речення в функції обставини, проте містять у своїй структурі виражений не тільки предикат, але і суб'єкт. Це приклади діеприкетникового абсолютного, тобто незалежного звороту (у давньоанглійській мові давальний абсолютний).

В індоєвропейських мовах діеприкетник, незалежно від будь-яких класифікацій і своїм походженням є іменем, у давньоанглійській - він є прикетниковим утворенням. Його генетичний зв'язок проявляється у загальній системі відмінювання та у його здатності виступати у функції постпозитивного означення. Релевантним для давньогерманських мов є

розрізнення дієприкметників на власне дієприкметники та віддієслівні прикметники. До перших належать утворення, що безпосередньо пов'язанні з якоюсь часовою основою -I дієприкметник I у германських мовах, до других - дієприкметники, що не співвідносяться з і будь-якою часовою основою, наприклад, латинські дієприкметники на *-to* або германські дієприкметники II.

Реконструкція германської системи дієприкметників приводить до двочленної опозиції, у якій з найдавніших часів спостерігались ознаки стану та виду.

Уже в давньоанглійській мові у дієприкметників спостерігаються певні дієслівні риси. Дієприкметник I - завжди активний, а дієприкметник II може мати пасивне значення, коли він утворений від перехідних дієслів, і активне, коли утворений від неперехідних дієслів. У давньоанглійській мові дієприкметник виступав частіше у тих функціях, що характерні для прикметника, а саме: у функції означення, предикативного означення і предикативного члена у складі іменного складного присудка. Дієслівні риси дієприкметника більш активно проявляються у функції постпозитивного означення та у вторинно-предикативних конструкціях. У такому випадку використання дієприкметник характеризується часовою співвіднесеністю з дієсловом (підмет) і може мати залежні другорядні члени (додаток та обставина). Уже в давньоанглійській мові дієприкметник змінює свої функції від атрибутивних до предикативних. У випадку вторинної предикативної конструкції (наприклад, складний додаток і абсолютний дієприкметниковий зворот) дієслівні риси дієприкметника особливо помітні: співвідношення дієприкметника з суб'єктом, що відрізняється від підмета.

Предикативним ядром абсолютної (independent) дієприкметникової конструкції є *неособова дієслівна форма*, структурно така одиниця у сучасній літературі визначається як "non-finite cause". На відміну від залежних (dependent) дієприкметникових утворень абсолютна конструкція з початку свого виникнення є предикативною, VP цього звороту продукує підмет (суб'єкт).

У давньоанглійській мові приклади абсолютних конструкцій, або умовно неособоводієслівних речень, можна зустріти в перекладах латинських текстів та перафразах Біблії як наслідування латинського *ablative absolute*. Абсолютна конструкція рідко зустрічається у *Alfred's Bede, Werferib's Dialogues, Gospels*. Є також небагаточисельні приклади у *(Eljred's) Cura Pastoralis, Boethius j Orosius* [1, 1076].

Іменник в абсолютних конструкціях у позиції підмета, як правило, стоїть у давальному відмінку.

And fa sona eft Gode jultomiendum he meathe gese on and spreca(n) (The Old English Chronicle, 797)

...fam Helende utgangendum, he set wif> pa se (Matthew, XIII, i).

Зустрічаються також випадки вживання іменника у називному та знахідному відмінках, часто як наслідування латинських абсолютних конструкцій, хоча не можна не брати до уваги можливості їх автохтонності.

da geone bine he sprecende cuomon ...aldermenn(eo loquente) (Lindisfarne Gospels, Mkf, y¹)
Zosimus wundrigende and teoligende his cneowu to bigenne hire ongearweardes, heo ongan ofpam wettrum dypigan (ASlfric, Saints' Lives 2^B, 68 f)

fcerende 'bonne bine (underbneddon gegerelehiora on woege) (Rushworth Gospels., Luke i<y,36)

and geworden wes rcestende bine in bus ...monige bsr—suinniho and synnfallo cuomon (discumbente eo) (Lindisfame Gospel, Mt.y,io)

В особливу групу можна також виділити існуючу в давньоанглійській мові дієприкметникову конструкцію, що вводиться прийменником *be*. Питання про належність цих конструкцій до абсолютних є дискусійним, оскільки дієприкметник після *be* не є атрибутивним, не абсолютним дієприкметником, він не позначає дії, а описує стан. Ми розділяємо думку В.Н-Ярцевої та Ф.С.Віссера про те, що ця конструкція належить до абсолютних, бо вона виражає дію, що супроводжує дію, виражену дієсловом головного речення. "Незалежність" дієприкметникової конструкції виникає не через відсутність синтаксичного зв'язку з головним реченням - цей зв'язок існує у будь-якому випадку - а тому, що абсолютний дієприкметниковий зворот має свій суб'єкт, що відрізняється від суб'єкта головного речення. Наявність чи відсутність прийменника, що вводить абсолютний зворот, не є суттєво важливим для передачі

його зв'язку з головним реченням [1, 2]. Модель "be me (him) lifigendum" зустрічається у давньоанглійській поезії (*Exodus, Guthlac, Husband's Message, Juliana*), де вплив латинської мови видається сумнівним.

Hundo ne woldon be him lifigendum lange polian(*Exodus 323*)

pxt he pa were ond pa winetreow be him lifigendum luestan wolde (*Husband's Message 51*)

У перекладених з латинської мови пам'ятках зустрічаються випадки, коли латинський *ablativus absolutus* перекладається староанглійським зворотом з дієприкметником у давальному відмінку, але далеко не всі абсолютні звороти перекладаються саме так. Наприклад, В.Н.Ярцева зазначає, що у перекладі Orosius на староанглійську мову із 318 випадків латинських *ablativus absolutus* в оригіналі лише 5 перекладено абсолютним дієприкметниковим зворотом. Порівнюючи переклад з латинським оригіналом, можна спостерігати, що найчастіше латинський *ablativus absolutus* перекладається в староанглійській мові підрядним реченням із сполучником або за допомогою сурядності [5].

Яке походження абсолютної конструкції? Розглядаючи це питання в германських мовах, ми б хотіли звернутися до дослідження Б.М.Задорожного, у якому він зазначає, що;

"Германські абсолютні конструкції з дієприкметником представляли собою автохтонні елементи давньогерманської спільності, що успадковані від епохи індоєвропейської прамови" [6, 26]. У підтвердження автохтонності цих зворотів автор також вказує на той факт, що абсолютна дієприкметникова конструкція зустрічається в оригінальних текстах, наприклад у *Beowulf*, а також часом у тих місцях перекладних творів (*The Old English Chronicle, Apollonivs of Tyre*), у яких вони в латинському оригіналі відсутні.

fer wesgidd ond gleo. Gomela Scilding, fela fricgende, feorran rehte ("an aged Scylding told tales ^ long ago, while many asked questions") (*Bowulfziof*)

Ще одним непрямим доказом автохтонності абсолютної конструкції є її наявність в оригінальних (неперекладних з латинської мови) старослов'янських і давньоруських пам'ятках.

Абсолютний дієприкметниковий зворот у давньоанглійській мові міг виконувати функції обставини часу (*Ram Helende utgandum, be sat wi? pa se* (*Mathew, XIII, i*); причини (*And pa sona eft Gode fultomiendum he meabte geseon and spreca* (*The Old English Chronicle, 797*); умови і супутніх умов (*Neron ewe? me estondendum be pis eal dyde* (*The Blickling Homilies, 181*); ...*him tweljum sittendum and etendum sede se* (*Mark, XIV, 18*)).

У середньоанглійській мові спостерігається інтенсивний розвиток дієслівних рис у дієприкметнику. У цей період повністю руйнується система відмінювання дієприкметника, Дієприкметник втрачає здатність передавати граматичні категорії роду, числа, відмінка.

О.О-Потебня теж зазначає більшу дієслівну силу дієприкметника більш давніх мовних періодів. Таким чином дієприкметникову речення в абсолютному використанні в цей період було більш самостійним, чим у сучасних мовах [3].

У XI -XII столітті дієприкметник характеризується різним оформленням за діалектам Так, для дієприкметника I замість єдиного суфікса *-end(e)* виникає три варіанти: в північному діалекті *-and(e)*, центральних *-end(e)*, південних *-ind(e)*. Дієприкметник II втрачає характерний йому префікс *ze-* у центральних і північних діалектах, у південних - навпаки його використання розширюється. Окрім цього, у дієприкметнику II також руйнується флективні оформлення.

Різна частотність використання абсолютного дієприкметникового звороту у середньоанглійській мові також залежить від стилю мовлення. У деяких жанрах звороти зустрічаються частіше, в інших - рідше.

Як результат зруйнування системи відмінювання у дієприкметниках, зникає узгодженні імені з атрибутивним дієприкметником. Розширюється використання дієприкметникових зворотів, що виступають у ролі постпозитивного означення.

Абсолютний дієприкметниковий зворот, до складу якого в середньоанглійській мові входять іменник у загальному відмінку чи займенник у називному відмінку та дієприкметник! або II, не змінюється функціонально. Він продовжує виступати у функції обставини часу, причини, умови та супутніх умов.

Абсолютний дієприкметниковий зворот дуже рідко зустрічається на початку середньоанглійського періоду. Так *Ancrene Riwe*, наприклад містить лише декілька подібних конструкцій

pe sorie sunfule pus biset, hwu seal him Reonne stonden (*The Ancrene Riwe*, 138)

ich wot swulne pet here? bope togedere, hevi brume and here, ibunden mid iren lpe middel pauh (*The Ancrene Riwe*, 174)

У другій половині XIV століття кількість абсолютних дієприкметникових конструкцій збільшується. Поширеною є думка, що це спричинено впливом французької та латинської мов. У *Wyclifite Bible* збережені майже всі абсолютні дієприкметникові звороти з латинського оригіналу, хоча у власних роботах Вікліф дуже рідко використовує цей зворот.

Hym spekyngne pis pingis manye bileueden into him (*Wyclifite Bible*, John VIII, yo)

Новаторством у середньоанглійській мові є структурні зміни безпосередньо у самій конструкції звороту, а саме, починаючи з середньоанглійського періоду, суб'єкт звороту передається формою називного, а не непрямого відмінка. Відмінності у відмінках можна спостерігати лише у займенниках, але їх використання в абсолютних дієприкметникових конструкціях - явище досить розповсюджене, і тому можна говорити про те, що деякі автори вживають прямі і непрямі відмінки без будь-якої дискримінації.

На початку періоду спостерігаються випадки, коли займенник стоїть у формі об'єктивного відмінка.

Існує думка, що зміна непрямих відмінків на прямі мала місце завдяки стійкій асоціації називного відмінка з підметом як суб'єктом речення.

Абсолютний дієприкметниковий зворот часто вводиться прийменником *with*.

У цей період спостерігається подальше розширення адвербіальної функції у абсолютного дієприкметникового звороту.

Таким чином, ми можемо окреслити коло проблем, пов'язаних з абсолютною дієприкметниковою конструкцією, предикативним ядром якої є неособова дієслівна форма:

граматичний статус конструкції, розвиток адвербіальних функцій, автохтонність, чи запозиченість цього утворення в германських мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Visser F. Th. An Historical Syntax of the English Language. Part two. Syntactical Units with one verb. - Leiden E.J. Brill, 1966.

2. Ярцева В.Н. Исторический синтаксис английского языка. — М.-Л.: Изд—во Академии наук СССР, 1961.

3. Потебня А.О. Из записок по русской грамматике. - Т. 1-2. - М., 1958. Д. Гухман М.М., Жирмунский В.М., Макаев З.А., Ярцева В.Н. Сравнительная грамматика германских языков. М.: Наука, 1966.

5. Ярцева В.Н. Развитие национального английского языка. - М.: Наука, 1969. б. Задорожний Б.М.

Значение и употребление причастий в германских языках: Автореф. докт.

дис.... М., 1964. - 26 с.

Галина Панчук

ВІДАПЕЛЯТИВНІ ІМЕНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРИЗВИСЬКА В ОСНОВАХ ПРИЗВИЩ ОПІЛЛЯ

Лексичною базою прізвищ Опілля виступають назви, які за визначенням М. Худаши, М. Демчука є генетичне автохтонними власними іменами в своїй основі, що традиційно базувалися на багатстві відповідних шарів апелятивної лексики, первісне вживаної як власні імена-прізвиська з різною побутовою забобонно-містичною метою [1]. Ці утворення не належать до традиційних онімів (особових власних імен чи топонімів), а "рекрутувалися тільки зі сфери загальнонародної лексики" [2, 86].

Деякі дослідники ділять прізвища цієї категорії на "nomina personalia" та "nomina imper-personalia". Не заперечуючи такого погляду, ми, щоб зберегти цілісність дослідження і дотримати

тись класифікації М. Худаша, прізвища типу "nomina personalia" відноситимемо до антропонімно-апелятивних, а прізвища типу "nomina impersonalia" — до власне антропонімних утворень. Однак і цей поділ дещо умовний. Справа в тому, що "nomina personalia" могли виконувати щодо їх носіїв, які мали церковно-християнські імена, функцію додаткових ідентифікаційних засобів [3]. Оскільки мотиви номінації на сьогодні втрачені, вважаємо за доцільне, в нашому випадку, відмовитися від мотиваційного аспекту прізвищ. І хоча такий екстралінгвістичний підхід необхідний, але він повинен базуватися не на домислах, а на конкретних фактах. Власне до подібного аналізу прізвищ звертаються й інші дослідники [1; 2; 3; 4].

Прізвища з автохтонними іменами-прізвишками в основах, як і антропонімію-1. апелятивні та відапелятивні утворення, цікаві не тільки з антропонімічного боку, вони містять вагомні відомості історико-культурного плану, розкривають пласти коліс вживаної, а зараз пасивної лексики.

Багатство такого лексичного матеріалу може бути використаним як лексикографами, так і діалектологами.

В основах сучасних прізвищ Опілля відбиті імена-прізвишка, які у відповідності і лексичним значенням їх основ, можна об'єднати в кілька груп: розглядаємо їх в порядку зменшення кількісних репрезентацій.

а) Прізвища, в основах яких відображені назви знарядь праці, предмети повсякденного вжитку та їх частини.

Традиційними видами господарської діяльності українського народу з давніх давеи були скотарство, рибальство, мисливство, бджільництво, домашні ремесла і промисли. Однак найголовнішим завжди залишалося землеробство. Відгомін назв знарядь праці, предметів повсякденного вжитку знаходимо в основах сучасних прізвищ Опілля: *Бегай* (пор. бега — Д "клевець, вид сокири для тесання каменів" — Гри. I, 36), *Бербеца* (пор. бербеца — "бочкаД найчастіше для сиру та інших молочних продуктів" — Гри. I, 50), *Бесага* (пор. бееаги — Д "сакви" — ЕСУМ I, 176), *Бичар* (пор. бич — "палка, било, коротка частина ціпа, якою молотять" — Грн. I, 59, бичар = бич — ЕСУМ I, 188), *Ботюк* (пор. ботюк — "стовбур дерева, Д який призначений для розпилювання на дошки" — Winz, 514), *Бугель* (пор. бутель — "залізне Д кільце, обруч на щоглі, палі" — СУМ I, 246), *Буяр* (пор. буяр — "великий човен" -Д Грн. I, 119), *Бушта* (пор. бушта — "обруч на маточині колеса" — ЕСУМ I, 314), *Гамерчук* (пор. гамера — "ковпак у формі зрізаного конуса" — ЕСУМ I, 465), *Герега* (пор. герега — "дзиґа" -Д Грн. I, 348), *Геренда* (пор. геренда — "опорна балка, перекладина" — ЕСУМ I, 499), *Ге^яД* (пор. геф — "ополонник" — ЕСУМ I, 502), *Гладиш* (пор. гладш — "гличик для молока" -Д ЕСУМ I, 519), *Гладій* (пор. гладій — "інструмент для обточки етупець" — Грн. I, 347), *ГнмД* (пор. гнип — "короткий шевський ніж" — ЕСУМ I, 519), *Голиш* (пор. голиш — "круглийД гладкий камінець" — СУМ I, 107), *Грезда* (пор. грезд — "пробка, затичка" — ЕСУМ I, 590)Д *Гримак* (пор. гримак — "зліплений з коров'яку; заморожений таз для катання" -Д ЕСУМ I, 595, 598), *Грозд* (пор. грозд — "пробка, чіл" — ЕСУМ I, 598, 600), *Гузар* (пор.И Гузар — "корма, задня частина човна" — ЕСУМ I, 614), *Гураль* (пор. гураль — "дрючок, Д ломака" — ЕСУМ I, 622, або з пол. gural "гірняк; людина, що живе в горах"), *Дубас* (пор.И Дубас — "великий ніж, видовбаний човен" — ЕСУМ II, 139), *Друль* (пор. друл — "гачка"-Д ЕСУМ II, 135), *Клак* (пор. клак — "клоччя" — Грн. II, 247, "ікло свиняче" — ЕСУМ II, 45;<іИ *Клюба* (пор. клюба — "лещата" — ЕСУМ II, 467), *Копаниця* (пор. копаниця — "заступ" -Д Грн. II, 280, діал. криниця). *Корячок* (пор. коряк — "ківш" — Грн. II, 289), *Кордяк* (пор. J Корда — "довгий мотузок, на якому ганяють коней" — ЕСУМ III, 13-14), *Корсак* (пор. корсж — "полоз саней" — Грн. II, 288), *Косяк* (пор. косяк — "гострий кут, клин" — Грн. II, 292и *Кіндзер* (пор. кіндзер — "волосяний пух на кінці бича" — ЕСУМ II, 447), *Кізяк* (пор. кізяк-Д "слід, кал свійських тварин", "бурдюк з козячої шкіри" — ЕСУМ II, 443-444), *Киян* (пор. f киян — "великий ковальський молот" — ЕСУМ II, 442), *Келінів* (пор. келеп — "старовиинД зброя у формі молота" — ЕСУМ U, 346), *Карда* (пор. карда — "залізна щітка для вовни і льонуД чесальна машина" — ЕСУМ II, 389), *Каробаник* (пор. кароба — "кочерга" — СУМ IУ, 314),и *Кацьора* (пор. каця — "довга хворостина з гачком на кінці..., зачепивши ним за шерсть вівці, ловлять її" — Грн. II, 227, або Каця < Катерина), *Кочет* (пор. кочет — "півень", "кілок на кінці

граділя, на який надягається дерев'яне кільце, що з'єднує плуг і колісницю" —Грн. II, 295), *Куляс* (пор. куляс — "особливого виду залізний гачок з дерев'яною ручкою для виймання ще гарячого посуду після випалювання його в горні" — Грн. II, 323), *Кушка* (пор. кушка — "дерев'яний кухоль, в якому косарі тримають гострильний брусок" —СУМ IV, 425), *Лижник* (пор. лижник — "полиця для ложок" — ЕСУМ III, 230-231), *Листван* (пор. листва — "частина берда" —Грн. II, 362), *Люшня* (пор. лютня = лушня — "кривий кусок дерева, що верхнім кінцем впирається у верхнє з'єднання воза" — Грн. II, 384), *Наволока* (пор. наволока — "волока" —Грн. II, 472). Всього 243 прізвища.

б) Прізвища, в основах яких відображені назви звірів, птахів, риб, комах. Ні Україну (мову, націю, державу, культуру), ні українців (характер, тип мислення) не можна зрозуміти поза рідною їм природою. Шанування тваринного світу сягає своїми коріннями глибокої давнини. Деякі звірі вважаються вірними покровителями людини, якщо з ними вміло складено умову чи дружбу. Такі звірі, що були захисниками певного роду чи племені, звалися тотемами [5,64]. Тварини і птаство в народних творах завжди антропоморфується, розуміє людську мову, розмовляє.

Співвідносними з основами прізвищ цього розряду виступають:

• Назви домашніх і диких тварин: *Багрій* (пор. багрій — "єіро-бурий віл" — ЕСУМ I, 110), *Бороняк* (пор. бороняк — "кінь для польової роботи" — ЕСУМ I, 233), *Дичко* (пор. дичко — "дикий кінь" — ЕСУМ II, 69), *Керда* (пор. керда — "кнур" — ЕСУМ II, 424), *Котара* (пор. котар — "кіт" —Грн. II, 292), *Кручак* (пор. кручак — "баран, хворий на метелицю з черв'яком в голові" —Грн. I, 315), *Лебеда* (пор. лебеда — "біла коза" — ЕСУМ II, 205), *Муцей* (пор. муц — "малорослий товстий кінь" — ЕСУМ III, 543), *Пира* (пор. пира — "собака-дворняга" —Грн. III, 152), *Хаба* (пор. хаба — "кляча" —Грн. IV, 382).

• Назви домашніх і диких птахів:

Бутря (пор. бутря — "водяний бугай" — ЕСУМ I, 310), *Водвуд* (пор. водвуд — "одуд" — Грн. I, 246), *Гавран* (пор. гавран — "ворон" — ЕСУМ I, 447, Гавран < Гавро < Гаврило), *Галапун* (пор. галапун — "пташеня, яке ще не вкрилося пір'ям" — ЕСУМ I, 458), *Галичя* (пор. галиця — "свійська птиця" — ЕСУМ I, 460, діал. галиця — "чорна гадюка"), *Гриенак* (пор. гривнак — "сизий голуб" — ЕСУМ I, 593), *Гупало* (пор. гупало — "птах" — I Грн. 1,337), *Дубель* (пор. орн. дубель — "бекас, дупель" — ЕСУМ II, 139), *Кава* (пор. кава — "сива ворона" —Грн. II, 204), *Кіс* (пор. кіс — "чорний дрозд" — Грн. II, 245), *Коростіль* (пор. коростіль — орн. "деркач" — ЕСУМ II, 42), *Кукула* (пор. кукул — "самець зозулі" — Грн. II, 321), *Куран* (пор. кур — "півень"), *Курсак* (пор. куреак — "порода голубів" — ЕСУМ III, 158), *Ломако* (пор. ломак — орн. "кропивник, волове очко" — ЕСУМ III, 284;

Ломако < апел. ломака — "товста гілка чи жердина", зміна а на о пройшла, щоб відмежувати власну назву від загальної), *Луцак* (пор. луц — орн. "костогриз" — ЕСУМ III, *), *Тріщ* (пор. тріщ — "жовтоносий дрозд" —Грн. IV, 285-262), *Трухан* (пор. трухан — "індик" — Грн. IV, 291 або ім'я Трухно — Крот., 137).

• Назви риб і земноводних: *Красниця* (пор. красниця — іхт. "краснопірка" — ЕСХМШ,77), *Ментус* (пор. ментуз — "риба налим" — Грн. II, 417), *Пукас* (пор. пукає — "риба" —Грн. IV, 499), *Скобляк* (пор. екоблик — "риба" —Грн. IV, 138).

• Назви комах: *Бурчимуха* (пор. бурчимуха — "овод" —Грн. I,115), *Белегей* (пор. белегей — "личинка хруща" —Грн. I,49), *Дюк* (пор. дюк — "гусінь комахи дейлефілі молочайний" — ЕСУМ II, 151), *Шершун* (пор. шершун = "шершень" —Грн. IV, 493). Всього 217 прізвищ.

в) Прізвища, в яких відображено назви рослин, їх частин та плодів. Свідченням духовного впливу Природи на Людину є різного роду українські пам'ятки, починаючи від фольклору, літописів Київської Русі та Гетьманщини, релігійних текстів, аж до найвизначніших творів науки і мистецтва. "Деревопоклінство, цебто поклонення "ращеніям", — пише митрополит іларіон, — було в нас загальне; гаї та дерева вважалися священними, але про наш культ деревопоклонства знаємо мало" [52]. Звичайно, значний пласт "рослинної" лексики відбито і в основах прізвищ Опілля: *Бакун* (пор. бакун — "дуже сильний , тютюн" —Грн. I, 22), *Бордун* (пор. бордун — "жовтець їдкий" — ЕСУМ I, 229), *Вишняк* (пор.

вишняк — "вишні, чи гриби підвішені" — ЕСУМ I, 387, "міцний вишневий напій"), *Гвоздик* (пор. гвоздик — бот. "чорнобривець" — ЕСУМ I, 486), *Ггіжа* (пор. гижавка — бот. "кропива жалка" — ЕСУМ I, 505), *Гичка* (пор. гичка — "ботвина" — ЕСУМ I, 511), *Глива* (пор. глива — "рід груш" — Грн. I, 289 або про масть тварин, птахів), *Гнилиця* (пор. гнилиця — "дика груша" — Грн. I, 293), *Деренюк* (пор. дерен — "місце, покрите дерном, торфом" — ЕСУМ II, 37), *Дичка* (пор. дичка — "дике плодове дерево" — ЕСУМ II, 69), *Дуля* (пор. дуля — "порода груш" — Грн. I, 455), *Катран* (пор. катран — бот. "свербина східна" — ЕСУМ II, 406), *Квасничка* (пор. квасничка — бот. "брусниця" ЕСУМ II, 415), *Комушина* (пор. комушка — бот. "заяча конюшини багатоліста" — ЕСУМ II, 545), *Копитняк* (пор. копитняк — бот. "копитняк" — ЕСУМ II, 568), *Курек* (пор. куреки — бот. "качанна капуста" — ЕСУМ III, 153), *Латик* (пор. лапик — "в загадці: листок капусти" — Грн. II, 344), *Люлюк* (пор. люлюк — бот. "блекота чорна" — ЕСУМ III, 375), *Мандибуря* (пор. мандебура — "порода картоплі з м. Магдебурга" — Грн. II, 403), *Мичка* (пор. мичка — "пучок конопель чи льону" — СУМ IV, 801, бот. "біловус стиснутий" ЕСУМ III, 469), *Мохун* (пор. мохунка — "листки, в яких замочено листки хлібного злаку" — Грн. II, 450), *Решетняк* (пор. решетняк — "гриб із породи *Bovtus*" — Грн. IV, 14), *Терлич* (пор. терлич — "рослина" — Грн. IV, 256), *Тройчак* (пор. тройчак — "рослина" — Грн. TV, 286), *Чічка* (пор. чічка — "квітка, росл. козельці" — Грн. IV, 466), *Чмир* (пор. чмир — "сморчок (гриб)" — Грн. IV, 467), *Чорнушка* (пор. Чорнушка = "чорнушка", росл. — Грн. IV, 472), *Ягла* (пор. ягли — "рослина" — Грн. IV, 472), •

Всього 119 прізвищ. г) Прізвища, в основах яких відображені назви видів їжі, продуктів харчування. | Українській системі харчування, як і системі харчування кожного етносу, притаманні Д своєрідні звичаї, пов'язані з приготуванням повсякденних і ритуальних страв, певні смакові • стереотипи у їхньому меню. В основах сучасних прізвищ Опілля зустрічаємо такі назви | продуктів харчування: *Бриндзак* (пор. бриндза — "овечий сир" — ЕСУМ I, 258), *Букатий* (пор. Д буката — "хлібина, булка" — ЕСУМ I, 285), *Бундза* (пор. бундз — "молодий овечий сир" -Д Грн. I, 110), *Бутвинник* (пор. бутвиння — "зелень, яку кладуть в борщ" — Грн. I, 116), *Де^т^И* (пор. вергун — "смажене в смальці чи олії солодке печиво" — СУМ I, 327), *Галушка* (пор. Д галушка — "крашанка" — ЕСУМ I, 462), *Гречаник* (пор. гречаник — "вид хліба" -• ЕСУМ I, 592, страва), *Дзера* (пор. дзера — "сироватка" — ЕСУМ II, 57), *Жур* (пор. жур -Д "кисла страва з вівсяного борошна" — ЕСУМ II, 209), *Караба* (пор. караб — "вид їжі" -Д ЕСУМ II, 381), *Кислиця* (пор. кислиця — "рід кислої із слив та кукурудзяних круп або із Му(Д кукурудзяної, гречаної чи житньої, ячмінної, вівсяної" — Грн. II, 239), *Колонко* (пор. колоп -^И "невеликий круглий хлібець" — ЕСУМ II, 515), *Коржан* (пор. корзан — "прісний, сухий спечений пиріг" — ЕСУМ III, 17), *Котнюх* (пор. котнюх — "вид ковбаси, сосиска" -• ЕСУМ III, 60), *Крачун* (пор. крачун — "хліб, спечений на Свят-вечір" — ЕСУМ III, 80), *ТіулєбД* (пор. кулеба — "густиий переварений куліш" — Грн. II, 322), *Макух* (пор. макух = макуха f "жмихи, вижимки із сім'я коноплі після добування олії" — Грн. II, 400), *Мастика* (пор. іф Мастика — "густа маса з жировими та сплющеними речовинами" — ЕСУМ III, 409), *ПалінчаД* (пор. палінка = "паленка" — Грн. III, 89), *Портика* (пор. партика — "великий кусок хліба" -Д Грн. III, *), *Саламаха* (пор. саламаха — "їжа, потовчений часник з сіллю і хлібом" -• Грн. IV, 92), *Стиранка* (пор. стиранка — "джірка" (їжа) — Грн. IV, 204, "молочний суп"), Д Всього 84 прізвища.

г) Прізвища, в основах яких відображені назви явищ природи, днів тижня: *Віт^Л Вітрак*, *Грім*, *Дзіндра*, *Заверуха*, *Мороз*, *Мрака*, *Погода*, *Слота*, *Снежик*, *Суховій* (пор. сухої^И — "сухий вітер" — Грн. IV, 233), *Хмарний*, *Холод*, *Будний*, *Днесь* (пор. днесь — "сьогодні" ^И ЕСУМ II, 95), *Неділенько*, *П'ятниця*, *Середа*, *Субота*,

д) Прізвища, в основах яких відображено назви частин тіла людини чи тварини: ^В (пор. бавуса — "вуса" — ЕСУМ I, 108), *Бородавчук*, *Бокович*, *Гирус* (пор. гира — "волосся іД голові, чуб" — ЕСУМ I, 508, або Гир+ус < Гир < Ге//ир[асим]), *Голова*, *Грива*, *Душник* (пор. душник — "дихальне горло" — ЕСУМ II, 151), *Жила*, *Жигаль* (пор. жигаль — "суха жила" -Д ЕСУМ II, 196), *Зубик*, *Кикоть* (пор. кикіть — "залишок відрізаного пальця, руки, ноги, а так^І недорозвинута рука, нога" — Грн. II, 238), *Кишкович*, *Костомаха*, *Купер* (пор. купер •

"хвостець і взагалі сидалищна частина тулуба людини" — Грн. П, 32), *Лаба, Ладонюк, Ланіта* (пор. ланіта — "щока" — ЕСУМ ІІІ, 191), *Литка, Морда, Нога, Фостик, Шийко, Шкіра*. е) Прізвища, в основах яких відображені назви одягу чи його частини. Значна роль у матеріальній культурі українців належить одягу та ремеслам, пов'язаним з його виготовленням. Ще за часів Київської Русі значного розвитку набули ткацтво та різноманітні ремесла, які мають безпосереднє відношення до створення одягу. В основах сучасних прізвищ Опілля засвідчені різні назви одягу чи їх частин: *Блюсович* (пор. блюса — ("смужка шкіри для прикриття шва у шубах" — ЕСУМ І, 214), *Бриль, Габ'як* (пор. габ'як — "сюртук із габи" — ЕСУМ І, 444), *Гунька* (пор. гунька — "верхній суконний одяг" — Грн. І, 340), *Дзидзик* (пор. дзидзик — "китиця чи інша висяча прикраса" — ЕСУМ ІІ, 59), *Дуд* (пор. дуд — "обшлага на рукавах сорочки" — Грн. І, 453), *Капелюцак, Капець* (пор. капець — "взуття без халяв, шкарбан; хатня туфля" — ЕСУМ ІІ, 37), *Кармазин* (пор. кармазин — "червоне сукно, червона фарба" — ЕСУМ ІІ, 393), *Кацаба* (пор. кацабайка — "вид жіночої юпки" — ЕСУМ ІІ, 408), *Кибал* (пор. кибалка — "рід головного жіночого убору" — Грн. ІІ, 236), *Киндій* (пор. кинді = киндя — "валянки, калоші" — Грн. ІІ, 235, 238), *Кишеня*,

І *Кабала* (пор. коба — "капюшон, відлога, верхній убір для захисту шапки від дощу" — ЕСУМ ІІ, 475), *Корбан* (пор. корбан — "постіл, ходак" — ЕСУМ ІІІ, 12), *Кучма* (пор. кучма — "висока бараняча шапка" — СУМ ІV, 424), *Постолян, Фарбанець* (пор. фарбаня — "жіноче плаття з пофарбованої тканини; спідниця шерстяна біла, чорна" — Грн. ІV, 375), *Фартушняк, Холяка, Чемера* (пор. чемера — "самарка верхня, одяг галицького міщанина" — | Грн. ІV, 445, 555).

є) Прізвища, в основах яких виражені родинні стосунки.

З давнього часу родина була в нас дуже міцна, бо її скріплював родинний культ. Як і інші народи, українці вбачали в сім'ї найважливішу й неодмінну умову життя кожної людини, господарську та моральну основу правильного способу життя. Назви родинних стосунків відбиті в основах сучасних прізвищ Опілля:

Баба (пор. баба або від імені Баб?радь), *Вдовин, Вуля* (пор. вуй — "дядько" — ЕСУМ І, 438), *Дідик* (пор. дід або від імені Д?думилі), *Дідора* (пор. дідора — "здоровий кремезний дід, жебрак" — ЕСУМ ІІ, 86), *Кузина* (пор. кузен, кузина або Кузина < Кузь < Кузьма, українській антропонімії відомі чоловічі імена з суфіксом - ина на зразок Михайлина, Петрина), *Кумнатій* (пор. кумнатій — "швагер" — ЕСУМ ІІІ, 140), *Мамус* (пор. мама або рідковживане ім'я Маммій), *Приймак* (пор. приймак — "чоловік, прийнятий в дім дружини; хлопець, який живе і виховується в чужій родині" — СУМ VІІІ, 623), *Стрик* (пор. стрик — "стрий" — Грн. ІV, 216).

ж) Прізвища, в основах яких відображені лексеми деяких інших тематичних груп, що | репрезентовані кількома утвореннями. Це, зокрема, прізвища, в основах яких відображені:

- Назви музичних інструментів: *Бандура, Барабан, Бубенчик, Гайда* (пор. гайда — "флейта" — ЕСУМ І, 457), *Гук* (пор. гук — "шкіряна волінка, контрабас" — ЕСУМ І, 615), *Луда* (пор. дуда — "вид сопілки" — ЕСУМ ІІ, 140);

- Міри ваги, довжини грошових одиниць: *Верста, Гривня, Копій* (пор. копій — "копійка" — Грн. ІІ, 282, або Копій < Коп < [Про] кіп), *Півторак* (пор. півторак — "все, мірою в 1/3" — Грн. ІІІ, 157), *Пінязь* (пор. пінязь — "монета в 1/8 крейцара" — Грн. ІІІ, 187), *Фунт, Червінець*.

- Черговість народження, умови життя чи появи дитини на світ: *Балабан* (пор. Балабан — "первісток" — Илч., 60), *Близнюк, Гурбич* (пор. гурба — "юрба" — СУМ. ІІ, 195), *Г.їтняк* (пор. глота — "діти" — ЕСУМ І, 528), *Єдинак, Осьмак, Пізнюк, Сімка, Середняк, Лозняк; Безкороватий* (пор. безкоровайний — "про дітей, зачатих до шлюбу" — Грн. І, 41), *Црібота, Дволятик, Находа, Новак, Сирота*.

- Назва хвороби: *Кашлюк* (пор. кашлюк — "коклюш" — Грн. ІІ, 228), *Курдзель* (пор. курдзель — "рід хвороби у тварин" — Грн. ІІ, 329), *Лизак* (пор. лизак — "захворювання у тварин, викликане недостатчею мінеральних речовин у кормах" — ЕСУМ ІІІ, 231), *Смага* (пор. смага — "сухість губ, запальний наліт на губах від спраги і праці" — Грн. ІV, 155), *Чирик* (пор. діал. чирик — "чиряк").

Отже, серед прізвищ Опілля з слов'янськими автохтонними іменами в основі прізвища і з відапелятивними слов'янськими іменами становлять найчисельніший клас.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Худаш М. Л., Демчук М. О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів/ відантропонімі утворення/. —К., 1991.-266 с.
- 2.Близнюк Б. Б. Сучасні гуцульські прізвища в їх історичному розвитку. Рукопис дисертації канд. • філол. наук. — Львів, 1997. -165 с.
- 3.Худаш М. Л. З історії української антропонімії. —К., 1977. -236 с.
- 4-Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена: Конспект лекцій. —Ужгород, 1970. - 102с.
- 5.Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу.—К., 1992.-421 с.

Список умовних скорочень

- Грн. —Словарь української мови. За редакцією Б. Грінченка. —К., 1907-1909. -Т. 1-4 •
ЕСУМ —Етимологічний словник української мови. —К., 1982. -Т. 1-3
СУМ—Словник української мови.—К., 1980.—К., 1970-1980.-Т. 11-11.

ПРАГМАСТИЛІСТИКА КОНТРАПУНКТУ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ ст

В художній літературі другої половини ХХ ст. спостерігається зростаюча тенденція і взаємного впливу різних видів мистецтва, зокрема музики та літератури. При цьому слово як основна одиниця тексту стає діалогічним [1, 2, 7, 10].

Літературний контрапункт як стилістичний засіб бере свій початок від контрапункту в І музичній науці, де це поняття означає одночасне та узгоджене між собою звучання та рух І декількох голосів, що утворюють одне гармонійне ціле. Класичною формою контрапункту в музиці є fuga.

Як вказує Бахтін М.М., художній контрапункт це с багатоголосся, яке розкриває різноманітність життя і багатозаровість людських переживань. “Все в житті контрапункт, т.е. протиположність” [1, 51]. Роман, в якому застосовується контрапункт, вчений називає поліфонічним і стверджує, що “он весь сплосць діалогічен” [1, 49].

Застосування контрапункту в літературі базується на декількох основних прийомах, які дають змогу авторові передати одночасне звучання ряду тем. Це такі способи: І/ монтаж, який, в свою чергу, може бути а) часовим, б) просторовим; ІІ кінематографічність або кінооб'єктив. Можуть застосовуватися як допоміжні і графічні засоби - розділові знаки, курсив, лапки.

У тексті контрапункт може застосовуватися авторами на різних рівнях: І/ на рівні твору; 2/ епізоду; 3/ слова. На рівні твору контрапункт може виступати як засіб архітектоніки, на рівні епізоду він може виконувати функції композиції, лейтмотиву, на рівні слова контрапункт проявляється у полісемії. Американський лінгвіст М.Фрідман стверджує, що застосування контрапункту в літературі є завданням не простим і вимагає великої майстерності. На рівні твору чи епізоду контрапункт змінює структуру твору, представляючи одночасно декілька тем. На рівні слова застосування контрапункту є найважчим і передбачає таке поєднання слів та фраз, що їх можливо інтерпретувати на декількох рівнях [9, 130-132]. Подібно як мелодії контрапунктують, так слова і фрази поєднуються в такий спосіб, що їх можна сприймати по-різному.

Проблема контрапункту тісно пов'язана з теорією “двоголосого” слова Бахтіна М.М. Чужі слова, введені в наше мовлення, обов'язково приймають в себе нове, наше розуміння і нашу оцінку, тобто стають “двоголосими”. “Внутрімовний” діалог (драматичний, риторичний, пізнавальний і побутовий), на думку автора, лінгвістичне і стилістично до недавнього часу майже не вивчався. Можна відверто сказати, що діалогічний момент слова і всі явища, з ним пов'язані, залишались до останнього часу поза увагою лінгвістики. Не зважаючи на те, що внутрішня роздвоєність (двоголосся) слова ніколи не може бути суттєвою, вона властива мові і монологічному стилю [2, 138-139].

В сучасних американських прозових творах дійовим способом реалізації потенцій контрапункту є внутрішній монолог, оскільки він дає можливість передати одночасне звучання теми у внутрішній і зовнішній проєкціях. Американський дослідник Леон Едель, досліджуючи психологічну літературу, пише, що як тільки митець робить спробу передати музику думки, контрапункт свідомості, він існує у миті часу, коли майбутнє стає минулим [8, 139]. Ми

проаналізували прагмастилістику контрапункту в двох романах; Дж.Дос Пасоса “Манхаттенський круговорот” та Н.Мейлера “Американська мрія”.

В творі Дж.Дос Пасоса “Манхаттенський круговорот” контрапункт складає основу архітекτονіки всього твору: дія роману обмежена історично та просторово, в творі немає головних персонажів та основної сюжетної лінії. Велика кількість героїв, будні життя перебивають загальну лінію роману, створюючи об’ємність, поліфонію, стереоскопічність. Роман -багатоголосий та всевидючий. Основним прийомом, завдяки якому авторові вдається створити контрапункт на рівні твору та епізодів, є кінематографічність зображення (camera eye).

Модернізм стилю Дж.Дос Пасоса, як стверджує дослідник його творчості Дж.У. Біч, полягає в уривчастості оповіді. Автор ніби самоусувається, створюючи враження інтимності, безпосередності [5, 440-443]. Цього вдається досягнути завдяки еліптичним структурам, алегоричному способу оповіді, переходам і переплетенням минулого і теперішнього, думок (тобто внутрішнього монологу) і слів (прямої та непрямої мови), дійсного та уявного.

Внутрішній монолог відіграє важливу роль в контрапунктній перебивці всього твору, оскільки він контрапунктує з прямою та непрямою мовами, сприяючи розвитку дії. Наприклад:

“God I'd have dusted his hide for him. Circumstances exonerated him completely even mother admitted that. O Sinbad was in bad in Tokio and Rome . . . that's what Jerry used to sing. Poor old Jerry never had the feeling of being in good right in on the ground floor of the Metropolitan club... Comes of poor stock. Take Jimmy now. Hasn 't even that excuse, an out and out failure, a misfit from way back, ...Guess old man Her/was pretty wild, a yahtsman. Used to hear mother say Aunt Lily had to put up with a whole lot. Still he might have made something of himself with all his advantages... dreamer, wanderlust... Greenwich Village stuff. And dad did every bit as much for him as he did for me ... And this divorce now. Adultery ... with a prostitute like as not. Probably had syphilis or something. Ten Million Dollar Failure. Failure. Success. Ten Million Dollar Success. ... Ten Years of Successful Banking... [11, 3 86].

Сам внутрішній монолог багатоплановий, в ньому звучить декілька тем, слова пісні, що зринають у пам’яті. Водночас внутрішній монолог контрапунктує з дальшою розповіддю, де мова йде про успіх американської банківської асоціації та її президента Джеймса Мерівейла. Така контрапунктна перебивка різних сюжетних ліній в композиції твору - характерна риса стилю Дж.Дос Пасоса.

- Архітектоніка роману Н.Мейлера “Американська мрія” також базується на контрапункті. Основні принципи його побудови - це принципи музичної фути, де зберігаються певні канони. А вони наступні: 1) перша частина - експозиція, де вводиться тема; 2) основна, середня частина - дивертисмент, де по-різному комбінуються основна тема, контртема, відповідь; 3) заключна частина, або стретто, де спостерігається повернення до теми, що звучала в експозиції, але на якісно вищому рівні. Роман Н.Мейлера “Американська мрія” побудований саме на цих основних принципах фути. Це проявляється в самих заголовках розділів роману: перший - “Місячні гавані” (The Harbors of the Moon) і завершальний - “Знову місячні гавані” (The Harbors of the Moon Again).

У функції контрапунктної експозиції у творі виступає внутрішній монолог. В ньому” репродукується розмова Роджека, головного персонажа твору, з місяцем, з якої з’ясується, | що він не все ще зробив і тому не може покинути земне життя і прийти до місяця. *“You can't I die yet,” said the formal part of my brain, “you haven't done your work”. “Yes”, said the moon, “you • haven't done your work, but you've lived your life, and you are dead with it.” “Let me be not dead,” I • cried to myself, and slipped back over the rail, and dropped into a chair. I was sick. I assure you I • was sick in a way I had never been before. Deep in a fever, or bumping through the repids of a bad _ nausea, one's soul could always speak to one, “Look what this illness is doing to us , you coward,”^^ that voice might say and one should shake...” [12, 19].*

Завершальний внутрішній монолог Роджека, в якому він знову повертається до розмови • з місяцем, виконує функцію стретто, чи епілогу. *“And in the moonlight, a voice came back, a • lovely voice, and said, “Why, hello, hon, I thought you'd never call. It's kind of cool right now, WJ the girls are swell. Marilyn says to say hello. We get along, which is odd, you know, because girls*

don't swing. But toodle-oo, old baby-boy, and keep the dice for free, the moon is out and she's a mother to me" [12, 252].

Така побудова роману сприяє реалізації ідейно-художнього задуму письменника. Символічне холодне місячне світло, яке своїми цвинтарними променями заливає весь будинок. Ці мертві промені символізують той факт, що Роджек став заживо мертвим. Глибоко символічний рішучий протест Роджека проти місяця, який випередив реальний соціальний протест героя.

Таким чином, контрапунктна побудова роману за принципом фути дала можливість автору виділити головну думку "Американської мрії" - протест проти цілком земної, реальної влади грошей, з якої персонаж намагається вирватися.

Як бачимо, літературний контрапункт доволі цікавий стилістичний засіб. Він застосовується все частіше, письменники активніше та сміливіше експериментують в цьому напрямку. Контрапункт в літературі відкриває нові можливості часово-просторового виміру твору в цілому та слова зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. - М.: Сов.Россия, 1979.
2. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. - М.: Худ.Лит., 1975.
3. Гинзбург Л.Я. О психологической прозе. -Л.: Худ.Лит., 1977.
4. Долинин К.А. Интерпретация текста.-М.: Просвещение, 1985.
5. Beach J.W. The Twentieth Century Novel: Studies in Technique. - N.Y.: Dappleton -Century, 1932.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. - N.Y.: Cambridge Univ.Press, 1995.
7. Duranti A., Goodwill C. Rethinking context. Language as an Interactive Phenomenon. - Cambridge.: Cambridge Univ. Press, 1992.
8. Edel L. The Psychological Novel 1900-1950. - N.Y., Philadelphia: J.B.Lippincott Company, 1955.
9. Friedmann M. Stream of Consciousness. -New Haven: Yale Univ., 1955.
10. Roberts E. V., Jacobs H.E. Literature. Third Edition. - New Jersey.: Prentice Hall, 1992.
11. Dos Passes J. Manhattan Transfer. - N.Y.: Harper and Brothers, 1925.
12. Mailer N. An American Dream. - London.: Panther Granada, 1967.

Lyudmyla Zhukorska

STYLE AND METHODS OF EXPRESSIVE LANGUAGE

The English language includes many more words than most of us will ever use. The largest English languages dictionary contains about half a million words, but most of us will use only about 2 percent of them in our everyday reading, writing and speaking. We use a more limited vocabulary in speaking than we do in writing [1]. Speech is intended to be understood as soon as the listener hears it. We can ask questions, respond to feedback from our listeners, and rephrase our message if we are not being understood. Speech also has ways of adding meaning that a writer doesn't have. The speaker can emphasize certain words, make dramatic pauses, slow down or speed up. A speech that might look dull on paper may have been very exciting to listen to because the speaker used his or her voice effectively.

Words work best in oral communication if they are kept relatively simple and are chosen with a firm idea of who the listeners will be. Listener energy should be expended on trying to understand the ideas rather than on trying to understand the words or the language construction. Although we should not insult the intelligence of our listener by using language that is oversimplified, we should use language that is immediately understandable.

When we set out to communicate verbally we are more likely to be successful if we use words and ideas that have the same meaning to us as they do to the person with whom we are communicating. Unfortunately, although we think we are being clear, the other person often does not perceive what we think we have communicated. That's why we should use clear and precise language. Most of the students don't know how to go about it. Command of the language requires years of practice and study. Since it is impossible to lay down strict rules that govern the choice of

language for all occasions and for all circumstances, the discussion here is limited to such important aspects of language choice as clarity, power and proper speech style [2].

Sometimes when our meaning is unclear, it is because our sentence structure is faulty. Our ideas may be clear to us, but we are not expressing them very well. In oral communication we often have a chance to straighten out the confusion caused by poor sentence structure. If our listeners look baffled or ask a question we can try again. There are other times, however, when the need to speak as clearly and precisely as possible is more urgent. If we are saying something of special importance or if we are in a formal speaking situation, clarity is essential, since the opportunity to make our point clear probably will not arise.

Some language is so specialized that it is inappropriate to use it outside the field where it has come into use. But specialized words and phrases can be effective in their appropriate settings, we do not need them - nor should we use them - in everyday communication.

Many communication researchers have been looking into the issue of powerful talk [3]. They say that this kind of talk comes directly to the point. They define it as the talk that doesn't use hesitation or qualifications. People who engage in powerful talk are found to be more credible by those who hear them. They are also perceived as more attractive, and it is even possible that they may be more persuasive.

To achieve powerful talk, there are certain communication phrases to avoid, such as: "I guess", "kind of", "you know", etc. These phrases weaken the power of the words, and they make speakers appear to be less powerful. Tag questions make the speaker seem less assertive as well. The final category is disclaimers. There are words and expressions that excuse or ask the listener to bear with the speaker. Examples are: "I know you probably don't agree with me, but...", "I'm really not prepared to speak today."

Many of us dilute our conversations and speeches with these words and expressions. However, the use of these expressions is mainly a matter of habit. If we recognize our habits, we can start work on breaking them.

If you want to make your language livelier you should use your sentences in the active rather than in the passive voice. "The boy hit the ball" sound more energetic than "The ball was hit by the boy".

During teaching we notice that many students used to slow down their speech by using complicated words when simple ones would be more vivid. When studying geography of Great Britain some students use such a phrase: "There is 10 percent chance of rain..." and this phrase sounds livelier than the phrase of his groupmate "The probability of precipitation is 10 percent". "Fired" is a more active word than "departed". Language has more energy when the speaker avoids tired worn-out phrases. "Mother Earth", "busy as bees" are the examples of cliché-phrases that have been used so much they have lost their impact.

Besides such language aspects as clarity and power, proper speech style should be observed; The verbal style says a good deal about the speaker. It is to the speaker's advantage to pay attention to the way he or she talks.

There are such ways to improve one's verbal style as: to increase one's vocabulary, to adapt one's speech to the language environment, and to make a determined effort to break bad verbal habits.

Increasing one's vocabulary is impossible without working with dictionaries. When we hear a new word. We try to understand it in its context, and if it is difficult for us to guess the meaning then we search the dictionary.

Adapting one's oral language is impossible without noting the language environment in which the conversation is taking place [4]. The speaker should be aware of the topic being discussed, because this factor influences the choice of the words the speaker uses.

Sometimes we are told that we are making language mistakes such as using poor grammar or misusing or mispronouncing certain words. It is difficult for students to correct themselves because they are so accustomed to talking this way. If people live in a language environment where these mistakes are constantly being made, it is even more difficult, because the errors are reinforced by hearing them so often. The only way to correct such mistakes is to have someone point them out to

students, namely the teacher with whom the students spend a lot of time. In using this method, it is advisable to tackle only one wrong usage at a time, and it will work effectively. Generally speaking, language is used to achieve mutual understanding and communication with others. It is important to remember that even though we use language in most communication situations, what we mean to say is conveyed by more than the words themselves. In this article the behaviour of speakers has been analyzed and we came to the conclusion that it is necessary to learn the words of one's native tongue or a foreign one, to increase one's vocabulary and to improve and work on one's language style where grammar, vocabulary and practical speech are included.

BIBLIOGRAPHY

1. Elgin, Suzette Haden "The Last Word on the Gentle Art of Verbal Self-Defence". - New York: Prentice-Hall Press, 1987.
2. Strunk, William, Jr. "The Elements of Style", 3rd ed. -New York: Macmillan, 1979.
3. Cushman, Donald P., Dudley D. Cahn, Jr. "Communication in Interpersonal Relationships". - Albany, N.Y.: State University of New York Press, 1985.
4. Ellis, Andrew, and Geoffrey Beattie "The Psychology of Language and Communication". - New York: The Guilford Press, 1986.

Olena Shon

SATIRE AS METHOD OF REPRESENTATION OF REALITY

In recent years the satirical writings occupied one of the chief places in the world literature. This phenomenon was greatly determined by a particular "fear" of the writers which arose from their vision of the modern world overwhelmed with problems and catastrophes.

Though satire has a long tradition in the English literature, beginning with B. Johnson, J. Swift, D. Defoe and up to B. Shaw, A. Huxley, G. Orwell and E. Waugh, and firmly established its position in the comparatively young American literature, which, nevertheless, gave the world such brilliant satirists as Ph. Freneau, Mark Twain, O'Henry and developed in the works of N. West, S. Lewis, J. Thurber, A.L. Mencken and F. O'Connor, it has not received profound attention from Ukrainian linguists in recent years. Hence, the aim of this article is to give a brief outline of satire as a stylistic phenomenon, and basic linguostylistic means of its creation.

In general, satire is a method of description of comical and ugly sides of life. It is exposure of negative features by means of sharp ridicule. The motives that lead to satire are varied, but there is one motive that may almost be called a constant. The satirist is nearly always a man who is abnormally sensitive to the gap between what might be and what is. He is driven to draw attention to any departure from what he believes to be the truth, honesty or justice. He wishes to restore the balance, to correct the error and often to correct and punish the wrongdoer. Much of the satire is the result of a spontaneous, or self-induced powerful indignation, and acts as a catharsis for such emotions. What distinguishes the satirist from most other creative writers is the extent to which he is dependent on the agreement or approval of his readers. Having reached this catharsis for himself, he compels his readers to agree with him, persuades them to accept his judgement of good and bad, right and wrong, he inoculates them with his vision.

Hence, the art of the satirist is an art of persuasion. English critic J. Sutherland considers persuasion the chief function of rhetoric, and takes satire to be a department of rhetoric. It is the satirist's intention, that differentiates him from most other writers, and though individual satirists vary greatly from one another in temperament, and so in their method of approach to the description of the evil, they have in common the practical intention of working upon the mind of the reader [1,5].

Satire functions effectively on different levels and in general satire is less immediate in the effect than simply the direct exposure of the individual. By enlisting the moral disapproval of the certain society the satirist can help to maintain the standards of a civilized community.

The satirical description demands the great skill of a writer to combine the plot development, the characters and the creative means within the frames of one unique context to achieve the aim of his mockery. Ukrainian linguist A. Scherbyna marks that the peculiarity of the satirical description is

that anger is mixed with caustic and brisk humour and irony. The characteristic feature is unity of anger and humour, but the subject has to be socially ponderable [2,11].

Satire has “free attitude” to the form of narration which gives the opportunity for the author to interfere with the events and to write in allegoric manner. Such variety of forms allows to mark the ugliness and nonsense of social evil, the inner essence. The object of satirical description is socially comical. It has to contain mockery, otherwise it will not be real satire.

Satire is closely connected with such kinds of comical effect as irony, sarcasm, and such elements of poetics as pup, paradox, hyperbole, caricature, parody and travesty.

In the satirical novel the plot development goes much more “freely”. It gives many opportunities to combine different lexical and stylistic means and methods of description, beginning with grotesque and caricature and up to serious psychological analysis. The satirical short story includes the same methods and means but in much more condensed manner, which is determined by the very nature of the small genres of literature.

Often the satirical world is created as peculiar satirical Utopia. Satire is an aesthetic form of visibility and semblance of everything which the author considers to be ugly and deleterious for the social life.

Different writers achieve satirical mockery of the social evil with the help of different means, but everything is concentrated round the intention to show this evil in two interdependent plans: feigned (mask) and real (authentic). In this case such method of representation of the reality as grotesque is the most helpful.

Grotesque is one of the satirical methods of description based on the extreme exaggeration of some outward signs, traits of character etc. which makes image close to a fantastic one. According to Russian critic Yu.Mann, this fantasy of grotesque may be deeply realistic. While describing the hidden essence of some phenomenon, grotesque makes it visible and perceptible [3, 21].

Grotesque is considered to be one of the forms of caricature. Caricature is also one of the satirical description based on bold distortion of outward probability, comical stress on some particular details, distortion of real proportions and usual correlations. As it was exactly noted by some linguists, Ye.Ozmytel in particular, grotesque is conventional and fantasmagoric caricature of real things and events, the essence of which is illogical and contradictive to the sense. Realistic grotesque is not the result of unmeasured imagination of the author, but extension of metaphor into the portrait of the character or a plot development [4, 114]. Describing this or that event of reality in grotesque or satirical manner, author makes purposive distortion of reality. This is made to show the unnatural order of things or existence of phenomena, which is described by the author. The basic of satirical grotesque is comic contradiction which is derived from the thing which is mocked. This comic nonsense of a thing becomes the basic content of the image. Caricature in the grotesque method is the most exact, because grotesque itself supposes the availability of eccentric features. It is explained as [something extremely abnormal. The effect of influence produced on the reader is achieved by outside | or inner unreasonable distortion of usual and generally accepted things. For grotesque it is necessary ' to create the feeling of abnormality, strangeness of the phenomenon. Usual norms of life often dissolve in the grotesque. This method of description is not connected with the particular realities and is comprehended as independent. Grotesque contains elements of ambiguity and allegory, fantasy and distortion. Allegorically the world of the grotesque is presented in the whole volume, it is decomposed into small details and described in expressive peculiarities. Though grotesque has much in common with the comical method of description, mockery here changes and becomes stronger and more influential. Comical effect contradicts with tragic and dramatic.

Grotesque represents blending of themes of destruction and creative inspiration, rejection of times past and establishing of the new. The main peculiarity of this method of representing reality is thinking by contrasts, comparison of distant plans-trivial and epochal, concrete and abstract.

To achieve his aim, every satirist uses various means and the satirical effect produced by his works depends on the peculiar deliberate choice and combination of these means. But among them 3 groups can be distinguished:

- 1) the satire of situations which is closely connected with the plot.

2) of characters, when the satirical effect is produced by the contradiction between the actions of the character and the particular situation or environment where the action takes place.

3) linguostylistic means.

The third group constitutes an important question for the investigation, for it is successful combination of linguostylistic means which in major cases produces powerful satirical effect upon the reader. Among these means are: periphrasis, contract placing of words, word combinations and sentences with contrast meaning, various repetition of some characteristic details, which creates particular leit-motif in the description of a character or a thing. Here different variants of negation may be present. One of the main roles is given to metaphors, rhetorical questions and blending of words of different stylistic levels, especially bookish vocabulary while describing trivial or miserable things or events.

The example of such use of words can be found in the short story "The Jolly comer" by American satirist Henry James in the description of aggressive character of a lady:

"... she stood off, in the awful modern crush, when she could, but she sallied forth and did battle when the challenge was ready to "spirit", the spirit she after all confessed to, proudly and a little shyly, as to that of the better time, that of their common, their quite far-away and antediluvian social period and order".

Nearly all authors are traditional in the choice of linguostylistic means. But the question is how to arrange these means in the proper order for achieving bitter satirical effect if every means possesses its own peculiar content in the satirical context.

Metaphor is considered to be the most helpful means because it unites qualities, peculiarities and functions of a thing, phenomenon and action. One of Russian critics investigating the subject A.Makaryan considers satirical metaphor to be rather peculiar among all linguostylistic means used in satirical description [5, 216]. The basis of satirical metaphor is constituted by semantic and functional qualities, which determine imagery of such kinds of metaphors and give the opportunity to make all abstract ideas and concepts more concrete. Metaphor helps to reveal inner essence of the image and its characteristic features. This quality of metaphor is the most useful in the satirical works. Here it is more subjective. The extended metaphor is also widely used because it forms peculiar connotative meaning. In the short story "The Tone of Time" by Henry James we can find bright examples of such metaphors. Creating satirical description of Miss Tredick, a painter who gained her fortune by copying works of famous artists, he uses extended metaphor:

' She had copied so bravely so many brave things that she had at the end of her brush an i extraordinary bag of tricks.

Metaphorically is described the fruitless nostalgia for the useless past in the same story:

... the seventy years of the past in fine that these things represented, the annals of nearly three generations, counting his grandfather's, the one that had ended there, and the impalpable ashes of his long-extinct youth, afloat in the very air like microscopic notes.

Another widely used and important means is simile. The peculiar features of satirical simile is that both parts of it contain some hints of ridiculous and comical features. According to other qualities comical simile resembles trivial simile.

A.Makaryan subdivided similes into simple, complex and negative [5, 218]. The most widely used is complex simile because it helps to see the subject from many sides and emphasizes satirical effect.

American writer Flannery O'Connor used complex simile in a short story "A Good Man is Hard to Find" showing the commonplace mother of the family, stressing on her ridiculous appearance:

... a young woman in slacks, whose face was as broad and innocent as a cabbage and was tied around with a green head-kerchief that had two points on the top like rabbit's ears.

Henry James used simile in his story "The Tone of Time" emphasizing on extraordinary appearance and familiarity of Mrs-Bridgenorth:

She was like a house so freshly and successfully "done up" that you were surprised it wasn't occupied.

One of the basic means of creating satire and grotesque is contrast. It can express humorous, satirical, a sarcastic mockery. Satirical or sarcastic simile intensifies negative appraisal, deepens the feeling of antipathy to the certain person or phenomenon. The negative potential of such contrast simile is the most noticeable when the subject is characterized with the help of comparison with animals, birds, insects etc.

Speaking about linguostylistic means and methods of description we are to mention hyperbole and litotes. Extreme exaggeration or extreme underestimation of qualitative or quantitative peculiarities, functions and importance of things, actions and people are their selves the sources of satirical effect.. Exaggeration becomes the means of expressiveness of the word and possesses descriptive of vivid emotions or the means of typisation of the character. Hyperbole is mainly classified into metaphorical and descriptive [5, 227], because the basis of both of them is simile and contrast. Hyperbole often expresses the author's tendency, emphasizes comical and satirical effects, concentrates the readers attention on demerits and faults of people, harmful sides of their activities. It excites feelings of hatred, anger, disrespect etc. Here we speak about hyperbole as the means of satire. It is also widely used while creating grotesque pictures of the reality. Satirical hyperbole often compares things of contrast values, which composes the peculiar effect of description.

More often hyperbole and litotes can leave the measures of the word and gain the independent compositional importance. Many satirical novels and short-stories are written on the basis of satirical hyperbole (as the works of J.Swift, and later, in American literature - the works of W.Irwing and Mark Twain).

As a conclusion we are to mention that at present satire has developed into the most widely used method of representation of reality and manifests itself not only in traditional genres of novel and short-story, but in some other genres which appeared lately. The most popular is the genre of political column which is represented in the US literature by Art Buchwald and Orville Prescott.

BIBLIOGRAPHY

- 1.Sutherland J. English Satire. Cambridge University Press. - 1967. - С. 1-12. 2-Щербина А.О. Жанри сатири і гумору. - К.: Дніпро, 1977. - 135 с. 3.Манн Ю.В. О гротеске в литературе. - М.: Советский писатель, 1966. - С. 20-31.
- 4.Озмитель Е.К. О сатире й юморе. - Л.: Просвещение, 1973. - С. 115-116.
- 5.Макарян А.М. О сатире. - М.; Советский писатель, 1967. - С. 210-234.

Наталія Войтина

СТИЛІСТИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У ВНУТРІШНІЙ РЕФЛЕКСІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАнь О'ГЕНРІ)

Література кінця ХІХ — початку ХХ ст. характеризується глибоким проникненням у сутність соціальних проблем, політичних тенденцій, філософських концепцій. Аналіз живих процесів і закономірностей художньої літератури сприяє духовному розвитку особистості, розвитку моральних норм суспільства. Особливої ваги набуває особистість, стан її душі, її внутрішній світ.

Одним із лінгвістичних засобів, які дали письменникам можливість показати світ через призму світогляду особистості стала невластне-пряма мова (НПМ). На думку деяких дослідників вона стала невід'ємною рисою прози ХХ ст., широко використовується в літературі різних методів і напрямків, має невичерпні можливості як спосіб репродукції чужого мовлення, як стилістичний прийом і синтаксична конструкція [8, 3].

Лінгвістична структура НПМ в американській художній прозі має достатньо оформлений, хоча і постійно еволюціонуючий вигляд. Типологічно-структурне і естетичне значення НПМ у літературному творі залежить від багатьох обставин, в т.ч. і від ідейно-художнього задуму, творчих концепцій автора, рівня його таланту? індивідуального стилю, способу сприйняття навколишнього світу.

Естетичні і стилістичні можливості типологічних форм НПМ в художній прозі практично невичерпні. Вони безперервно репродукуються, еволюціонують, диференціюються.

Їх практично стільки, скільки типів, видів і модифікацій НПМ. В літературі малого епічного Ів жанру особливо продуктивною є одна з форм НПМ, а саме внутрішня рефлексія (ВР).

Деякі дослідники розглядають ВР як НПМ, яка складається із окремого слова, словосполучення, речення, кількох речень чи абзаців, що передають внутрішню думку (думки), внутрішню рефлексію (рефлексії) персонажа в структурі авторської оповіді [8, 62].

Як показує практика аналізу оповідань ОТенрі соціально-психологічного спрямування, маємо підставу говорити про стилістичну полі-функціональність ВР, а саме: ВР як засіб психологічного аналізу, як засіб емоційного зображення, засіб мовної характеристики персонажів, засіб композиції, засіб індивідуалізації, типологізації змальованих характерів, подій, засіб відображення складних, важких і актуальних соціальних і морально-естетичних проблем. Нами проаналізовано 27 оповідань ОТенрі загальним обсягом 199ст. і відібрано 208

випадків НПМ, з них 173 ВР. Результати аналізу дають підстави констатувати факт, що в оповіданнях ОТенрі переважають ВР. Зіставлення даних про літературні персонажі, в мові яких виявлено ВР, показує, що письменник використовує її переважно для передачі внутрішнього мовлення (думок) головних персонажів в авторській інтерпретації. ВР найбільш продуктивно використовується як засіб психологічного зображення, засіб мовної характеристики персонажів. Контамінація суб'єктно-авторських планів, своєрідний сплав мови персонажа та мови автора значною мірою визначається добором модальної лексики: модальних дієслів, модальних слів, модальних часток, проте слід зазначити, що в практиці конкретної стилістичної реалізації дані функції ВР не завжди виступають в "чистому" вигляді, вони характеризуються комплексним стилістичним функціонуванням і водночас перевагою однієї із функцій. У більшості випадків саме контекст дає можливість визначити стилістичну орієнтацію ВР.

ВР є одним із продуктивних і стилістично-виправданих засобів психологізації. У ВР автор надає персонажам широкі можливості безпосередньо сприймати дійсність, явища, події. Психологічний аналіз у ВР сприяє більш поглибленому проникненню у внутрішній світ і вчинки людини, в художнє пізнання його особистості. Слід пам'ятати, що психологічний аналіз у ВР має суб'єктивний відтінок, бо підпорядкований ідейно-художньому задуму автора.

Звернення ОТенрі до психологічного аналізу є досить продуктивним при зображенні письменником складного процесу прозріння, передачі драматизму дійсності шляхом розкриття внутрішнього світу персонажа: думок, емоцій, почуттів, настроїв, поглядів, потреб і мотивів.

Показовою у цьому плані є ВР з оповідання "The Whirligig of Life", в якому головна героїня знаходиться у суді з приводу її розлучення. Усвідомлюючи всі недоліки і переваги свого подружнього життя, розуміє, що розлучення - це не те, до чого вона прагнула: *"Ariela caught Ransie's arm. Did those words mean that she must lose him now when they had just learned the lesson of life?"* [11,6]. Психологічний аналіз в даній ВР здійснюється у формі самоаналізу, самоосмислення. ВР розкриває у даному уривку моральне обличчя персонажа, передає процес переосмислення ним власних вчинків.

Про важке життя бідної американської дівчини, про її мрії та намагання звести кінці з кінцями свідчить інша ВР з оповідання "The Purple Dress": *"Maida had saved \$ 18 after eight months of economy and this had bought the goods for the purple dress and paid Schlegel \$ 4 on the making of it. On the day of Thanksgiving she would have just enough to pay the remaining \$ 4. And then for a holiday in a new dress - can earth offer anything more enchanting?"* [11, 86]. Питальне речення у цій ВР відображає подію глибоко психологізованою, є засобом емоціоналізації. Модальні дієслова *would* і *can* передають гнітючі роздуми і переживання героїні оповідання.

Значний інтерес становлять приклади мовної реалізації емоційної динаміки в конструкціях ВР в оповіданні "The Cop and the Anthem", сповнені глибокого психологізму та внутрішніх переживань та сподівань героя: *"He would pull himself out of the mire; he would make a man of himself again; he would conquer the evil that had taken possession of him. There was time; he was comparatively young yet; he would resurrect his old eager ambitions and pursue them without faltering. Those solemn but sweet organ notes had set up a revolution in him. Tomorrow he would go* 95

into the roaring downtown district and find work. A fur importer had once offered him a place as driver. He would find him tomorrow and ask for the position. He would be somebody in the world. He would-" (11,46).

Емоційно-обнадійливий, схвилюваний стан персонажа актуалізується семантичним відтінком модальних дієслів, експресивність роздумів досягається за допомогою повторів, здатних підкреслити окрім головної, ще й додаткову інформацію, безпосередньо пов'язану із ставленням героя до об'єкта висловлювань, а також створити своєрідну динаміку розповідної структури тексту. Як зауважує М.М.Федорчук, модальні дієслова набувають диференційованих ознак семантичного рівня, сигналізують суб'єктивний план [10, 104]. У більшості випадків модальні дієслова у конструкціях ВР виступають як засіб індивідуалізації і психологізації зображення на синтаксичному рівні, про що свідчить вищезгаданий приклад.

Модальні слова у конструкціях ВР теж вказують на суб'єктивну оцінку оповідача з точки зору припущення (*perhaps, probably, maybe*) або твердження (*of course, surely, apparently*). Про зміщення перспектив, що привертають увагу до суб'єктивних рефлексій в авторській оповіді, свідчать такі приклади:

"And through the window came a wandering - perhaps a lost - odour - a delicate, sweet odour of lilac that fixed the broker/or a moment immovable. For this odour belonged to Miss Leslie; it was her own, and hers only" [11, 19-20].

"And there were two dresses being conceived to charm Ramsay - one purple and the other red. Of course, the other eight girls were going to have dresses too, but they didn 't count. Very likely they'd wear some shirt—waist-and black-skirt-affairs - nothing as rependent as purple or red" [11,87].

Відзначимо, що в оповіданнях О'Генрі соціально-психологічного спрямування модальні слова у конструкціях ВР передають стан внутрішньої невпевненості, сумнівів, припущення, ймовірності, категоричності, роздумів з приводу певних подій у їхньому житті.

Модальні слова властиві в значно меншій мірі авторській оповіді. За твердженням В.В.Виноградова, мові будь-якого автора розмовні інтонації не властиві. Це, очевидно, пов'язано з тим, що яскраве лексичне багатство мови персонажа на більш експресивні види модальних часток, питальних часток, питальних, окличних речень характерні для усного мовлення [4,774].

Синтаксична своєрідність ВР, як типологічної форми НІР, виявляється при порівнянні її з іншими видами репродукції чужого мовлення: прямою і непрямою мовами. ВР не залежить від головного авторського речення, а складається з окремих речень, які переривають авторську оповідь. Її основною синтаксичною особливістю є те, що вона виділяється із авторського контексту комплексно: інтонаційно, лексичне і синтаксично.

"There was a blue pongee suit in a window that she knew - by saving twenty cents a week instead often, in - let's see - Oh, it would run into years! But there was a second-hand store in Seventh Avenue where -" [11, 94]. Велика кількість тире відіграє у ВР значну конструктивну й емоційну роль у текстурі художнього твору. Модальне дієслово *would* та графеми тире (-) сприяють реалізації почуттів сумніву та невпевненості.

Питальні, питально-риторичні та окличні речення у структурі ВР надають їй широкого спектру експресивних відтінків. Їх продуктивність як у ВР, так і в інших типологічних формах, НІМ, а також полівалентні суб'єктно-кореляційні зв'язки дають підставу віднести їх до найважливіших конститутивних ознак ВР. Питальні та питально-риторичні речення в структурі ВР знаходяться на межі авторської оповіді й мови персонажа. Так, одне і те ж питальне чи питально-риторичне речення можна зрозуміти як питання (вигук) автора, персонажа, чи звернення до самого себе. Такі думки виникають у читача в процесі сприйняття ВР | особливо в тих випадках, коли художня оповідь переплітається з художньо-публіцистичним стилем, що є характерним для оповідань О'Генрі: *"You do not know what is to live with a 9 perpetual longing for pretty things - to starve eight months in order to bring a purple dress and a holiday together. What difference if it rained, hailed, blew, snowed, cycloned?"* [11, 21].

Таким чином, контамінація суб'єктно-авторських планів, своєрідний сплав мови персонажа та мови автора створює ефект єдиного і неподільного образу, який можна одночасно вважати образом і автора, і персонажа.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бехта І.А. Невласне-пряма мова в структурі жанру малих епічних форм-(на матеріалі американського "short story"): Автореф. дис.... канд. філол. наук. -Львів, 1993.
- 2.Бехта І.А. Модальна лексика як засіб демаркації невластне-прямої мови в американському "short story" // Іноземна філологія. -Львів, 1994. - Вип. 104. - С. 94-108.
- 3.Виноградов В.В. О языке художественной прозы. —М.; Наука, 1980.
- 4.Виноградов В.В. Русский язык. - М., 1947.
- 5-Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. — М., 1958.
- 6.Гальперин И.Р. Стилистика английского языка. Учебник. — 3—е изд. - М.: Высш. школа, 1981.
- Р.Кухаренко В.А. Интерпретация текста. - Изд. 2. — М.: Просвещение, 1988.
- 8.Кусько Е.Я. Проблемы языка современной художественной литературы. Несобственно-прямая речь в литературе ГДР. - Львов: Вища школа., 1980.
- 9-Федорчук М.М. Внутрішній монолог як засіб психологізації зображення у прозі Е.Хемінгуей // Іноземна філологія. - Львів, 1987. - Вип. 9. - С. 59-65.
- Ю.Федорчук М.М. Лингвистическая структура й стилистическое функционирование внутреннего монолога: Дис.... канд. филол. наук. -Л., 1990.
- 11.O'Henry. Short Stories. — Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1949.

Ірина Яковлева

КОНВЕРГЕНЦІЯ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У СТВОРЕННІ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ РОМАНІВ ДЖ. КОНРАДА

Дослідження індивідуального стилю письменника дає можливість глибше ознайомитись із закономірностями функціонування мовних засобів у художньому тексті та відчутти естетичний вплив слова. Недарма в наш час ставиться питання про створення стилістичних словників найталановитіших письменників і поетів, відомих людству [1,23-43].

Слово як початковий елемент тексту входить у систему взаємозв'язаних мовних засобів висловлення думки і почуттів, а потім набуває додаткових нюансів значення. У зв'язку з цим існує поняття "смісл слова", яке визначається як "аналог значення в конкретній дійсності [2,61]. За словами акад. Виноградова "смісл слова у художньому творі ніколи не обмежується його прямим номінативно-предметним значенням... Слова і вирази в тексті звернені не тільки до дійсності, але й інших слів і виразів, які входять до складу того ж самого твору, набуваючи різноманітних додаткових смислових відтінків, сприймаються у складній і глибокій ; перспективі цілого" [3, 23 О].

У художньому тексті додаткові смислові відтінки слова сприяють створенню образності, яка є відображенням фактів і явищ дійсності у вигляді відчуттєвих уявлень, і асоціативне пов'язаних один з одним, реальних чи створених уявою письменника [4, 21].

Образність тексту органічно пов'язана з його змістом, темою, жанром і авторською модальністю.

У даній статті досліджується образність романів Дж. Конрада, в яких спостерігається своєрідний сплав морської романтики і серйозних морально-етичних і соціальних пошуків видатного психолога [5,6].

Більшість подій у романах розвиваються на морі, в портах або плаваннях, на кораблях, і що знайшло своє відображення в індивідуальному авторському використанні лексико-| стилістичних засобів. Розглянемо їх на прикладах дослідження порівнянь, метафор, епітетів і | ключових слів у романах "Lord Jim", "Typhoon", "Nostromo" та ін., де ці стилістичні засоби | сходяться в одному місці тексту, беруть участь у єдиній стилістичній функції, що задається письменником. Таке поєднання образних засобів назване у стилістиці конвергенцією стилістичних прийомів [6, 47]; її складники можуть бути різноманітними.

Серед словесно-образотворчих засобів у названих романах величезна стилістична роль належить порівнянням. Відмінною особливістю їх семантики є, з одного боку, предметність і природність понять, використаних для порівняння, наприклад *...the factory chimneys rose perpendicular against a grimy sky, each slender like a pencil and blenching out smoke like a volcano* [7, II], *...at last he came out prudently like a suspicious cat* [7, 22]; а з другого - в розгорнутому вигляді порівняння виражають авторське ставлення до того, що він описує через його суто особисте сприйняття дійсності, що реалізує передачу різноманітних емоційно-оцінювальних смислів висловлювання. Наприклад: *the ship went over whatever it was as well as a snake crawling over a stick* [7, 27]; *... the forests unattainable, enigmatic, for ever beyond reach like the stars of heaven - and as indifferent* [8, 21] (ліси такі ж недоступні, таємничі і байдужі, як зорі на небесах).

Незважаючи на конкретність порівнюваних понять, авторська асоціація тут досить суб'єктивна. Поширені порівняння можуть бути філософічними у широкому смислі слова, наприклад: *A marvellous stillness pervaded the world, and the stars, together with the serenity of their rays, seemed to shed upon the earth the assurance of everlasting security... the propeller turned without a check, as though its beat had been part of the scheme of a safe Universe* [7, 19].

Зміст даної порівняльної конструкції, на думку автора, полягає в тому, що хоча людське існування дуже ненадійне, а світ нестійкий, однак, людина в ньому має бути проникнена впевненістю у надійність якоїсь схеми всесвіту, яка обертається так само безперервно, як гвинт судна.

У багатьох випадках поширені порівняння сповнені лірики, створюють образи психологічних паралелей, які відповідають душевному станові персонажу, наприклад: *Jim on the bridge was penetrated by the great certitude of unbounded safety and peace that could be read on the silent aspect of nature like the certitude of fostering love upon the placid tenderness of a mother's face.* [7, 19]. (Джим, стоячи на містку, проникнувся великою впевненістю в безмежній безпеці і спокої, закарбованими на безмовному обличчі природи, як любов закарбовується на лагідному і ніжному обличчі матері).

Однак, найбільш характерною особливістю конрадівських порівнянь є їх органічна взаємодія з метафорою. Р.А. Будагов у книзі "Людина і її мова" звертає увагу на ці стилістичні явища в художньому тексті. Він писав, що "порівняння не тільки підготовлює метафору, але і дає можливість її розкриття на фоні широкого контексту, на фоні цілого" [7, 167].

Зрощення і перехід метафор (метафоричних епітетів і дієслів) у порівняннях в романах Дж. Конрада обумовлені семантикою цілого тексту і осмислюються на фоні широких контекстів.

Так, тематична гармонія порівнянь і метафор яскраво прослідковується в описах корабля "Патна" у романі "Lord Jim". Цей корабель представлений як жива істота (she) з усіма своїми злетами і падіннями: *"The Patna was a local steamer as old as the hills, lean like a greyhound, and eaten up with rust worse than a condemned water-tank"* [7, 17]. *Те ж саме говориться і про судно під час шторму на морі в романі "Typhoon": the boat reminded a living being, given up for the mercy of a crowd: she was pushed, hit, tossed...*(9, 35) (море штовхало, било, трощило судно як розлючений натовп живу істоту).

Коли "Патна" виходить у море, опис його шляху подається у порівняльно-метафоричних комплексах-абзацах і займає цілу сторінку тексту. Прочитуємо у скороченій формі лише деякі їх частини: *... the steamer pounded in the dusk of the calm water of the Strait; and far astern of the pilgrim ship a screw-pile lighthouse, ...seemed to wink at her its eye of flame, as if in derision of her errand of faith...*

The "Patna" with a slight hiss, passed over that plain luminous and smooth, unrolled a black ribbon of smoke across the sky, left behind her on the water a white ribbon of foam that vanished at once, like the phantom of a track drawn upon a lifeless sea by a phantom of a steamer.

Every morning the sun as if keeping pace in his revolutions with the progress of ik pilgrimage, emerged with a silent burst of light at exactly the same distance astern of the ship. caught up with her at noon, pouring the concentrated fire of his rays on the pious purposes of the man, glided past on his descent and sank mysteriously into the sea evening after evening, preserving the same

distance ahead other advancing bows. ...Such were the days, still, hot, heavy, disappearing one by one into the past, as if falling into an abyss for ever open in the wake of the ship: and the ship, lonely under a wisp of smoke, held on her steadfast way black and smoldering in a luminous immensity, as if scorched by a flame flicked at her from a heaven without pity. The nights descended on her like a benediction [1, 18-19].

Опис руху "Патни" по океанові під виснажливим, спекотним сонцем представлений цілою низкою дієслів-метафор, які зображають корабель як живу істоту.' *She ("Patna") ... pounded, cleared, ... crossed, unrobed..., left, held on...*, а вороже сонце, безхмарне небо і мертве море визначаються метафоричними епітетами інтенсивної семантики: *afulgor of sunshine, ... the concentrated fire of his rays, scorched by a flame... without pity* - про сонце; *a serene sky, scorching and unclouded* - про небо; *viscous, stagnant and dead sea* - про море, та ін.

Сонце, небо і море зображаються в даному описі як жорстока несвідома сила, байдужа до долі людини. Конвергенція стилістичних прийомів сприяє створенню емоційно-експресивного і психологічного смислового навантаження, підготовці читача до чогось драматичного. Цей пейзаж є не тільки фоном для розвитку подій, він є ідейним лейтмотивом роману "Lord Jim" і визначає трагічну долю більшості дійових осіб і навіть самого корабля, який потім помирає як жива істота: *the ship has been stopped and was tying with her head on the course steered through the night, with her steam canted high and her bows brought tow down in the water through the fitting of the fore-compartment. Being thus out of trim, when the squall struck her a tittle on the quarter, she swung head to wind as sharply as though she had been at anchor... [7, 106].*

Живий, знемагаючий корабель (*ship*); в'язке, клейке море (*sea*); пекуче сонце (*sun*) і вороже небо (*sky*) - ці чотири лексичні одиниці створюють центральні образи і стають основними (ключовими) в даному описі. Вони є тематичними словами в образній системі романів Дж. Конрада і відносяться до основних лексико-тематичних груп [ЛТГ] досліджуваних творів [4].

Словесно-образний рівень, що включає в себе чотири слова, які починаються на букву *s*: *ship, sea, sun, sky*, визначаються вже на початку романів. Вони обов'язково містять у своїх контекстах ці лексичні одиниці, що обумовлено тематичною однорідністю творів, авторським світосприйняттям і його естетичним кредо. У романах прослідковується певна образотворча система, метод створення образів, вибір лексико-стилістичних засобів і прийомів, притаманних тільки Дж. Конраду. Як відомо, Дж. Конрад стає моряком у 17 років. Це було його мрією. Двадцять років він борознив моря і океани, відвідував далекі країни і материки. Море стало коханням на усе життя Конрада, він оспівував безмежні морські простори і був справжнім поетом моря. Для Конрада море, сонце і небо - елементи людського буття, космічні реалії, з одного боку; а з другого - це стійкі смислові елементи, тематичні одиниці тексту, які проходять через усі твори. Вони стають акцентованими ключовими словами і в залежності від контексту реалізують своє предметно-логічне значення, або ж несуть велике емоційно-експресивне, оцінково-суб'єктивне і психологічне навантаження.

Характерною стилістичною рисою вживання понять *ship, sea, sun, sky* є їх персоніфікація, ставлення до них як до живих істот. Навіть, здавалося б, в об'єктивній авторській розповіді присутній такий романтичний прийом. Так, наприклад, опис взаємовідносин між морем і юнгою з точки зору бувалого моряка:

Haven't I turned out youngsters enough in my time ... to the craft of the sea...! The sea has been good to me? But when I remember all these boys that passed through my hands? Some grown up and some drowned by this time, but all good stuff for the sea, I don't think I have done badly by the sea either...

He was offered his bit of sacrifice to the sea, and now he may go home...; and the little willing victim shall be very sea-sick before the next morning. By-and-by when he has learned all the little mysteries and one great secret of the craft, he shall be fit to live or die as the sea may decree; and the man who had taken a hand in this full game in which the sea wins every toss, will be pleased to have...[7,39-40].

У наступному епізоді роману "Chance" говориться про те, що море може надійно захищати людину від усіх незгод, але не від свого (морського) власного гніву:

The very sea, with flashes of foam bursting out here and there in the gloomy distances, the unchangeable, safe sea sheltering a man from all passions, except its own anger, seemed queer.

Слова "sea", "ship", "sky", "sun" в контекстах майже завжди вживаються паралельно, як живі предмети:

It was the trade-winds, at night, under a velvety, bespangled sky; a great multitude of stars watching the shadows of the sea gleaming mysteriously in the wake of the ship while the leisurely swishing of the water to leeward was like a drowsy comment on her progress [10, 49]. Тут метафорично описується як під оксамитовим, прикрашеним яскравими блисками небом, зірки спостерігають пробудження корабля і його сонний рух).

Корабель - жива істота для письменника. Це його дім, планета, мікрокосмос. Ось ще деякі приклади:

The Patna moved so smoothly as though she had been a crowded planet speeding through the dark spaces of ether behind the swarms of suns in the appalling and calm solitude awaiting the breath of future creation [7, 20]. Основні елементи морського буття: сонце, море, корабель, небо використані під час опису страшного шторму, що наближався:

At its setting the sun had a diminished diameter and an expiring brown, rayless glow, as if million of centuries elapsing since the morning had brought it near its end, A dense bank of cloud became visible to the northward; it had a sinister dark olive tint, and lay low and motionless upon the sea, resembling a solid obstacle in the pass of the ship. She went floundering towards it like an exhausted creature driven to its death. The coppery twilight retired slowly, and the darkness brought out overhead a swarm of unsteady big stars, that, as if blown upon, flickered exceedingly and seemed to hang very near the earth... [9, 26].

Це яскравий приклад конвергенції лексико-стипістичних засобів: метафор, епітетів, порівнянь, персоніфікації, ключових слів, коли на основі переносних значень предметів і явищ, які описуються, виникає образний смисл і створюється "асоціативне поле" (термін Ш. Баллі) через асоціативність мислення письменника [9, 26].

Як показує аналіз, асоціативне мислення Дж. Конрада співвідносить морську стихію з життям людини, намагаючись проникнути через них у суть закономірності буття. Художній метод Дж. Конрада з філософським мисленням, романтичним світосприйняттям і ліричним психологізмом виражається в гармонії зовнішнього середовища з внутрішнім світом персонажів у їх реалістичній конкретності, і у цьому полягає неповторна образність романів письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпова О.М. Словник мови письменників. - М.: МПІ, 1989. - 573 с.
2. Леонтьев А.А. Смисл як психологічне поняття // Психологічні і психолінгвістичні проблеми володіння мовою. - М.: МПІ, 1969. - 270 с.
3. Виноградов В.В. Про мову художньої літератури. - М.: Наука, 1959. - 654 с.
4. Федоров Ф.І. Образне мовлення. - Н.: Наука, 1985. - 210 с.
5. Банніков Н.С. Дж. Конрад. Передмова до "Вибране". - М.: Правда, 1989. - 4 с.
6. Будагов Р.А. Людина і мова. - М.: Просвіта, 1974. - 270 с.
7. Conrad Joseph. Lord Jim, Penguin Books, 1994. - 320 p.
8. Conrad Joseph. Nostromo, Penguin Books, 1990. - 425 p.
9. Conrad Joseph, Typhoon and Other Stories, Leipzig, Tauchnitz, 1928. - 78 p.
10. Conrad Joseph. Chance, Leipzig, Tauchnitz, VI-VII, 1914. - 285 p.

Галина Чумак

ЛІТЕРАТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕРНІСТСЬКОГО СТИЛЮ Т.С.ЕЛІОТА

У поезії та літературній критиці Томас Стернз Еліот займає особливе місце не тільки як виразник, але і засновник модерністського стилю і смаку. Він рішуче відкинув моралізуючий і високий стиль пізньої вікторіанської поезії, замінивши його суттєвим безпосередніми і дуже часто шокуючими образами та асоціаціями. Його еліптичний, іронічний і сповнений алюзій

поетичний стиль мав величезний вплив на всю сучасну літературу. Ранні критичні есе Еліста з історії літератури та літературної критики допомогли встановити погляд на поетичний текст як ретельно скомпонований естетичний об'єкт. Певною мірою, вплив Еліста був не стільки формальним, як духовним і естетичним. Пошук сенсовності, який простежується у всіх його роботах, призвів до створення картин спустошення і абсурдності сучасної культури у відомій поемі "The Waste Land" ("Спустошена земля"). Вона стала маніфестом модернізму через співставлення картин шляхетного розквіту минулого і жалюгідного занепаду сучасності, протиставленні цивілізацій античної і сучасної. Біблійні, антично-міфологічні та буддистські алюзії Еліста провокують пробудження збентеженого і вразливого сучасного духу. Читачі у різних країнах та представники різних культур найчастіше знайомі з творчістю Еліста в першу чергу завдяки цій поемі, тому що саме вона є літературно-історичною віхою кризи сучасного європейського суспільства. "Наша цивілізація поєднує в собі безмежну складність і різнобічність. І ця різнобічність і складність повинна принести різноманітні і складні наслідки. Поет повинен ставати все більше різноплановим, більш алюзивним для того, щоб підняти мову під значення" [1, 2215]. Ця теза з есе Еліста "Поети-метафізики" ("The Metaphysical Poets") дає нам ключ до розуміння його поетичного методу в період "Любовної пісні" до "Спустошеної землі". У традиції георгіанських поетів він вбачав виснаження поетичної манери, втрату оригінальної майстерності і здатності хвилювати словом. Він намагався зробити поезію водночас делікатнішою й більш провокуючою й до того ж точнішою. Від імажиністів він перейняв необхідність чітких і точних образів. Від філософа-поета Т.Е.Гюнта і свого порадника Езри Паунда він навчився з обережністю використовувати природну зворушливість віршової форми, а поетичний образ сприймати поза об'єктивною особистістю поета. Але чітко окреслені й підкреслено експресивні образи не задовільняли Еліста, він прагнув алюзії, іронії і дотепності. На прикладі поетів-метафізиків він визначив як можна поєднати пристрасність і гумор, а на прикладі французьких символістів пересвідчився, як окремий образ може бути абсолютно точним по відношенню до об'єкта і водночас безкінечно провокуючим у своїх значеннях відповідно до інших образів. Поєднання точності, символічної провокативності та суб'єктивно іронічної насмішки у поезії французького поета останньої чверті XIX ст. Жюля Лафорга привернула увагу Еліста і вплинула на формування його поетичного стилю, так само, як і творчість інших французьких поетів XIX ст. - Теофіла Готьє, Шарля Бодлера, Поля Верлена, Артюра Рембо і Стефана Мелларме. У якобинських драматургів він запозичив гнучкий ритм білого вірша. Медельтон, Тернер і Вебстер були також його у сфері ритміки вірша, розкріпачення творчої уяви і протиставлення акцента мовлення нот екзистенціального жаху, ніж метафізики чи французькі символісти.

Дуже часто поєднання глибокого духовного змісту і стрімких формальних нововведень визначається традицією символістів, які були однаково вправними у створенні образів і вдосконаленні форми. Вплив символістів на поезію Еліста не випадковий. У 1908 р. майбутній метр модернізму вивчав статтю Артура Саймонса "Символічний напрям у сучасній літературі" й інтенсивно познайомився з творами французьких символістів. Нові образи, насичені алюзіями і самоіронією, філігранна техніка віршування були засвоєні та переосмислені Еліотом в його власних поезіях.

Зміна стилю та настрою поезії модернізму, поезії Еліста зокрема, була спричинена своєрідною літературною революцією двадцятого сторіччя. Нові рухи в літературі йшли поруч з новими суспільними та політичними рухами. Вже романтизм замінив загальне поняття "людство" новим визначенням "людина", наголошуючи значності окремої індивідуальності. На зміну романтизмові з його подекуди фальшивою ідилією і патетикою прийшов реалізм XIX ст., що реабілітував просвітницьке прагнення витлумачити дійсність. Світова війна звістила кінець цієї епохи. Після війни наростала непевність, зникла стабільність людського життя, впали старі ідеали, людина шукала нових. Ця непевність і невизначеність відбилася і в поезії. Коливання від однієї крайності до іншої, від християнських засад до безнадії, від самобичування до садистської сатири, від бруталної реальності до віддаленої метафізики, від призабутого романтизму до цілковитого безглуздя - ось амплітуда духовного пошуку риси епохи. Цю кризу поезії відобразило і банкрутство слова. Коли знецінюються ідеали і девальвується значення

ідей-понять, втрачає свою вартість саме слово. Поетичне слово перетворилося на затерту риторичку, перестало промовляти до душі читача. Звідси постає і нове завдання для поетів - піднести потенціальну вартість слова, в якому б знову зазвучало поетичне переживання краси і постав би новий зміст.

Тут поетична роль Еліста визначальна. Почавши з позиції іронії, він став на певний час провідним представником поезії розпачу і зневіри, щоб укінці знайти опору в релігії і традиційній драмі. На захист усталених цінностей творчості стали й інші поети, такі, як Езра Паунд, Е.Е.Каммінгс, Гарт Крейн, Аллен Тейт, Роберт П.Уоррен, Арчібальд Макліш, отчайдушно намагаючись зберегти в поезії моменти майстерності та уяви. Д.Г.Лоуренс обстоював думку, що "есенція поезії - це абсолютна прямота без найменшої тіні світла чи тіні відхилення взагалі [2, 13 3]. Еліот поширив цю думку у своїй статті так: "Це визначення близьке мені тим, що я уже сам тривалий час прагну подібного: писати вірші, які були б поезією за самою своєю суттю і не мали при собі жодних поетичних додатків, поезії, оголені до самої кості і такі прозорі, що ми не бачили б у них поезії, а тільки те, що хочемо бачити за допомогою поезії. Такі прозорі, що читаючи їх, ми звертаємо всю увагу на те, на що поезія вказує, а не на саму поезію: це і є завдання, що його варто вирішувати. Йти за межі поезії, як Бетховен у своїх останніх творах намагався вийти за межі музики" [3, 78].

Протест проти романтичної концепції поезії узгоджувався з тим, що Еліот дізнався з лекцій Ірвіна Баббіта у Гарварді. Але попри всю його нещадність до таких поетів, як Шеллі, всю навмисну культивувацію класичного підходу і наголос на впорядкованості і дисципліні на, противагу самовираженню в мистецтві, одна з граней поетичного таланту Еліста є чисто романтичною. Вплив символістів на його образність, відчувається у рядках:

*An fiddled, whisper music on those strings
And bats with baby faces in the violet light
Whistled, and beat their wings [4, 76];*

і таких повторюваних образах як, скажімо, "*зіацінтова дівчина*" і "*трояндовий сад*": - все це можна назвати романтичним елементом поезії Еліста. Але цей романтизм поєднаний з сухою іронічною алюзією, грою думки, і простою розмовною мовою, що не є характерними рисами стилю традиційних поетів-романтиків.

Справжнє новаторство Еліста і причина загального збентеження після публікації його перших поезій полягає у навмисному позбавленні і виключенні всіх зв'язних пасажів, побудові цілісної структури значення через співставлення образів без пояснення їх взаємодії; значення зростає завдяки відображенню і посилянню на інші літературні твори (деякі з них були цілком незрозумілими для читачів його доби).

Своє розуміння поезії та її значення Еліот виклав у статті "Музика поезії" (The Music of Poetry), опублікованій у 1942р. Тут він намагався визначити особливості англійської поезії і фактори, що допомогли сформуватися її структурі. "Тип поезії, що випадає на нашу долю, визначається іноді впливом тієї чи тієї іншомовної літератури, іноді - внутрішніми обставинами, які роблять певний період нашої історії ближчим до інших, а іноді й просто- панівними тенденціями у світі. Думаю, що в англійській поезії ми маємо справу зі своєрідним змішуванням різноманітних систем... у певному розумінні це змішування схоже на змішування народів, і, зрештою, якоюсь мірою є його похідною. Ритми англо-саксонські, кельтські, франко-норманські, давньоанглійські й шотландські наклали на англійську поезію свій відбиток, як і латинські та- в різні періоди- французькі, інабійські, іспанські" [3, 75]. Подібне змішання стилів і настроїв відчувається у першій поемі Еліста "The Love Song of JAlfred Prufrocb ("Любовна пісня Альфреда Пруфрока). Драматичний монолог Пруфрока відкрито шокує читачів незвичними образами (порівняння вечора з пацієнтом, розпластаним на столі) і новаторською технікою різкого зміщення акценту від уявних пейзажів до метафізичних запитань, від жіночого базікання до літературних та біблійних алюзій; тон високої серйозності змінюється банальною скоромовкою. "I grow old... I grow old... I shall wear the bottom of my trousers rolled" [4, 132]. Окремі вірші "Пісні" є окремими сценами, кожна зі своїм значенням (як третій вірш, що порівнює жовтий туман з кішкою). Зібрані разом, вони утворюють символічне тло

авторської уяви, що komponується з фактичних спостережень і суб'єктивних відчуттів: ледь намічений еротизм руки, “прикритої темним пушком волосся” (hand downed with light brown hair) і роздратована агресія у рядках “I should have been a pair of ragged claws, scuttling across the floors of silent seas” “Пруфрок” представляє символічний пейзаж, на якому значення з'являється із взаємодії образів, воно підсилене, часто іронічно, образами з Гесіода, Данте і Шекспіра. Епіграф італійською до поеми взято з Дантівського “Інферно”, де грішник з пекла розказує свою трагічну історію відвідувачеві, що б він ніколи не зробив, коли б у нього був шанс повернутися до життя. У рядку “And time for all the works and day of hands” фраза “труди і дні” перекликається з назвою поеми Гесіода. Рядок “I know the voices dying with a dying fall” повторює вступ до “Дванадцяті ночі” Шекспіра. Пророк у рядках *But though I have wept and fasted, wept and prayed,*

*Though I have seen my head (grown slightly bald) brought in upon a platter, I
am no prophet - and here's no my greatness flicker*

- це Іван Хреститель, чю голову приніс Ірод Саломеї у нагороду за її танок (Мт. 14:1-11, і “Саломея” Оскара Уальда). Лазар у рядках

*To say: “I am Lazarus, come from the dead,
Come back to tell you all, I shall tell you all.*

може бути або Лазар-жебрак (Лк. 16:1-16), або Лазар (Ін. 11:1-15), якого Христос воскресив з могили. Рядки

*No! I am not Prince Hamlet, nor was meant to be;
Am an attendant lord, one that will do
To swell a progress, start a scene or two,
Advise the prince; no doubt, an easy tool,
Deferential, glad to be of use,
Politick, cautious, and meticulous:
Full of high sentence, but a bit obtuse;
At times, indeed, almost ridiculous
Almost, at times, the Fool.*

- натякають на ряд героїв “Гамлета” Шекспіра: на самого Гамлета, на Полонія, та інших, другорядних персонажів, включаючи Розеркранца, Гільденштерна і Озріка. “Full of high sentence” перекликається з Чосерівським описом клерка з Оксфорда у пролозі до “Кентерберійських оповідань” [5, 256].

Завдяки komponуванню мозаїчних фрагментів, використанню точної і, водночас, провокуючої уяви, поєднанню романтичного і буденного, застосуванню книжної і розмовної мови, “Любовна пісня Альфреда Пруфрока” демонструє багато традиційних поетичних прийомів модерністів, які властиві усій поезії Еліста. Ще однією особливістю є властива лише йому суперечлива психологія героя, його іронічне самосприйняття і неспроможність впоратися з власними проблемами, значною мірою символізує кризу сучасної культури Заходу. “Любовна пісня” стала гімном цивілізації у занепаді, демонстрацією абсурдності прогресу.

Стернз Еліот впливав на формування літературних смаків європейської інтелектуальної у еліти й завдяки співпраці у літературних періодичних виданнях. Там він публікував свої есе з літературної критики, які мали не менший резонанс, ніж його поезії. Перебуваючи під впливом тези про те, що настав час класичної літератури з її “раціональним гумором”, літератури чистих, точних образів, переданих доступною мовою, він дає своє власне визначення літератури і літературної історії і допомагає сформувавши теоретичний підхід, відомий пізніше як “нова критика”. У “Tradition and Individual Talent” (Традиції та індивідуальний талант) Еліот проголошує існування особливого рівня “шедеврів”, які між собою утворюють ідеальний порядок, навіть якщо вони нарізно відображають характерні риси своєї епохи. У відомому пасажі, що порівнює розум творця з чистим каталізатором хімічної реакції, він стверджує, що письменник творить мистецтво поза мовою і досвідом людей. На думку Еліста, поезія може і повинна виражати всю картину буття - інтелект і емоції, свідоме і підсвідоме [6, 2210].

Принципи, проголошені поетом, чітко прослідковуються в його пізніших творах, передусім у програмній поемі усього модернізму - "Спустошеній землі" ("The Waste Land").

Ще одним чинником, який вплинув на формування поетичного стилю Еліста, був незаперечний ефект метафізичної поезії Джонна Донна. Ще під час навчання в Гарвардському університеті він відкрив для себе складне поєднання інтелекту і пристрасті, характерне для стилю Донне та інших поетів-метафізиків. Він засуджував тенденцію англійської літератури до відокремлення мови аналізу від мови почуттів. Його критика "розділення відчуття" спричинила зміну літературних смаків: від Мільтона до Донне, від Теннісона до Гопкінса, від романтизму до класицизму, від простого до складного. Визначним поетичним прикладом цієї зміни служить поема "Спустошена земля". Еліот присвятив її Езрі Паунду, який співпрацював з ним над першим варіантом, і епіграф з Данте "про кращого майстра", без сумніву, вшановує Паунда. Цитати і алюзії, використання джерел від Шекспіра, Дайте й Бодлера до Вагнера, Овідія й Святого Августина, буддистські молитви, народні пісні - поряд з посиланням на вчених-антропо-логів Джессі Вестон і Джеймс Фразер - свідчать про ще досконалішу техніку колажу, ніж у "Пісні". "Спустошена земля" змальовує сучасне суспільство в пору культурної і духовної кризи, і протиставляє фрагментований досвід модерністів посиланням на спільні культурні джерела. Античний пророк Тирезій (Tiresias) антагонуються з шарлатанкою мадам Сосорстіс; легендарні закохані Антоній і Клеопатра протиставляються банальній інтрижці між клерком і друкаркою; релігійні видіння святого Августина і буддистські молитви існують на тлі вихолощеного світу каменю і піску, де "неможливо ні стояти, ні лежати, ні сидіти (one can neither stand, nor lie, no sit) [4, 136].

"The Waste Land" ("Спустошена земля") є чергуванням сцен і образів, у яке втручається голос автора, який вказує, де ми знаходимось, що з підтекстом, який розвивається через численні контрасти і аналогії та цитати з попередніх літературних джерел. Далі в канву поеми вплетені цитати з джерел, які не завжди є центральними у Західній культурі: крім Данте і Шекспіра тут згадуються доеократівські філософи та провідні поети і драматурги XVII ст. Еліот відчуває потребу створити свою власну систему посилань, тому що в сучасній йому культурі пересічний читач вже не є носієм спільного культурного спадку. Саме це і відрізняє спосіб посилання Еліста на джерела світової літератури, від манери, скажімо, Мільтона. Обидва поети є важкими для сприйняття читачем, котрому потрібна допомога у розпізнанні і розумінні багатьох алюзій. Але Мільтон творив в межах сукупності знань, спільних для освічених людей його часу. Природа образності Еліста разом з ритмом віршування допомагають встановити необхідний йому тон і масштаб значення для зрозуміння таким чином, що навіть необізнаний з багатьма шедеврами світової літератури читач зможе вловити "відчуття" поеми і досягнути її зміст.

Ціла серія посилань і алюзій на шедеври світової літератури вплетена в канву поеми, немов частини головоломки, які при правильному вирішенні принесуть спокій пізнання, але який все ще недосяжний, про що свідчать заключні рядки поеми. Найвизначнішим технічним нововведенням Еліста у "Спустошеній землі" є навмисне використання фрагментації і поєднання непоєднуваного. Автор відмовляється від традиційної побудови сюжету і очікує від читача співставлення поетичних структур, підтекст котрих і компонує загальний зміст. Це був прямий наступ на лінійну манеру читання поезії, яка переривається несподіваними відступами і літературними алюзіями, переходом на іноземну мову, різку зміну опису інтер'єру на п'яне базікання, перехід від сцен Єлизаветинської епохи до картин сучасності, від книжної до розмовної мови. Така техніка колажу і мозаїки виконує одночасно декілька функцій. Вона ілюструє загальну картину культурної дезінтеграції суспільства, дозволяє автору повною мірою використовувати прийоми символістів та засоби алюзії, але так, що вони самі несуть значення, і нарешті, акцентуючи увагу на власній техніці, автор подає класичний приклад модерністського стилю самоаналізу і самосвідомості. Прийом "нагромадження окремих образів", де фрагменти набувають самостійної форми і значення, сформував нову традицію поетичної мови.

Перший період творчості Еліста середини 20-х рр. відображає занепад культури і цивілізації сучасного Західного Світу. Після офіційного прийняття поетом англіканської віри у поезії починає звучати нота тихого пошуку духовного спокою, що передається посиланнями на

Біблію, літургічну та містичну релігійну літературу. Духовні пошуки “Пруффока” і “Спустошена земля” переходять у нову фазу творчості Еліста, в якій визначним є вплив англіканської церкви: “Ash Wednesday” і віршована п'єса за мотивом середньовічної легенди про смерть святого мученика Томаса Бекета (“Murder in the Cathedral” (Вбивство в храмі)) проголошують вже звичне розчарування станом людської душі, але вже в контексті надії через віру [7].

“Ash Wednesday” (Попельна Середа), поема з шести частин, менше сконцентрована на стилі, ніж попередні поезії Еліста і досліджує настрої жалю і невпевності. Так звані вірші-арієлі | досліджують аспекти релігійного сумніву і людського відкриття та одкровення, використовуючи чисто світську поетику, як у “Подорожі Волхвів” (Journey of the Magi). Іронія та дикунський гумор, навмисне змішання буденного і романтичного повною мірою проявляється у пізніх поезіях Еліста, часто складних для розуміння, але ніколи не шокуючих навмисно.

Релігійний вплив на поезію Еліста цього періоду є незаперечним, і він особливо відчутний у трагедії “Murder in the Cathedral”. Історія мученицької смерті священника і віроломства монарха, історія гріха і покаяння та відплати передають особисту віру поета у торжество духа. Еліот працює над драматичними творами, найвідомішими з яких є “Family Reunion” (Воз'єднання сім'ї), що базується на античній трагедії “Орестея” і “Coctail Party”, що також досліджує способи спасіння душ героїв.

Останньою визначною поетичною роботою Еліста стала поема “Four Quarters” (Чотири квартети), розпочата у 1934 і завершена у 1943 р. [8, 48]. Як і підказує заголовок, поема розділена на окремі частини, подібно до музичного квартету. Кожна частина складається з п'яти секцій, де тема вводиться, розвивається і вирішується. Кожен квартет носить назву певної місцевості: “Little Gidding” - село у Хантінгдонширі, яке було батьківщиною англіканської общини, про що свідчить збережена з тих часів каплиця. Усі “Квартети” написані різними формами вільного вірша. Протягом усієї поеми автор аналізує взаємовідношення історичного часу і первісного порядку.

“Квартет” (“The Quartet”) починається сценою, яка складається з 3 окремих сегментів. Спочатку описується пора зимової відлиги (“midwinter spring”), коли сонце виблискує на снігу, потім іде опис каплиці як місця процвітаючих і завершує образ святого місця, переповненого молитвами, де мертві спіклуються з живими. Строфа, що починає другу секцію, оплакує сучасний занепад місця і переходить до уявної розмови між поетом і анонімним “Мертвим господарем” (dead master). Загальний настрій ~ песимістичний, і привид померлого, скомпонований з образів Еліста, дантівського Вергілія і Ітса, провокує еру розчарування і безплідного гніву. Емоційне забарвлення було спричинене нелегким досвідом автора під час II світової війни, коли він допомагав гасити пожежі після ворожих бомбардувань [8, 25-32].

Третя частина починається риторичним ствердженням концепції пам'яті, яке розширює наші можливості і перспективи у пізнанні історичної дійсності. Насичена лірика четвертої частини символізує вогонь, що очищує, але і спопеляє також. У фінальній частині автор завершує свої роздуми над минулим і теперішнім, над часом і вічністю і стверджує віру в те, що розум і дух зможе поєднати поняття “зараз і завжди” (now & always). Завершення поеми сповнене релігійного духу і звертає увагу читача від агонії історії до очищуючого вогню вічності, що нагадує подібне видіння у фіналі Дантового “Раю”.

На перший погляд здається парадоксом те, що поет, котрий відомий як виразник нового поетичного стилю, відповідного до досвіду XX ст., завершує і підсумовує цей досвід методом релігійного сприйняття.

Ми бачимо, як проходить еволюція свідомості і поетичного стилю Еліста від ідей протесту до глибоких релігійних переконань. Еліот завжди був стурбований ідеями духовного вдосконалення найбуденнішої дійсності, він намагався сконцентруватися в межах трансцендентального бачення, що характеризує глибину його модерністського стилю.

У творах Еліста ми зустрічаємо філософський погляд на час, у якому “сучасність” визначається найважливішим для кожної людини моментом існування, яке є частиною безконечності. Це форма вічного співіснування, коли “кінець випереджає початок, початок і кінець є постійно - і перед початком, і після кінця; все існує завжди”.

*Time present and time past Are both perhaps
present in time future, And time future
contained in time past If all time is eternally
present All time is unredeemable* [8, 13].

Після довгого “дантівського” шляху розчарувань і пошуків Томас Стернз Еліот досягнув спокої, віднайшовши місце людини у безмежному всесвіті, де людині і судилось бути.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eliot T.S. The metaphysical Poets // Norton Antology of American Literature. - New York, 1997. - С. 2213-2220.
2. Тарнавський О. Е. С. Еліот і Павло Тичина // Всесвіт, 1990. - № 6. - С. 130-136.
3. Еліот Т. С. Музика поезії // Антологія світової літературно-критичної думки. - Львів: Основи, 1996. - С. 73-82.
4. Eliot T.S. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986. - 151 с.
5. Perrine Laurence, Arp R. Thomas. Sound and Sense. - New York, - 1992. - 400 с.
6. Eliot T.S. Tradition and the Individual. Talen T. // Norton Antology of Modern Poetry. - New York, 1997. - P. 2207-2213.
7. Eliot T.S. Murder in the Cathedral. - London: Faber and Faber, 1965. - 88 с. S. Eliot T.S. Four Quarters. - London: Faber and Faber, 1977. - 59 с. 9. Еліот Т. С. Функція літературної критики // Антологія світової літературно-критичної думки. - Львів: Літопис, 1996. - С. 65-73.

Раїса Чорній

МАЙСТЕРНІСТЬ МОЕМА-НОВЕЛІСТА

Вільям Сомерсет Моєм (1874-1965) - видатний представник англійської реалістичної літератури ХХ століття, який відноситься до числа популярних на Заході письменників. Після 65 років активної літературної діяльності (1897-1962) він залишив велику і різнобарвну творчу спадщину: романи, оповідання, п'єси, літературно-критичні нариси, мемуари. Успіх Сомерсета Моєма особливо великий у Північній Америці, де часто видають, перевидають і екранізують його твори (в США навіть існує Центр по вивченню творчості Моєма).

З самого початку творчість Моєма привернула до себе увагу перекладачів і критиків не тільки англосовітських країн, а й літературознавців колишнього СРСР. Перша інтерпретація творів Моєма датується 1927 роком, коли вийшов у світ відомий роман письменника “Місяць і мідяки” (The Moon and Sixpence, 1919) у російському перекладі Е. Лебедевої і Б. Лебедева. Протягом довгого періоду часу творчість Моєма недооцінювалась радянською критикою і історією літератури. І лише поява в 1957 році перекладу його книги “Підбиваючи підсумки” (The Summing Up, 1938) привела до переоцінки історико-літературного та художнього значення його творів.

Особливу роль в процесі подальшого ознайомлення читача з творчістю Моєма відіграла робота цілої плеяди російських (Н. Ман, А. Йорданського, І. Гурової, Р. Облонської, М. Лоріє, В. Хінкіса, В. Скороденко і т.д.) та українських перекладачів (І. Володавської, А. Муляра, О. Мокровольського, М. Пінчевського, О. Жомніра, В. Легкоступа). А екранізація в кінці 70-х років його окремих творів (“Театр”, “Жиголо і Жиголета”) сприяло ще більшому розширенню кола прихильників його творчості в нашій країні.

Сомерсет Моєм народився в родині юристконсульта англійського посольства у Франції. В 10 років він осиротів і виховувався в сім'ї дядька-пастиря в Англії. Вирішив стати лікарем, а став письменником. Доля ніби з самого початку позначила Моєма для літератури. І навіть роки навчання в медичній школі при лікарні святого Фоми прислужились майбутньому письменнику в його літературному становленні. На основі вражень, які Моєм отримав працюючи лікарем в кварталах Ламбета, з'являється в 1897 році його перший роман “Ліза з Ламбета” (Liza of Lambeth). Так, перша спроба на літературній ниві і вирішила подальшу долю письменника. Література стала тією невід'ємною частиною його буття без якої життя було б неповноцінним.

Моем письменник—самоучка, який писав легко, невимушене, бо не писати він не міг, порівнюючи це з “необхідністю дихати” [1, 3 90]. Але, щоб добитися певних результатів письменник повинен бути професіоналом своєї справи. І Моем працює над собою. Маючи хороші знання з древньої літератури Греції та Риму, Китаю та Індії, Моем постійно перечитував Біблію і Шекспіра, цінував арабські казки “Тисяча і одна ніч”, “Сатирикон” Петронія. Добре обізнаний з філософськими творами Декарта і Шопенгауера, Гоббса і Юма, Моем з самого початку більше довіряв класикам: Платону, Арістотелю, Плотіну. Однак зі всіх філософських теорій Моем І вибрав концепцію філософа XVII ст. Бенедикта Спінози, зокрема вчення Спінози про афекти як основні причини людського рабства, яких людина може позбутися тільки повернувшись до розумної діяльності. Це вчення мало такий сильний вплив на письменника, що він використовує навіть заголовок одного з розділів “Етики” Спінози у назві свого роману “Тягар пристрастей людських” (Of Human Bondage, 1915), дослівний переклад якого “Про людське рабство”.

Постійно перебуваючи в пошуку літературної досконалості, оскільки “література це мистецтво, яке досягається наполегливою працею” [1, 390], Моем притримувався думки, що найкраще в цьому йому допоможе знайомство з великими творами минулого. І він “подорожує літературою”, прагнучи сприйняти найкраще в європейській літературній традиції. Особливо Моем високо цінував уроки майстерності Свіфта, проза якого захоплювала своєю бездоганністю, природністю, стриманністю. Йому дуже подобалася проза Драйдена, наповнена життєрадісною безпосередністю, розмовною легкістю. Його зачарував стиль написання коротких оповідань Кіплінга, багатство і своєрідність мови його творів. Називаючи Кіплінга “видатним майстром оповідання” [3, 443], він ставив його поряд з Мопассаном і Чеховим. ; Зачитуючись творами французької натуралістичної літератури, Моем успадкував від Мопассана, Бальзака, Стендаля, Золя підвищений інтерес до фізіологічної сторони життя. Знайомство з російською літературою розпочалось з “Анни Кареніної” Толстого, потім Тургенєв і його “Батьки і діти”, Достоевський, Чехов.

Його захоплення літературою не звичайне тяготіння до культури. Все, що читав Моем, не було простим зацікавленням, простим читанням, читанням для читання. Це був професійний інтерес письменника, його школа майстерності, його шлях до вдосконалення. Поступово і вільно, майстерно переходячи від одного літературного роду і жанру до іншого, Моем піднімався до свого успіху, що надавав йому впевненості. Але будучи людиною мудрою, він не втішав себе ілюзіями відносно свого місця в історії літератури і ставив себе в “першому ряду другорядних письменників” [1, 383]. Проте він щиро і об’єктивно оцінював творчість своїх попередників, визнаючи Бальзака, Діккенса, Толстого і Достоевського “чотирма найвидатнішими романістами в історії людства” [3, 267].

Вся творчість Моема - це приклад відданості літературі. Його життя - це пошук літературного матеріалу. На сторінках книги “Підбиваючи підсумки”, Моем не тільки викладає факти, а відверто розповідає про своє життя, про своє становлення як письменника. Ми знайомимось з роздумами митця про творчість та мистецтво слова, про художній стиль та ремесло драматурга, про роль і місце письменника в суспільстві. Називаючи письменника художником, який “творить, щоб звільнити свою душу” [1, 483], а професію письменника як таку, що “дає духовну свободу”, Моем вважає, що письменник повинен добре знати життя, адже “життя для письменника - трагедія, і в процесі творчості він переживає очищення співчуттям і жахом” [1, 485]. Всі неприємності, біди, нещастя, які випадають на долю письменника-людини, справжній майстер використає як матеріал для своєї творчості “переплавивши в строфу, пісню чи в повість” [1, 486]. Тому що лише художнику дана справжня свобода - така естетична основа творчості Моема.

І хоча Моем завоював літературну славу як романіст та драматург, однак з особливою силою талант цього художника проявляється його вкладом в мистецтво малого жанру. Тут особливо відчутно проявились найсильніші сторони його обдарування: блискуча майстерність оповідача, вміння “мислити сюжетом”, простота і ясність літературної форми, знання людської природи.

Перша ж спроба письменника в жанрі короткого оповідання (Short story) була невдалою. Вона припала на початок його літературної кар'єри і після великої перерви, після багатьох років творчого вдосконалення, Моем будучи вже добре знаним драматургом та романістом знову повертається до жанру новели.

Слід відмітити, що новелістика займала важливе місце в англійській літературі кінця XIX початку XX ст. Якщо для творів Р.Л.Стівенсона та Д.Конрада було притаманне пригодницьке начало в поєднанні з утвердженням людської гідності в світі, то згодом цей жанр був представлений колоніальною тематикою оповідань Р.Кіплінга, детективно-фантастичним напрямком новелістики А.Конан Дойла, а також науково-фантастичним підходом Г.Уелса. З появою в Англії декількох оповідань Чехова змінилась як сама англійська новелістика, так і критичні оцінки цього жанру. Кращі новелісти того часу були під впливом Чехова. Автором малої прози виступив Е.М.Форстер, потім К.Менсфілд, яку називають англійською послідовницею Чехова. І взагалі новелістика того часу було настільки популярною, що майже всі англійські романісти - Джон Голсуорсі, Річард Олдінгтон, Грем Грін пройшли школу майстерності Short stories. Новела, як малий епічний жанр, посіла належне місце в англійській літературі.

В становленні Моема-новеліста велике значення відіграло успішне сприйняття читачами його оповідання "Дощ" (Rain, 1920). Ця новела стала поштовхом до роботи автора в цьому жанрі. І в подальшій творчості Моема помічається явна перевага жанру короткого оповідання над жанром роману. Письменник неодноразово підкреслював своє особливе відношення до цієї малої прози літератури, яка не тільки дисциплінує митця, привчає до стислості, простоти і чіткості вислову думки, а й вимагає від письменника великої уваги до кожної деталі.

Ознайомившись з "законами побудови оповідання", запропонованих Едгаром Алланом По, Моем погоджується, що хороше оповідання - це літературний твір, який хвилює й захоплює читача, а головне "рухається по прямій лінії, від експозиції до кінцівки" [3, 391]. І "у всій композиції не повинно бути жодного слова, яке не працювало б на заданий результат" [3, 391]. Моем підкреслював, що любить оповідання з "початком, серединою і кінцем" [2, 630], протиставляючи їх творам, де панує "настрій", і, опираючись на це, вимагав від оповідання "солі", гостроти сюжету і логічної побудови оповіді.

Головне у стилі своїх творів Моем бачив у ясності, простоті, благозвучності. Він писав у дусі свого часу, охоче "вживаючи ходяче словечко чи сленг" [1, 402], і єдиним критерієм своїх творів вважав живу мову. Перші новели Моема читачі сприйняли захоплено, бо відчули в них велику правдивість, свіжість стилю і майстерність виконання. В новелі "Людина у якої була совість" Моем писав, що він реаліст, "і в своїх творах намагається бути вірним життю, старанно уникаючи всього чудного і фантастичного - точно як і письменницької всездозволеності" [4, 419]. В цих висловах закладені ті літературні принципи, яких дотримувався Моем - майстер короткого оповідання.

Моем досконало володів формою оповіді-спогаду від першої особи, яка "давала перевагу безпосередності" [3, 229]. Оповідач не просто спостерігач, а учасник подій. В одних оповіданнях - це автор-оповідач, що добре розбирається в людях і не старається повчати кого-небудь, чи бути суддею чийхось вчинків, в інших - це оповідач, який не зливається з образом письменника, але багато в чому нагадує його, деколи розповідач виступає під іменем Ешенден, образ життя якого нагадує життя Моема. Але хто б не розповідав нам цю історію, вона цікава, захоплююча, з несподіваним кінцем, що є визначальною жанровою ознакою новели.

Він писав про те, що відчував, бачив, знав. Але нерідко Моем жертвує життєвою правдою в своїх оповіданнях, додаючи в них ту "родзинку", яка б підтримувала постійний читацький інтерес. І цей життєвий факт чи вигадка так майстерно змальовується письменником, що створивши новелу, автор часто і сам не міг відрізнити, де реальний факт, а де вигадка.

Майже всі оповідання Моема в тій чи іншій мірі автобіографічні. Наприклад, досвід Моема-агента британської розвідки, ліг в основу циклу оповідань "Ешенден". Про роки навчання при лікарні святого Фоми в Лондоні він згадує в оповіданні "Міраж". Свої переживання під час лікування в туберкульозному санаторії Моем виклав в оповіданні "Санаторій". Подорожі до країн Європи і Америки, Китаю, на острови Тихого океану-місце

дії багатьох оповідань Моєма ("Безволосий мексиканець", "Мейхью", "Падіння" Едварда Барнарда" та ін.)

Спостереження людського життя, збагачені численними мандрівками в різні куточки світу, та власний життєвий досвід забезпечували Моєму не тільки "внутрішню свободу", а й збагачували колекцію його творів майже готовими образами.

І якщо життя в усіх його проявах було об'єктом дослідження письменника, то предметом цього дослідження стала людина. Все своє життя Моєм намагався зрозуміти складність і протиріччя людської природи та феномен людини так і залишився для нього нерозгаданим.

Моєм писав про звичайних людей з якими відбувалися незвичайні речі; Його цікавили контрасти людської природи, які гармонійно поєднувались в людині.

Головні герої його новел - люди, що поєднують в собі такі цілком протилежні риси як щирість і підступність, доброта і жорстокість, відданість і зрада. Моєм вдало використовує такий літературний прийом, який допомагає читачеві заглянути у внутрішній світ героя, зрозуміти причини, які заставили героя твору з'явитися в тому чи іншому місці земної кулі, призвели його до того чи іншого вчинку. Ретроспекція у Моєма - це не сухе хронологічне повернення в минуле, а жваве захоплююче оповідання в оповіданні, яке є чи не основою усього твору. Це той промінець з минулого головного героя, що пояснює його сучасне, і крок за кроком підводить до його майбутнього. Автор не нав'язливо, легко і непомітно для самого читача повертає нас назад, але його непомітні і ненав'язливі спогади захоплюють читача.

Герої його оповідань не діти, а дорослі, люди з певним життєвим досвідом, а часом і з багажем душевних ран. Моєм писав з живої природи, та персонажі його творів це не копії оригіналу, це лише робочий матеріал, за допомогою якого митець змальовує портрети, будує характери своїх героїв. Майстерність Моєма якраз і проявляється в умілому поєднанні динамічно розвинутої дії зі спостереженням характерів героїв. Звертаючи головну увагу в своїх оповіданнях на розкриття характерів, другорядну роль автор надавав обставинам, середовищу своїх героїв. Надаючи перевагу характерам над обставинами, Моєм розглядав складність людської особистості через вчинки, почуття.

Так, в оповіданні "Друг пізнається в біді" (A Friend in Need) головного героя Бартон характеризує не зовнішній вигляд (портретних рис Моєм подає мало в цьому оповіданні), а його вчинки і слова. Безсердечність, жорстокість, скнарність містера Бартон особливо виявились у його ставленні до людини, яка опинилась над прірвою життя. Процвітаючий н бізнесмен, людина, що уособлювала в собі, здавалось би саму доброту і щирю любов до ближнього, але в дійсності ця порядна людина - бездушна, черства, егоїстична натура - на його совісті смерть невинної людини. Автор не дає жодних коментарів, щодо непослідовності В і нелогічності вчинків героя. Лише авторське зауваження: "Я знав його дуже мало, хоч і цікавився ним: справа у тому, що одного разу він приголомшив мене своїм вчинком. Якби він сам не розповів про це, я б ніколи не повірив, що він міг таке вчинити" [6, 190]. Так і розвиваються події і в новелах "Людина, у якої була совість", "На околиці імперії", "Макінтош", "Записка", в яких Моєм намагається довести відносність добра і зла, шляхетності У і підлості людської природи.

Вивчаючи життя, Моєм порушував у своїх творах важливі і найбільш характерні і проблеми того часу. В основі цих оповідань, як і багатьох інших, лежить викривальна антибуржуазна тема, що пронизує сюжети майже всієї творчості Моєма. Відстоючи позиції критичного реалізму з легкою іронією і майстерним дотиком літературного пензля, художник викриває лицемірство, брутальність, жорстокість англійського буржуазного суспільства.

Великої гостроти набуває критика релігійного фанатизму як складової частини буржуазної моралі. Цій темі присвячено ряд оповідань таких як: "Церковний служитель", "Божий суд", "Санаторій", але найбільше піддавались критиці устої церкви в новелі "Дош".

Так, в новелі "Дош" він викриває релігійне ханжество і дух опустошення людської душі. Конфлікт оповідання базується на внутрішньому протиріччі місіонера Девідсона, що став жертвою свого лицемірства і догматизму. Девідсон вступає в конфлікт з самим собою, боротьба його душі - основа всіх подій оповідання. Він завжди намагався поставити на "шлях істини" грішника, спасти його душу. Але сам не втримується перед спокусою - повією Седі

Томпсон. Його обов'язок місіонера програє пристрасті. І як наслідок цього — смерть. Характеризуючи оповідання "Дош", підкреслюючи його антиклерикальний характер, Джеймс Олдрідж зазначав, що це не що інше як жорстоке знування над моральними основами будь-якого фаната-християнина, тобто знову ж таки приборчаника державної церкви. [5,7].

В цьому оповіданні проявляється вплив французької школи. Відчутний зв'язок "Доша" Моема з "Пампушкою" Мопассана. В основі сюжету обох новел - дорожній випадок:

незапланована зупинка. Події нетипові, але змальовані вони як буденні речі, до якої самі герої ставляться без подиву. Як у "Пампушці" так і в "Доші" автор зображує невелику групу людей, в поведінці яких відображені особливості суспільної моралі. І тут і там добропорядний буржуа протипоставлений жінці легкої поведінки.

Центральною подією мандрівки в "Доші" є розпочате місіонером Девідсоном "полювання на'відьом", яку він програє. Кінцівка "Дошу" подана за класичною схемою жанру новели - як цілком несподівана до самого сюжету.

Опираючись на чіткий підбір слів, жестів, рис зовнішності та психологічних випадках своїх героїв, Моем критикує насильницький характер діяльності місіонерів, які готові були будь-якими шляхами добиватися відпущення гріхів.

Поняття "снобізм" в творчості Моема носить визначений соціальне—критичний характер. Продовжуючи традиції класиків англійської літератури, Моем вслід за Свіфтом, Діккенсом, Теккереєм викриває цю "найвulgарнішу рису англійського буржуа". Для багатьох героїв його оповідань цінності життя фальшиві, абсурдні, оскільки вони тримаються на лицемірстві, брехні, гнилій моралі, корисливості. Для Моема сноб - це "людина, яка захоплюється іншими, або зневажає тільки за те, що вони займають в суспільстві більш високе становище, ніж він сам" [4, 179]. Снобізм перетворює життя людей на безглузду маячню.

Життя Роберта Форест'ера, героя оповідання "В левовій шкурі" - суцільна фальш. Він жив, обманюючи себе, і все це заради того, щоб ввійти в той загадковий вищий світ "людей-напівбогів", що так зачарував його ще з дитинства. Він захоплювався і заздрив їм, і мріяв побачити себе серед них, жадав стати одним з них. Це був його ідеал, для досягнення якого він не зупинявся ні перед чим. Будучи посильним, солдатом, прислугою він крок за кроком йшов до своєї мети. А одруження заради грошей перетворило його мрію в реальність - він став джентельменом, віце-президентом яхт-клубу і у своєму розкішному будинку приймав "всіх тузів Рів'єри". Так, одягнувши маску один раз, він не знімав її протягом двадцяти років.

Про те, що відбувається в душі Роберта Форест'ера не говориться прямо. Але якраз двобій англійського джентельмена з самим собою і лежить в основі оповідання. І щоб ще більше підкреслити трагізм внутрішнього стану героя, Моем закінчує оповідання описом пожежі. Пожежа лісу - це не стихійне лихо, це пожежа в душі героя: "моїм деревам прийшов кінець" - прийшов кінець його ілюзіям.

З ідкою іронією автор критикує високі моральні норми Британського суспільства. І навіть сама назва твору носить іронічну назву - "В левовій шкурі".

Так, добившись становища, одягнувши жадану, омріяну "левову шкуру", він не справився з випробуванням долі, не зміг відрізнити істину від фальші і загинув через тупість своїх переконань. Навіть страх перед смертю не допоміг йому позбутися чар цього шаленого світу. І навіть його дружина була під впливом цього загадкового світу. Єдині ніби магічні слова- "він був істинним джентельменом" допомогли міс Форест'ер справитись з втратою свого чоловіка.

Цій темі присвячені і такі новели Моема як: "Макінтош", "На околиці імперії", "Заводь", "Записка", "Рівно дюжина" і ін.

"Що знає про Англію той, хто тільки лиш Англію знає?" - слова з оповідання "За годину до файв-оклока" підводять нас до "східної теми", що будується на протиставленні двох цивілізацій - Заходу і Сходу. Особливість Сходу, з його різкою несхожістю із Заходом -джерело драматизму, яке "породжує екстремальні ситуації, що розпалюють пристрасті, викликають зіткнення сил добра і зла, показують зворотний бік прописних істин пуританської моралі" [5, 13]. Характерними новелами даної теми є такі: "На околиці імперії", "За годину до файв-р-клока", "Макінтош", "Заводь").

Східна тема не була вже новиною в англійській літературі того періоду. Але Моем розробляв її як новатор, зосереджуючи основну увагу на психології персонажів та тих складних процесах, які відбувалися під впливом соціальних та інших причин у душах людей. Образ “Околиці імперії” - це психологічний простір, який переповнений труднощами життя, боротьбою за місце під сонцем, розбитими надіями, страхом, самотністю.

Цим героям письменника притаманний трагізм світосприйняття. Відчуваючи опустошення і нікчемність свого існування, вони не здатні боротися з собою, вони приречені.

Так, начитаний і розумний молодчина Лоуренс з оповідання “Заводь” шукає заспокоєння душевних терзань у горілці, а зрозумівши весь жах свого становища і цілковиту неможливість переродитися, він вирішує покінчити рахунки з життям. Перед смертю, розкриваючи автору душу, він говорить, що лежить на самому дні прірви, з якої йому не вибратись [4, 158]. Самогубством головного героя закінчується і оповідання “Дощ”. Вистрілом у висок підводить підсумок свого життя герой оповідання “Макінтош”.

Однак не всі персонажі оповідань Моема приречені на смерть. В його оповіданнях дедалі частіше виступає мислячий герой з критичним ставленням до дійсності, до людей і до себе. Його герої знаходять в собі сили протистояти долі, шукають вихід зі стану “людського рабства”, намагаючись реалізувати закладені в них можливості. Все наполегливіше ставиться питання: чи можна жити так далі?

Такою сильною, мислячою людиною постає перед нами Едвард Барнард - герой оповідання ““Падіння” Едварда Барнарда”, який з вимушених причин, залишивши кохану, рідний дім, цивілізований світ, відправився в той забутий богом куточок землі. Та сонне царство зачарувало його і розбудило його, заставило думати. Лише при одній згадці про своє минуле його охоплює жах - він відмовляється повертатися до оков цивілізації і збирається будувати своє майбутнє з туземкою. Це психологічний бунт героя проти існування, нудної моралі, запрограмованості життя, порвавши з яким, він здобуває душевну гармонію і щастя, замислюється над завданням людини.

Не гроші - сенс життя Едварда Барнарда, а краса, правда і добро. Ці цінності відіграють основну роль у всій філософсько-естетичній концепції і самого письменника.

Якщо ранньому періоду творчості Моема характерне захоплення Мопассаном, його вмінням доходити до глибин життя, до суті людини, то під кінець життя Моем надає перевагу російським письменникам — Толстому, Достоевському, Чехову. Найбільший вплив на творче становлення Моема мав Чехов. Моем захоплюється вмінням Чехова показати спілкування людських душ.

У Моема і Чехова багато спільного: вони за освітою обидва лікарі, мали свою практику, обидва прийшли в літературу з певним багажем- пізнали життя людей різних за віком і професією. Як Чехов, так і Моем почали писати відштовхуючись спочатку від простої форми короткого оповідання. Взнявши за основу оповідання-анекдот, насичуючи цю форму багатим змістом, гостротою думки і тим самим докорінно змінюючи її, вони прийшли до більш складної форми оповідання. Сюжети їх новел не вигадані, вони взяті з життя. Не герої, не високі чини, не знаменитості, які демонструють світові свою маску, “старанно окриваючи своє справжнє обличчя” [1, 379], і невиняткові, надприродні особи цікавили обох письменників. Увагу художників привертала прості, нікому невідомі люди, що складали більшість суспільства. Життя маленької пересічної людини, - ось той матеріал з яким працювали і Чехов, і Моем. Майстерність письменників якраз і полягала в тому, що вони зображували в своїх творах не “маленьких” людей, а те, що їм не давало бути великими - психологічне рабство, зовнішньою характеристикою якого були гроші, чини, становище в суспільстві. Але справжньою основою рабства був страх, який паралізував думки і вчинки героя.

Моем, належачи до покоління письменників, що вступили в літературу “на рубежі віків” і піддавали тотальній критиці моральну та ідейну основу буржуазної вікторіанської Англії, вніс свій вклад у формування нового художнього мислення, нового естетичного бачення. Його творчість торкалась проблем загальнолюдського, загальнофілософського характеру, | проблем відношення мистецтва до дійсності, особистості і суспільства, традиції і новаторства..

І якраз в умінні по-художницькому бачити, спостерігати, порівнювати, протиставляти і узагальнювати життєві явища, проникати в їх суть і проявляється майстерність Моема-новеліста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мозм С. Избранные произведения. - Т. I. - М.: Радуга, 1985. - 560 с.
2. Мозм С. Избранные произведения. - Т. II. - М.: Радуга, 1985. - 736 с.
3. Мозм С. Подводя итоги. - М.: Высш. школа, 1991. - 559 с.
4. Мозм С. Дождь. Рассказы. —Л.: Высш. школа, 1986. - 528 с.
5. Влодавська І. Передмова до книги Моема С. "Місяць і Мідяки". - К.: Дніпро, 1989. - С. 5-17.
6. Мозм С. Друг у біді // Всесвіт. - 1996. - № 8-9. - С. 189-192.

АВТОРИ НОМЕРА

- Калита Алла Андріївна** - кандидат філологічних наук, доцент кафедри теоретичної і практичної фонетики Київського державного лінгвістичного університету (КДЛУ)
- Федорів Ярослава Романівна** - аспірант кафедри теоретичної та практичної фонетики КДЛУ
- Валігура Ольга Романівна** - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка (ТДПУ)
- Алексієвець Оксана Миколаївна** - викладач кафедри англійської філології ТДПУ
- Петруша Ірина Дмитрівна** - аспірант кафедри англійської філології ТДПУ
- Рибіна Наталія Вікторівна** - аспірант кафедри англійської філології ТДПУ
- Бучко Дмитро Григорович** - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українського та загального мовознавства ТДПУ
- Гінка Богдан Іванович** - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької мови ТДПУ
- Пеляк Олександр Михайлович** - викладач кафедри німецької мови ТДПУ
- Соленко Олеся Павлівна** - викладач кафедри англійської філології ТДПУ
- Зінь Роман Михайлович** - викладач кафедри німецької мови ТДПУ
- Катериняк Анатолій Петрович** - викладач кафедри німецької мови ТДПУ
- Качмар Орест Володимирович** - викладач кафедри іноземних мов ТДПУ
- Олійник Тетяна Сергіївна** - аспірант кафедри англійської філології ТДПУ
- Вергун Лариса Іванівна** — аспірант кафедри теорії та практики перекладу Київського державного університету ім. Т.Шевченка
- Лиса Наталія Степанівна** - аспірант кафедри іноземних мов Львівського державного університету ім. І.Франка (ЛДУ)
- Дуда Олександра Ігорівна** - аспірант кафедри англійської філології ЛДУ
- Гусар Наталія Іванівна** — аспірант кафедри англійської філології КДЛУ
- Панчук Галина Дмитрівна** - викладач кафедри українського та загального мовознавства ТДПУ
- Федорчук Марта Михайлівна** - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ЛДУ
- Жукорська Людмила Павлівна** - викладач кафедри англійської філології ТДПУ
- Шонь Олена Богданівна** - аспірант кафедри англійської філології ТДПУ
- Войтина Наталія Романівна** - викладач кафедри практики англійської мови ТДПУ
- Яковлева Ірина Володимирівна** - аспірант кафедри англійської філології ЛДУ
- Чумак Галина Василівна** - викладач кафедри практики англійської мови ТДПУ
- Чорній Раїса Петрівна** - викладач кафедри іноземних мов ТДПУ

ЗМІСТ

МОВНІ УНІВЕРСАЛИ. ФОНЕТИКА.....	3
<i>Алла Калита. 'МОВНІ УНІВЕРСАЛИ: ТЕОРІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКИ, ОЗНАКИ.....</i>	<i>3</i>
<i>Ярослава Федорів. ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИХ ТА ЗМІСТОВНИХ ФОРМ ВИСЛОВЛЮВАНЬ-НЕВДОВОЛЕНЬ.....</i>	<i>11</i>
<i>Olha Valihura. THE ROLE OF INTONATIONAL PHRASING IN THE SENSE DECODING OF THE MESSAGE IN A BILINGUAL'S SPEECH.....</i>	<i>16</i>
<i>Ольга Валігура. Роль інтонаційного фразування у смислового декодуванні повідомлення в мовленні білінгва Оксана Алексієвець. ОСОБЛИВОСТІ ІНТОНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ІНТЕНСИФІКОВАНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ РІЗНОЇ ПРАГМАТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ</i>	<i>19</i>
<i>Ірина Петруша. КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИНАМІЧНОГО КОМПОНЕНТУ ІНТОНАЦІЇ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЕМФАЗИ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....</i>	<i>24</i>
<i>Наталія Рибіна. ОДИНИЦІ РИТМУ ЯК СКЛАДОВІ ПРОСОДИЧНОЇ СТРУКТУРИ НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ.....</i>	<i>27</i>
ЛЕКСИКОЛОГІЯ. СЕМАНТИКА.....	32
<i>Дмитро Бучко. НАЗВИ НАЙДАВНІШИХ ПОСЕЛЕНЬ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ.....</i>	<i>32</i>
<i>Богдан Гінка. СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЗНАЧЕННЯ.....</i>	<i>42</i>
<i>Olexandr Peľjak. DIE DEUTSCHEN FAMILIENNAMEN.....</i>	<i>43</i>
<i>Олександр Пеляк. Німецькі прізвища Olesya Solenko. SEMANTIC PECULIARITIES OF ETHICAL TERMINOLOGY IN THE ENGLISH LANGUAGE.....</i>	<i>47</i>
<i>Олеся Соленко. Семантичні особливості етичної термінології в англійській мові</i>	
<i>Roman Zin. GESCHICHTE UND ANTHROPONYMIE DER DEUTSCHEN ANSIEDLUNG BECKERSDORF .....</i>	<i>50</i>
<i>Роман Зінь. Історія і антропонімія німецького поселення Бекерсдорф</i>	
<i>Анатолій Катериняк. КІЛЬКІСНІ ОЦІНКИ МОТИВОВАНОСТІ ЯК КРИТЕРІЙ ЕЛІМІНАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ СІНОНІМІЇ.....</i>	<i>53</i>
<i>Orest Katchmar LE DEVELOPPEMENT DU VOCABULAIRE FRANCAIS CONTEMPORAIN</i>	
<i>Орест Качмар. Дослідження словникового складу сучасної французької мови</i>	
<i>Тетяна Олійник. ДО ПИТАННЯ ПРО ЕТНОСПЕЦИФІКУ ВЛАСНИХ ІМЕН ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД.....</i>	<i>60</i>
<i>Лариса Вергун. ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ).....</i>	<i>66</i>
<i>Наталія Лиса. СТАТУС РЕКЛАМНОГО ЗНАКА В ТЕРМІНАХ СЛОВОТВОРУ .....</i>	<i>69</i>
<i>Олександра Дуда. МІСЦЕ ПОНЯТТЯ В СТРУКТУРІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ..</i>	<i>74</i>
<i>Наталія Гусар. ПАРАДИГМА АБСОЛЮТНОЇ ДІЄПРИКРЕТНИКОВОЇ КОНСТРУКЦІЇ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ ТА СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....</i>	<i>78</i>
<i>Галина Панчук. ВІДАПЕЛЯТИВНІ ІМЕНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРІЗВИСЬКА В ОСНОВАХ ПРІЗВИЩ ОПІЛЛЯ.....</i>	<i>81</i>

СТИЛІСТИКА.....	87
<i>Марта Федорчук.</i> ПРАГМАСТИЛІСТИКА КОНТРАПУНКТУ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХХ СТ.....	87
<i>Lyudmyla Zhukorska.</i> STYLE AND METHODS OF EXPRESSIVE LANGUAGE.....	89
<i>Людмила Жукорська.</i> <i>Стили і методи експресивної мови</i>	
<i>OlenaShon.</i> SATIRE AS METHOD OF REPRESENTATION OF REALITY.....	91
<i>Олена Шонь.</i> <i>Сатира як метод репрезентації дійсності Наталю Войтня.</i>	
СТИЛІСТИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОДАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У ВНУТРІШНІЙ РЕФЛЕКСІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНОТЕНРИ)	94
<i>Ірина Яковлева.</i> КОНВЕРГЕНЦІЯ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У СТВОРЕННІ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ РОМАНІВ ДЖ. КОНРАДА.....	97
<i>Галина Чумак.</i> ЛІТЕРАТУРНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОДЕРНІСТСЬКОГО СТИЛЮ Т.С.ЕЛІОТА.....	100
<i>Раїса Чорній.</i> МАЙСТЕРНІСТЬ МОЕМА-НОВЕЛІСТА.....	106